

Uloga nevladinih organizacija u poticanju svijesti o održivom razvoju

Vesenjak, Nina

Master's thesis / Specijalistički diplomski stručni

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Karlovac University of Applied Sciences / Veleučilište u Karlovcu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:128:630232>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-20**

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
Karlovac University of Applied Sciences

Repository / Repozitorij:

[Repository of Karlovac University of Applied Sciences - Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
POSLOVNI ODJEL
SPECIJALISTIČKI DIPLOMSKI STRUČNI STUDIJ POSLOVNO UPRAVLJANJE

NINA VESENJAK

**ULOGA NEVLADINIH ORGANIZACIJA U POTICANJU
SVIJESTI O ODRŽIVOM RAZVOJU**

ZAVRŠNI RAD

Karlovac, 2016.

Nina Vesenjāk

**ULOĀA NEVLADINIĀ ORGANIZACIJA U POTICANJU
SVIJESTI O ODRŹIVOM RAZVOJU**

ZAVRŠNI RAD

Veleučilište u Karlovcu

Poslovni odjel

Specijalistički diplomski stručni studij Poslovno upravljanje

Kolegij: Globalna ekonomija i održivi razvoj

Mentor: dr. sc. Branko Wasserbauer, prof. v.š.

Komentor: mr. sc. Ivana Varičak, viši predavač

Matični broj: 0619409065

Karlovac, travanj 2016.

SAŽETAK

Nevladine organizacije za zaštitu okoliša predstavljaju vrlo heterogen skup organizacija za koje je zajedničko to što služe kao forumi za kreiranje i distribuciju novih ideja vezanih uz zaštitu okoliša. One teže upoznati širu javnost sa značajem cilja očuvanja okoliša, za koji se zalažu i da dobiju odgovor na poziv za podršku, bilo da se radi o novcu za humanitarne svrhe ili pomoći u postizanju nekog od ciljeva zaštite okoliša. Nevladine organizacije za zaštitu okoliša, kao najprisutniji oblik neprofitnih organizacija, osnivaju se da bi doprinijele povećanju razine svijesti javnosti o nekoj temi iz okoliša ili pružale pomoć određenoj marginaliziranoj grupi. Nevladine organizacije za zaštitu okoliša, imaju bitnu ulogu u osvješćivanju ljudi, sanaciji oštećenja, ali i prevenciji onečišćenja okoliša, kroz ciljane programe, zbog čega njihov značaj kontinuirano raste. Konzultacije s ovim sektorom proizvode korisne informacije i ideje, kroz zagovaranje pozitivnih promjena očuvanja okoliša. Ovaj sektor, također, osigurava neophodne operativne kapacitete za razvojne aktivnosti. Nevladine organizacije za zaštitu okoliša omogućuju glasnost civilnog sektora, što rezultira donošenjem boljih i legitimnijih odluka po pitanju okoliša. World Wide Fund for Nature i Greenpeace djeluju na globalnom nivou, a proteklih su godina sve prisutnije i u Hrvatskoj, kako bi odgovorile brojnim izazovima pomirljivosti ekonomije i ekološke održivosti, osvješćivanjem o problematici onečišćenja okoliša, kao i korupcijom u vezi sa štetnim radnjama po okoliš. U ovom radu istaknuta je specifična uloga nevladinih organizacija World Wide Fund for Nature i Greenpeace u kontekstu osiguravanja edukacije za javnost po pitanju zaštite okoliša, načinima promocije održivog razvoja, projektima podrške održivom razvoju, te drugim razvojnim programima.

Ključne riječi: zaštita prirode, zaštita okoliša, održivi razvoj, civilno društvo, nevladine udruge.

SUMMARY

Non-governmental environmental organizations are very heterogenic set of organizations for which is commonly said that serves as a forum for the creation and distribution of new ideas related to environmental protection. One of the biggest goals for them is to introduce the general perception of the importance of the goal of preserving the environment. They stay for and receive a response to the call for support, whether it would be about money for charity or assistance in achieving some of the goals of environmental protection. Non-governmental organizations for the protection of the environment as the most common form of non-profit organization were established to contribute to increasing public awareness about the environmental topic or providing assistance for the marginalized group. Non-governmental environmental organizations have an important role in raising awareness of people, repairing damage, but also in prevention of environmental pollution, through targeted programs, which is why their importance is steadily increasing. Consultations with the sector produce useful information and ideas through advocacy positive changes to environmental conservation. This Sector also provides the necessary operational capacities for development activities. Non-governmental environmental organizations provides an important voice of the civil sector, which results in making better decisions for environmental matters. Non-governmental organizations World Wide Fund for Nature and Greenpeace operate globally, and in recent years, their activities are present in Croatia. In order to meet the numerous challenges of conciliation economy and environmental sustainability, they have to become more aware of strong pollution environment as well as a round- corruption related to harmful actions on the environment. This paper will display the specific role of non-governmental organizations World Wide Fund for Nature and Greenpeace in the context of providing education to the public on environmental issues, ways to promote sustainable development projects in support of sustainable development, and other development programs.

Keywords: protection of nature, environmental protection, sustainable development, civil society, non-governmental organizations.

SADRŽAJ

SAŽETAK SUMMARY

1. UVOD.....	1
1.1 Predmet i cilj rada.....	1
1.2 Izvori podataka i metode prikupljanja	3
1.3 Struktura rada	4
2. KOMPARATIVNI PREGLED USPOSTAVE I UPRAVLJANJA ZAŠTITOM PRIRODE U REPUBLICI HRVATSKOJ I SVIJETU.....	6
2.1 Upravljanje konceptom zaštite prirode u svijetu	6
2.1.1 <i>Važnija obilježja ekologije, zaštite prirode i zaštite okoliša</i>	<i>7</i>
2.1.2 <i>Zaštita prirode.....</i>	<i>10</i>
2.1.3 <i>Zaštita okoliša</i>	<i>10</i>
2.2 Geneza potrebe za formiranjem svjetskih kriterija zaštite prirode	11
2.2.1 <i>Međunarodno pravo zaštite okoliša</i>	<i>12</i>
2.2.2 <i>Nositelji međunarodnih aktivnosti na zaštiti okoliša</i>	<i>15</i>
2.2.3 <i>Politika zaštite okoliša</i>	<i>19</i>
2.3 Instrumenti regulacije zaštićenih područja u svijetu	20
2.4 Tipologija upravljanja zaštićenim područjem u svijetu.....	23
2.5 Zaštita prirode i okoliša u Hrvatskoj	23
2.5.1 <i>Zaštita prirode u Republici Hrvatskoj.....</i>	<i>25</i>
2.5.2 <i>Zaštita okoliša u Republici Hrvatskoj</i>	<i>26</i>
3. VAŽNOST KONCEPTUALIZACIJE ODRŽIVOG RAZVOJA	27
3.1 Pojam održivog razvoja	27
3.1.1 <i>Povijesna pozadina</i>	<i>29</i>
3.1.2 <i>Interakcije između temeljnih dimenzija održivog razvoja.....</i>	<i>30</i>
3.2 Koncepti održivog razvoja.....	32
3.2.1 <i>Koncept optimalnosti.....</i>	<i>32</i>
3.2.2 <i>Koncept postojanosti</i>	<i>33</i>
3.3 Održivi razvoj i gospodarska održivost	34
3.4 Upravljanje održivim razvojem	35
3.4.1 <i>Pokazatelji održivog razvoja</i>	<i>36</i>

3.4.2	<i>Upravljanje čimbenicima opterećenja održivog razvoja</i>	38
4.	ULOGA I VAŽNOST NEVLADINIH ORGANIZACIJA U POTICANJU SVIJESTI O ODRŽIVOM RAZVOJU	41
4.1	Civilno društvo	41
4.1.1	<i>Definicije civilnog društva</i>	42
4.1.2	<i>Značaj civilnog društva</i>	43
4.1.3	<i>Participacija građana</i>	45
4.2	Zastupljenost nevladinih organizacija u nacionalnoj zaštiti okoliša	46
4.2.1	<i>Načini financiranja nevladinih organizacija u Republici Hrvatskoj</i>	47
4.2.2	<i>Funkcije nevladinih organizacija</i>	48
4.2.3	<i>Programska područja djelovanja nevladinih organizacija</i>	49
4.2.4	<i>Razvoj civilnog društva u Europskoj uniji</i>	51
4.3	Subjekti promicanja ekološke svijesti	51
4.3.1	<i>Uloga nevladinih udruga u podizanju razine ekološke svijesti</i>	52
4.3.2	<i>Uloga razvijenih država u podizanju razine ekološke svijesti</i>	53
4.3.3	<i>Uloga poslovne zajednice u podizanju razine ekološke svijesti</i>	53
4.3.4	<i>Uloga Međunarodne organizacije za standardizaciju</i>	54
4.3.5	<i>Uloga obrazovnog sustava za podizanje razine ekološke svijesti</i>	55
4.3.6	<i>Važnost dostupnosti informacija za podizanje razine ekološke svijesti</i>	56
4.4	Djelovanje međunarodnih nevladinih organizacija u zaštiti okoliša	57
4.4.1	<i>Aktivnosti nevladine organizacije WWF u zaštiti okoliša</i>	58
4.4.2	<i>Aktivnosti nevladine organizacije Greenpace u zaštiti okoliša</i>	61
5.	STRATEGIJA DJELOVANJA MEĐUNARODNIH NEVLADINIH ORGANIZACIJA NA PODRUČJU REPUBLIKE HRVATSKE	63
5.1	Općenito o strategiji i strateškom planiranju nevladinih organizacija	63
5.2	Aktivnosti međunarodnih nevladinih organizacija na području Republike Hrvatske ..	66
5.2.1	<i>Aktivnosti WWF u Hrvatskoj</i>	66
5.2.2	<i>Aktivnosti Geenpeace-a u Hrvatskoj</i>	68
5.3	Perspektiva nevladinih organizacija za zaštitu prirode i okoliša	69
6.	ZAKLJUČAK	71
	LITERATURA	74
	POPIS ILUSTRACIJA	80

1. UVOD

Industrijalizacija, urbanizacija, globalizacija, slobodno kretanje ljudi rada i kapitala s jedne strane ali i ratovi, uništavanja kulturne i prirodne baštine, prekomjerno iskorištavanje prirodnih resursa, izlov ribe i izumiranje brojnih životinjskih vrsta, ekstenzivna poljoprivreda s druge, glavna su obilježja ljudskog djelovanja u 20. stoljeću.

Korištenjem novih tehnologija stvoren je napredak u ostvarivanju čovjekova blagostanja na Zemlji što je stvorilo niz koristi i pogodnosti u svakodnevnom životu, ali je istovremeno dovelo i do prirodne neravnoteže, onečišćenja okoliša, rijeka, jezera, mora i oceana. Da bi se čovjek zaštitio od narušavanja ravnoteže u prirodi, koje je sam izazvao, a koje prijete ugroziti njegov opstanak na Zemlji, pokrenuo je sustave zaštite koristeći mehanizme međunarodnih i nacionalnih institucija.

Međutim, ubrzo se pokazalo kako je takav sustav spor i neučinkovit i kako je reakcija na pritisak koji se stvara na prirodu i okoliš nedovoljna, što je potaknulo civilno društvo na samoorganiziranje i djelovanje putem nevladinih organizacija s namjerom da jasno iskažu svoj stav o potrebi brzog i djelotvornog djelovanja sa svrhom zaštite čovječanstva i Zemlje.

1.1 Predmet i cilj rada

Problem koji je uočen pri pisanju ovog završnog rada nalazi se u činjenici da se u dostupnoj stručnoj i znanstvenoj literaturi ne posvećuje dovoljna pozornost aktivnostima organizacija civilnoga društva te neadekvatno vrednuje njihov doprinos, već se njihovo postojanje smatra produktom tromosti i neučinkovitosti institucionalnog pristupa problematici zaštite prirode i onečišćenja okoliša. Razlog tome je vjerojatno sklonost vjerovanju stručne i znanstvene javnosti kako će institucije poput Organizacije Ujedinjenih naroda i međunarodnih konferencija, konvencija i ugovora riješiti sva pitanja zaštite prirode i onečišćenja okoliša. Pri tome se zanemaruju činjenice da je upravo civilni sektor potaknuo međunarodne institucije na djelovanje te da i dalje aktivno djeluje kao korektiv kroz sustavno praćenje provođenja brojnih povelja, deklaracija i zaključaka koje institucije proizvode. Drugi problem koji je važan za temu rada odnosi se na koncepciju održivog razvoja odnosno širokom spektru mogućnosti njegova tumačenja. Tako je koncept održivog razvoja u manje razvijenim državama poput Republike Hrvatske ograničavajući čimbenik gospodarskog rasta koji nije u

cijelosti zaživio u zakonskoj regulativi već se tek deklarativno nalazi u raznim strategijama razvoja i raspršen u mnogim zakonskim aktima. S time u svezi je i djelovanje nevladinih udruga za zaštitu prirode i onečišćenje okoliša ograničenog karaktera. Naime ne postoji mreža nevladinih udruga koja bi koordinirano djelovala na uočene anomalije pri zahvatima u prirodu i okoliš već su ta djelovanja sporadična i prigodna. Uočljivo je kako sve ozbiljnije pritiske na prirodu i okoliš koji dolaze od strane energetske, turističke, poljoprivredne i trgovačke sektora prije prepoznaju međunarodne nevladine organizacije koje su prisutne na ovim prostorima od lokalnih udruga.

Sukladno navedenoj problematici određen je i predmet istraživanja: istražiti važnija obilježja djelovanja međunarodnih nevladinih organizacija zaštite prirode i okoliša posebice s aspekta održivog razvoja kao prihvatljivog koncepta.

U okviru tako determiniranoga predmeta istraživanja postavlja se i temeljna hipoteza rada: Temeljem spoznaja o načinima i instrumentima upravljanja zaštite prirode i onečišćenja okoliša te nedovoljno konzistentnom koncepcijom održivog razvoja moguće je ustvrditi kako je instrumentarij kojim raspolažu međunarodne institucije zadužene za zaštitu prirode i okoliša trom, neučinkovit i deklarativan te da se nevladine organizacije iz područja zaštite prirode i okoliša dokazuju kao učinkoviti korektiv i promatrač provođenja institucionalnih mjera.

Svrha istraživanja je pobliže upoznavanje s koncepcijom održivog razvoja i ulogom nevladinih organizacija u njenom oživotvorenju. Preispitivanje ovako postavljene tvrdnje ujedno predstavlja i osnovni cilj istraživanja ovog završnog rada. U dostizanju postavljenog cilja potrebno je dobiti odgovore na pitanja:

1. Koji su instrumenti regulacije zaštite prirode i očuvanja okoliša u svijetu i Republici Hrvatskoj?
2. Koje su temeljne dimenzije održivog razvoja?
3. Što podrazumijeva upravljanje održivim razvojem?
4. Kakva je uloga nevladinih organizacija u poticanju svijesti o održivom razvoju?
5. Kakve strategije koriste međunarodne nevladine organizacije u svrhu zaštite prirode i očuvanja okoliša?
6. Kakva je perspektiva nevladinih organizacija za zaštitu okoliša s aspekta održivog razvoja?

1.2 Izvori podataka i metode prikupljanja

U ovom radu kao osnovni izvor podataka korištena je stručna literatura koja proučava problematiku zaštite prirode i očuvanja okoliša kao i ona s područja civilnog društva vezana uz neprofitne organizacije te njihove djelatnosti na području zaštite prirode i onečišćenja okoliša, s naglaskom na koncept održivog razvoja. Izdvaja se samo temeljna literatura prema tematskim područjima rada.

Za dobivanje osnovnih podataka o zaštiti prirode i okoliša korišteni su: *Ekološki leksikon* Đikića, D., i Glavačas, H., iz 2001. godine kao i *Pojam održivog razvoja u ekologiji* od Fučkan, Đ., iz 2004. godine.

Za analizu aktualnog stanja u prirodi i okolišu korišteni su radovi *Analiza stanja prirode u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2008. - 2012.*, od Štrbenac, A., i dr., iz 2014. godine, *Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda*, od Smith, A., iz 2007. godine te vodič *Guidelines for Applying Protected Area Management Categories*, autora Dudley, N., iz 2008. godine.

Za temu održivog razvoja korišteni su: *Menadžment održivog razvoja* autora Črnjar, M., i Črnjar, K., iz 2009. godine, *Participativno upravljanje za održivi razvoj* autora Kordej-De Villa, Ž. i dr., iz 2009. godine te *Indikatori održivog razvoja*, od Koletić, V., izdano 2005. godine.

Za temu nevladinih organizacija korištena su istraživanja *Položaj i utjecaj ekoloških udruga u Hrvatskoj* autora Branilović, J., i Šimleša, D., iz 2014. godine, *Procjena stanja razvoja organizacija civilnoga društva u Republici Hrvatskoj* od Plavša-Matić, C. (ur), iz 2012. godine te *Civilno društvo i udruge na području zaštite okoliša u Hrvatskoj 1989. – 2014.*, autora Lay, V., i Puđak, J., iz 2014. godine.

Za temu strategije djelovanja nevladinih organizacija korišteni su radovi *Strategic Planning for public and nonprofit organizations*, autora Bryson, J., iz 1995. godine i *Strategija marketinga neprofitnih organizacija* od Pavičić, J., objavljenog 2003. godine, kao i druge bibliografske jedinice navedene u popisu literature.

S obzirom da su u radu analizirane i komparirane aktivnosti međunarodnih i nacionalnih institucija i civilnog društva koje se provode na nacionalnoj, regionalnoj i globalnoj razini to su neki podatci preuzeti s Interneta. Pri tome su isključivo korišteni izvori objavljeni na

Portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske – HRČAK te službenim web stranicama nevladinih organizacija za zaštitu prirode i okoliša.

U svrhu obrade tematike završnog rada korištene su u odgovarajućoj kombinaciji sljedeće znanstvene metode: povijesna metoda, metoda analize i sinteze, induktivna i deduktivna metoda, metoda klasifikacije, komparativna metoda, metoda kompilacije, metoda studija slučaja, metoda deskripcije, te metoda dokazivanja.

Citati preuzeti iz korištene literature povezani su s tekстом fusnotama, a grafički prikazi izrađeni su i prikazani statističkom metodom.

1.3 Struktura rada

Rezultati istraživanja do kojih će se došlo u ovom završnom radu su prezentirani u šest međusobno povezanih dijelova.

U prvom dijelu rada uvodu se iznijela osnovna problematika rada, definirali su se predmet, cilj i svrha istraživanja, postavila se temeljna hipoteza, navedeni su načini i metode prikupljanja podataka te naznačene najznačajnije metode koje su se koristile u istraživanju i prezentiranju rezultata istraživanja.

U drugom poglavlju koje nosi naziv Komparativni pregled uspostave i upravljanja zaštitom prirode u Republici Hrvatskoj i svijetu najprije je analiziran koncept zaštite prirode u svijetu u kojem su razlučeni i pojašnjeni pojmovi ekologija zaštita prirode zaštita okoliša te sagledana geneza potrebe za formiranjem svjetskih kriterija zaštite prirode, da bi u nastavku prezentirali instrumenti regulacije zaštićenih područja u svijetu i Republici Hrvatskoj.

U trećem, središnjem dijelu rada, pod nazivom: Važnost konceptualizacije održivog razvoja su nakon definiranja pojma održivi razvoj razmotreni važniji koncepti na kojima se temelji održivi razvoj posebice u odnosu na gospodarsku održivost i održivi razvoj gradova. U nastavku istog dijela rada razmotreno je upravljanje održivim razvojem te definirani pokazatelji i čimbenici opterećenja održivog razvoja.

Uloga i važnost nevladinih organizacija u poticanju svijesti o održivom razvoju naslov je četvrtog dijela radu u kojem se, sukladno naslovu nakon pojašnjenja osnovnih pojmova vezanih uz civilno društvo, nevladine, neprofitne organizacije i udruge, predstavljena zastupljenost nevladinih organizacija u nacionalnoj zaštiti okoliša s posebnim osvrtom na

načine financiranja, funkcije i programska područja djelovanja. U nastavku su analizirani značajniji subjekti promicanja ekološke svijesti te je u tom kontekstu posebice sagledano djelovanje međunarodnih nevladinih organizacija za zaštitu prirode i očuvanje okoliša.

Peti dio rada, Strategija djelovanja međunarodnih nevladinih organizacija na području Republike Hrvatske, dio je u kojem se s aspekta strateškog upravljanja i planiranja razmatraju aktivnosti međunarodnih nevladinih organizacije koje djeluju na prostoru Republike Hrvatske te komentirana njihova perspektiva u nekom budućem vremenu.

U završnom dijelu iznijeta su stajališta i spoznaje do kojih se došlo prilikom izrade završnog rada, a kojim su ujedno potvrđuje ispravnost postavljene hipoteze rada.

2. KOMPARATIVNI PREGLED USPOSTAVE I UPRAVLJANJA ZAŠTITOM PRIRODE U REPUBLICI HRVATSKOJ I SVIJETU

Problemi vezani uz zaštitu prirode i očuvanje prirodnog okoliša stari su koliko i čovjekova svijest o potrebi očuvanja svoje prirodne sredine, kako bi u njoj mogao ugodno živjeti, ali to isto omogućiti i svojim potomcima. Sve do početka industrijalizacije, priroda je u svojoj mogućnosti obnove bila superiorna nad ljudskom djelatnošću i uspijevala nadoknađivati štetne zahvate koje je čovjek uzrokovao. Međutim, nagli rast stanovništva, industrijalizacija a time i jačanje svih gospodarskih aktivnosti, razvoj međunarodne trgovine te sve veće potrebe za energijom i materijalnim dobrima, uvelike su nadmašile mogućnosti samoobnove prirodnih dobara.

Svijest o takvim, po prirodu negativnom kretanjima, potaknula je razmišljanja, a potom i djelovanja u pravcu zaštite prirode i pronalaženju ravnoteže između korištenja i samoobnove prirodnih resursa. To je dovelo do potrebe upravljanja zaštitom prirode odnosno uspostavljanjem učinkovitog nadzora i ograničavanja po prirodni okoliš negativnih zahvata, donošenjem preporuka, regulatornih i represivnih mjera od strane međunarodnih organizacija, država i civilnog društva.

Kako bi se cjelovito sagledao sustav upravljanja zaštitom okoliša u svijetu i Republici Hrvatskoj u nastavku rada detaljnije se analizira: *1) upravljanje konceptom zaštite prirode u svijetu, 2) geneza potreba za formiranjem svjetskih kriterija zaštite, 3) instrumenti regulacije zaštićenih područja u svijetu i 4) zaštita prirode i okoliša u Republici Hrvatskoj.*

2.1 Upravljanje konceptom zaštite prirode u svijetu

Uspostava sustava organizirane i učinkovite zaštite prirode produkt je zajedničkog djelovanja država, vlada i civilnog društva na inicijativu Ujedinjenih naroda koji svoj početak vezuje uz drugu polovinu 20. stoljeća. Međutim, još rana povijest bilježi mnoge zapise o zaštiti pojedinih vrsta životinja (jelena, konja, krava...) ili drveća (sekvoja, hrasta, lipe...) u raznim dijelovima svijeta koji su uglavnom bili vezani uz religijska shvaćanja, ali oni predstavljaju početke znanstvenog i organiziranog pristupa zaštiti prirode.

Među najstarije institucionalne mjere zaštite prirode spadaju:¹ prva odredba o ograničenju utjecaja dima i pepela koja je donijeta u Londonu 1273. godine, dva zakona u Poljskoj o zaštiti losa i divljeg konja iz 1449. te drugi iz 1597. godine o zaštiti tura (divlje govedo), zaštita pojedinih šumskih kompleksa s rijetkim vrstama drveća u Rusiji iz 1703., šumski red Marije Terezije iz 1769. godine te zaštita šuma Fontainebleau u Francuskoj 1848. godine.²

Navedeni propisi imali su ograničeno djelovanje jer su njima stavljeni pod zaštitu samo pojedinačni objekti prirode i kulture, odnosno neke vrste životinja, ali njihova intencija je bila usmjerena ka očuvanju prirodne ravnoteže i održanju racionalnosti u iskorištavanju prirodnih bogatstava.

Svojevrсна prekretnica u poimanju zaštite prirode započinje s osnivanjem prvog nacionalnog parka Yellowstone 1872. godine u državi Wyoming u SAD-u, a tim činom se završava faza zaštite pojedinog dijela okoliša na određenom prostoru (npr. šume, jezera) te istovremeno počinje vrijeme organiziranih akcija zaštite prirode međunarodnog značaja, u čemu SAD prednjače.³

U početnim fazama politika zaštite okoliša je bila usmjerena pretežno na ekološke sustave, dok suvremeni pristup zaštiti okoliša je sustavni proces uzimanja pod kontrolu države najvrjednijih dijelova zemlje koji su od posebne znanstvene, kulturne i turističke vrijednosti.

Sa svrhom dosljednoga razumijevanja i razlikovanja pojmova (1) ekologije, (2) zaštita prirode i (3) zaštite okoliša koji se koriste u ovom radu, potrebno ih je u nastavku detaljnije obrazložiti.

2.1.1 Važnija obilježja ekologije, zaštite prirode i zaštite okoliša

Pojam *ekologija* dolazi iz grčkih riječi oikos ili oikia što znači: kuća, dom, boravište, stanište, i riječi logos: riječ, govor ili znanost. Prema tome bi ekologija bila doslovce znanost o (ljudskom) boravištu ili staništu. Kako čovjek stanuje ili boravi na određenom tlu, okružen dijelom prirode, njegovo boravište se naziva okolinom, okolicom ili okolišem.

¹Stojanović, V.: *Turizam i održivi razvoj*, Univerzitet u Novom Sadu, Prirodno-matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Novi Sad, 2011., str. 115.

²Vidaković, P.: *Nacionalni parkovi i turizam*, Institut za turizam, Zagreb, 1989., str. 23.

³Ibidem, str. 25.

Ekologija je izvorno biološka znanstvena disciplina koja proučava odnose među biljnim i životinjskim vrstama i njihov prema neživom okolišu. Populacije biljnih i životinjskih vrsta žive na zemlji i pod zemljom, u zraku (atmosfera) te u vodama i na vodama. Ekologija se uz onečišćenja, bavi i samo čovjeku svojstvenim onečišćenjima okoliša, a on sam se pojmovno dijeli na prirodni i stvoreni (antropogeni) okoliš.⁴

Ekologija, kao znanost razvila se iz biologije i proučava:⁵

1. odnose između organizama i sredine u kojoj žive,
2. odnose između organizama i čovjeka,
3. odnose u proizvodnji i raspodjeli organske tvari u prirodi,
4. gustoću naseljenih biljnih i životinjskih vrsta.

Ekologija je, dakle, znanost o održavanju života na Zemlji pri čemu želi odrediti položaj čovjeka prema sveukupnoj živoj i neživoj prirodi.

U širem smislu, ekologija je sinteza brojnih znanstvenih disciplina i istraživačkih metoda, kao što su:⁶ botanike, zoologije, antropologije, geologije, hidrologije, ekonomije, sociologije, etike, biotehnologije, molekularne biologije, politike, itd.

Zaštita prirode je sastavni dio ekologije, ali koji do izražaja dolazi tek onda kada su odnosi u prirodi narušeni. To je zbog toga što uspostavljanje neravnoteže u prirodi nije jednostavno utvrditi. Naime ljudska osjetila ne mogu pomoći u detektiranju otrovnih kemikalija ili radioaktivnih izotopa. Mnogi pojedinačni susreti društava i pojedinaca s različitim vidovima narušavanja odnosa u prirodi nisu vidljivi bez tehničkih pomagala i stručnih istraživanja ili se, zbog retroaktivna djelovanja ekološkog sustava interpretiraju na pogrešan način i proglašavaju tehnički rješivim problemima.⁷

Stoga se i svijest o potrebi zaštite prirode nije razvijala u skladu sa sveukupnim razvojem društva pa je tako pojam zaštite prirode i okoliša relativno novijeg datuma, iako su pojedini segmenti zaštite prirode zakonski regulirani. Pokret za zaštitu prirode, u modernom smislu riječi, pojavio se kao reakcija pojedinaca protiv narušavanja prirode, neplanske urbanizacije, razvoja industrije te neopravdanog bogaćenja čovjeka nauštrb prirode i okoliša. Sagledavajući

⁴Črnjar, M., Črnjar, K.: *Menadžment održivog razvoja*, Fakultet za menadžment u turizmu i u ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci, Rijeka 2009., str. 346.

⁵Klepac, R.: *Osnove ekologije*, Jumena, Zagreb, 1998., str. 5.

⁶Erz, W.: Zaštita prirode i shvaćanja prirode kao osnova obrazovanja za zaštitu prirode, *Socijalna ekologija*, Hrvatsko sociološko društvo, Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, vol. 2., br. 2., 1993., str. 163.

⁷Markus, T.: *Ekologija i anti-ekologija: kasna tehnička civilizacija i mogućnosti radikalnog ekologizma*, Hrvatsko sociološko društvo, Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 2004., str. 252.

ove procese o kojima je svijet najprije alarmirala znanost, a potom aktualizirale nevladine udruge zaštite prirode, postupno se razvio odgovarajući sustav upravljanja zaštitom prirodnih resursa na različitim operativnim sredinama.⁸

Osnovne razlike između ekologije kao znanosti i zaštite prirode kao vrednujuće discipline postupanja predočavaju se narednom tablicom.

Tablica 1. Razlika između ekologije i zaštite prirode

Razlikovne karakteristike	Znanstvena ekologija	Zaštita prirode
Ciljevi	Iznalaženje objektivne realnosti u obliku istinitih (obrazloživih) dokaza	Održavanje, njega i razvijanje prirode i krajolika s ekoloških stajališta i prema društvenim potrebama
Osnovni zadatci	Iznalaženje, obrada i prenošenje spoznaja o činjenicama i zakonomjernim povezanostima objektivne realnosti	Izbjegavanje ili usmjeravanje korištenja i tehničkih zahvata koji prekoračuju ekološku podnošljivost
Osnove	Nedostatak spoznaje koje proizlaze iz znanstvenih povezanosti	Problemi u recipročnim odnosima između prirode i društva
Osnovna motivacija	Znanstvena znatiželja (želja za znanjem)	Zaštita prirode u odnosu na gospodarske potrebe društva
Osnovni elementi	Činjenice	Vrijednosti, norme
Osnovna metodologija	Stvaranje hipoteza i teorija te njihovo provjeravanje putem eksperimenta	Postavljanje društvenih normi i stvaranje odluka u društvu
Osnovna struktura	Sustavi spoznaja bez vrednovanja	Sustavi postupanja na osnovi postavljenih normi
Oblik postupanja	Apstrahiranje	Realiziranje

Erz,W.: Zaštita prirode i shvaćanja prirode kao osnova obrazovanja za zaštitu prirode, *Socijalna ekologija*, Hrvatsko sociološko društvo, Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, vol. 2., br. 2., 1993., str. 163.

Problematika ovih pojmova s pravnog aspekta regulirana je u zakonskim aktima. U Republici Hrvatskoj postoje dva zasebna zakonska akta i to Zakon o zaštiti prirode i Zakon o zaštiti okoliša. Prema Zakonu o zaštiti prirode priroda se definira kao: sveukupna bioraznolikost, krajobrazna raznolikost i georaznolikost.⁹

Okoliš se s aspekta ekologije definira kao: "ukupnost materijalnoga i živoga svijeta kojega je čovjek biološki dio; sredina, okolina dok se zaštita okoliša prema Zakonu o zaštiti okoliša definira kao:¹⁰ sve odgovarajuće aktivnosti i mjere koje imaju za cilj prevenciju od

⁸Geić, S.; *Menadžment selektivnih oblika turizma*, Sveučilište u Splitu, Split, 2011., str. 119.

⁹Zakon o zaštiti prirode, Narodne novine, 2013., 80., čl. 1.

¹⁰ Zakon o zaštiti okoliša, Narodne novine, 2015., 78., čl. 3.

opasnosti, štete ili zagađivanja okoliša, reduciranje ili odstranjivanje štete koja je nastala, i povrat na stanje prije izazvane štete.

2.1.2 Zaštita prirode

Zaštita prirode temelji se na objektivnim znanstvenim spoznajama ekologije i na subjektivnim društvenim vrednovanjem istih. To znači da se zaštita prirode u biti zasniva na unutarnjem stavu svakog pojedinog građanina. Ona se ne zasniva samo na ekološkim spoznajama već i na stavu prema pitanjima života, okruženja, egzistenciji i osiguranju budućnosti.¹¹

Kad se razmatra značenje zaštite prirode tada se razina objekta pomiče s "okoliša", koji je orijentiran isključivo prema ljudskim interesima, na model ekoloških sustava s organizmima (bakterijama, biljkama, životinjama) kao njihovim bitnim elementima koji se nalaze u dinamičkoj, prirodnoj ravnoteži, neovisno o njihovoj korisnosti za ljudske interese.

Sa svrhom izbjegavanja i smanjivanja šteta u prirodi, zaštita prirode manje se oslanja na tehničke postupke, a znatno više na biološke procese regeneracije na temelju samoregulacije.

2.1.3 Zaštita okoliša

Bitne razlike između poimanja zaštite prirode i zaštite okoliša se prvenstveno ogledaju u različitim percepcijama i polazištima za vrednovanje na razini objekata "okoliša" koji se odnose na čovjeka, odnosno na okolinu s obzirom na interese ljudi i mogućnosti oblikovanja definirane okoline kako ju prezentira zaštita okoliša.

Zaštita okoliša se u ekološkom leksikonu definira kao društveni ili politički pokret kojemu je cilj educirati javnost o problemima onečišćenja okoliša i poticati na rješavanje tih problema. Premda zahtijeva razumijevanje određenih ekoloških principa, zaštita okoliša se ne bavi znanstvenim istraživanjima i nije jedna od grana ekologije.¹²

Ciljevi zaštite okoliša su u usporedbi sa zaštitom prirode znatno više usmjereni na ljudske potrebe i medije okoliša koji služe tim potrebama (zrak, površinske pitke vode, gornji sloj zemlje itd.), a postupci smanjivanja šteta zamišljeni su kao tehnički.

Razlike između zaštite prirode i zaštite okoliša predočavaju se narednom tablicom.

¹¹Erz, W.: op.cit., .str. 162.

¹²Kondić, V., Piškor M.: Sustav upravljanja zaštitom okoliša prema normi ISO 14001 i razvoj metodologije za njenu implementaciju, *Sveučilište Sjever*, Sveučilišni centar Varaždin, 2010., vol. 4., br. 1-2., str. 111.

Tablica 2. Razlike između zaštite prirode i zaštite okoliša

Osnovne razlikovne karakteristike	Zaštita prirode	Zaštita okoliša
Objekt	Priroda i krajolik kao sustav aktivnosti u prirodnim (po mogućnosti nesmetanim) razvojnim tokovima uz naglasak na biotskoj komponenti (biljke i životinje) po znanstveno – ekološkim kao i etičko estetskim kriterijima	Okoliš kao sustav odnosa u vezi s ljudskim potrebama i interesima s obzirom na prirodu (npr. sigurnost u dobivanju nuklearne energije, uklanjanje otpada i sl.) prije svega iz gospodarskih i zdravstvenih razloga
Mjerila vrijednosti	Pretežno ekocentrična (odnosno biocentrična = vlastito pravo prirode)	Pretežno antropocentrična = prema interesima ljudi
Ciljevi	(1) što je moguće nesmetaniji razvoj (2) (prirodna) mogućnost funkcioniranja cirkulacije u prirodi na osnovi samoregulacije	(1) Trajni (dugoročni) razvoj okoliša kako bi ga se moglo koristiti (2) (materijalna) učinkovitost cirkulacije u prirodi
Metodologija zaštite	Pretežno "ekološka" (odnosno biološka) rješenja (samoregulacija)	Pretežno tehnička rješenja (tehnologija okoliša)

Erz, W.: Zaštita prirode i shvaćanja prirode kao osnova obrazovanja za zaštitu prirode, Socijalna ekologija, Hrvatsko sociološko društvo, Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, vol. 2., br. 2., 1993., str. 164.

Iz tablice 2. jasno proizlazi da se bitne razlike između zaštite prirode i zaštite okoliša uopće ne odnose na osnovne ciljeve, zadatke, strukture, metode i vrijednosti, već se uglavnom temelje na bitnim načinima promatranja i poticajima za vrednovanje i postupanje.

2.2 Geneza potrebe za formiranjem svjetskih kriterija zaštite prirode

Dvije su pojave tijekom 20. stoljeća uzrokovale potrebu za formiranjem međunarodnih kriterija zaštite prirode i okoliša, a to su: (1) ekspanzija industrije u sve dijelove svijeta a time i ubrzano korištenje fosilnih goriva čime se sve je očiglednije narušavaju odnosi u prirodi i ljudskom okolišu te (2) intenziviranje kretanja ljudi i njihove mobilnosti osobnim sredstvima prometanja što je dovelo do omasovljenja turizma i slijedom toga opasnosti da dođe do saturacije pojedinih ekološki osjetljivih regija u kojima nisu bile uspostavljene odgovarajuće mjere zaštite prirode i okoliša.

Prepoznavanjem navedenih uzroka i sustavnim djelovanjem civilnog društva države su u svoje pravne akte počele unositi Zakone kojima se djelomično ili u cijelosti ograničavaju svi oni zahvati u okolišu koji narušavaju prirodu i okoliš te negativno utječu na zdravlje čovjeka.

Zbog različitog pristupa toj problematici, neujednačene terminologije, i različitog poimanja graničnih vrijednosti onečišćenja ukazala se potreba za unificiranim propisima što je generiralo formiranjem međunarodnog prava zaštite okoliša kao novog segmenta međunarodnog prava.

2.2.1 Međunarodno pravo zaštite okoliša

Izvori međunarodnog prava zaštite okoliša proizlaze iz: (1) međunarodnih konferencija zaštite okoliša, međunarodnih konvencija zaštite okoliša i (3) međunarodnih ugovora a svoje početke bilježi 1972. godine.

I. Međunarodne konferencije o zaštiti okoliša

- 1. Stockholm (1972)** konferencija Ujedinjenih naroda pod radnim nazivom "Čovjek i biosfera". Na Konferenciji je usvojena Deklaracija o čovjekovom okolišu - u dvadeset i šest načela za zaštitu, očuvanje i poboljšanje okoliša - te Akcijski program koji je sadržavao sto i devet preporuka za konkretne poteze država. Načelima i preporukama Stockholmske konferencije istaknuta je opća dužnost država da štite okoliš te da ne uzrokuju štetu okolišu drugih država i okolišu koji je izvan granica nacionalne jurisdikcije uz potrebu kooperacije država u primjeni postojećih međunarodnih ugovora posvećenih zaštiti okoliša.¹³ Kao rezultat Stockholmske konferencije formirana je međunarodna ustanova pri Ujedinjenim narodima pod nazivom: Program UN-a za okoliš (engl. *United Nations Environment Program – UNEP*).
- 2. Rio de Janeiro (1992)** održana je konferencija Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju koja je istaknula nužnost inkorporiranja koncepta održivog razvoja svih država. Osnovni dokumenti usvojeni u Riju, potaknuti osnovnom idejom vodiljom održivog razvoja su Deklaracija o okolišu i razvoju (dvadeset i sedam načela), Agenda 21 (preporuke, tematski svrstane u četrdeset poglavlja) te Načela o gospodarenju, očuvanju i održivom razvoju šuma. Uz usvajanje tih pravno neobvezujućih dokumenata, na istoj su otvorene na potpisivanje i dvije konvencije: Konvencija o biološkoj raznolikosti i Okvirna konvencija UN-a o promjeni klime.
- 3. Stranačke konferencije** (engl. *Conference of the Parties - COP*) je godišnja konferencija Ujedinjenih naroda koja se odnosi na klimu i klimatske promjene. Okuplja lidere cijelog

¹³ Kosor, M.: Kyotski Protokol s posebnim osvrtom na pregovore Republike Hrvatske o "baznoj" godini, *Pravnik*, Udruga Pravnika, Zagreb, 2012., vol. 46., br. 91., str. 82.

svijeta sa ciljem postizanja pravno obvezujućeg i univerzalnog sporazuma o klimi kako bi se globalno zatopljenje zadržalo ispod 2°C. To se provodi kroz raspravu o smanjenju emisija i drugih mjera potrebnih za nadzor globalne katastrofe klimatskih promjena. Prva stranačka konferencija održana je u Berlinu 1995. godine. Tijekom trećeg zasjedanja COP-a 1997. godine, prihvaćen je Protokol iz Kyota, najpoznatija konvencija o klimatskim promjenama, a na snagu je stupio 2005. godine. Tim sporazumom predviđeno je da se smanji emisija ispušnih plinova, prije svega ugljičnog dioksida, za 5% u razdoblju od 2008. do 2012. godine. Za vrijeme COP17 u Dohi odlučeno je da se od 2013. do 2020. emisija ugljičnog dioksida smanji za 18% u odnosu na devedesete godine. Od provedenih COP konferencija ističu se:

- COP3 na kojem je usvojen protokol iz Kyota
- COP11 na kojem je napravljen akcijski plan Montreal
- COP15 u Kopenhagenu gdje je napravljen sporazum iz Kopenhagena, temelj za smanjenje emisije do 2020. godine
- COP17 u Durbanu gdje je stvoren “Green Climate Fund”

4. **Pariz (2015) – COP21** održana je 21. konferencija Ujedinjenih naroda o klimatskim promjenama koja u svojim zaključcima nalaže kako sve članice Europske unije moraju smanjiti emisiju stakleničkih plinova za 40% do 2030. godine te povećati financijska sredstva namijenjena klimatskim promjenama. Očekivani ishod je novi međunarodni sporazum o klimatskim promjenama, odnosno da se globalno zatopljenje održava ispod 2°C.

II. **Međunarodne konvencije o zaštiti okoliša** su međunarodni pravni dokumenti kojima se utvrđuju pravila, norme i standardi za zaštitu okoliša. Većina konvencija stvara se u okviru organizacije Ujedinjenih naroda. Konvencije se obično nazivaju prema gradu u kojem su prihvaćene.¹⁴

1. **Barcelonska konvencija** (1976) dogovor je priobalnih država radi sprječavanja zagađivanja mora i očuvanja prirodnih dobara u području Sredozemnog mora. Temeljna konvencija utvrđuje načela zaštite, a 6 pripadajućih protokola uređuju pravila ponašanja u specifičnim slučajevima. Posebno su važni protokoli o zabrani izlivanja nafte s brodova u more, i o sprječavanju donosa zagađivala iz kopnenih izvora. Konvencija se od 1976. odnosi na Sredozemno more od Dardanela na istoku do Gibraltarskoga tjesnaca na

¹⁴ Mrežna Hrvatska enciklopedija, Natuknica: konvencije o zaštiti okoliša, on-line izdanje Hrvatske enciklopedije Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=32973> [pregledano 5.3.2016]

zapadu, te na obalno područje onako kako ga definiraju zemlje članice. Godine 1995. revidirane su neke postavke u tekstu Konvencije, čime je ona djelomično osuvremenjena. Ipak, Barcelonska konvencija ostaje dokument koji se bavi sprječavanjem posljedica, a ne uklanjanjem uzroka degradacije mora i priobalja.

2. **Bern (1982)** je konvencija Vijeća Europe o zaštiti europskih divljih vrsta i njihovih staništa. Cilj je konvencije zaštita flore i faune Europe, posebno ugroženih i migratornih vrsta, te njihovih staništa (habitata) međunarodnom suradnjom u prekograničnim područjima. Konvencija ima tri aneksa koji su, prema kategorijama, popis onih vrsta koje opravdano traže posebnu zaštitu. Potpisnice su Konvencije sve zemlje članice Europskog vijeća, te neke zemlje Afrike. Bernskoj je konvenciji srodna CITES (Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje faune i flore – Convention on International Trade of Wild Fauna and Flora) iz 1973.
3. **Basel (1989)** je konvencija koja regulira kontrolu prekograničnog prometa opasnog otpada i njegovo odlaganje. Posebna joj je važnost u definiranju opasnih značajki pojedinih kategorija tvari, kao i u obvezi zemalja članica o informacijama, koje moraju biti pristupačne u slučajevima uvoza, odnosno izvoza tih tvari. Bazelska konvencija također regulira djelatnosti odlaganja opasnog otpada.
4. **Rotterdam (1998)** konvencija koja, radi zaštite ljudskoga zdravlja i okoliša, regulira međunarodnu trgovinu nekih opasnih kemikalija, a posebno sredstava za zaštitu bilja. Konvencija je u praksu uvela pojam prethodne informirane suglasnosti, kojom se trgovina opasnim kemikalijama, osobito uvoz u neku zemlju, dopušta tek nakon ispunjenja određenih uvjeta.
5. **Stockholm (2001)** međunarodna konvencija o postojanim organskim zagađivačima –POZ (engl. *Persistent Organic Pollutants* - POP). Zajedno s Baselskom i Rotterdamskom konvencijom, pod upravom Programa Ujedinjenih naroda za okoliš regulira zdravstveno ispravno rukovanje opasnim kemikalijama do njihova raspada. Konvencija zahtijeva zaustavljanje ili ograničenje proizvodnje i uporabe svih međunarodno proizvedenih POZ-ova (npr. industrijskih kemikalija i pesticida) i nastavak smanjivanja, a ondje gdje je to moguće konačni prestanak otpuštanja namjerno proizvedenih POZ-ova poput dioksina i furana.

III. Međunarodni ugovori o zaštiti okoliša zaključeni nakon Stockholmske konferencije dijele se na globalne, regionalne i subregionalne, a prevladavaju oni regionalni. Kako svaka regija zahtijeva specifičan pristup problemima zaštite okoliša zbog svog

karakterističnog industrijskog i gospodarskog razvoja, upravo je regionalni pristup zaštiti okoliša prepoznat kao onaj s najviše potencijala.¹⁵

Valja naglasiti kako sva nastojanja međunarodne zajednice za očuvanjem okoliša koja se nameću konvencijama i ugovorima u praksi mogu zaživjeti samo ako vlade djeluju zajednički, a ne pojedinačno. Stoga je nužna šira društvena i organizirana zaštita prirode uz aktivan pristup zaštiti koja podrazumijeva realizaciju raznovrsnih funkcija jednog zaštićenog prirodnog dobra, te napušta statično poimanje zaštite koja ima pretežno konzervatorski pristup.¹⁶

Stoga je bitno adresirati nositelje aktivnosti zaštite okoliša kako na nacionalnoj tako i na međunarodnoj razini. Tu se otvara prostor za djelovanje nevladinih organizacija koje često puta zbog jačanja ekološke svijesti lakše pronalaze rješenja, posebice u prekograničnim aktivnostima, od Vlada pojedinih država čije ingerencije su ograničene državnim granicama.

2.2.2 Nositelji međunarodnih aktivnosti na zaštiti okoliša

Kako materija zaštite prirode i zaštite okoliša do formiranja navedenih međunarodnih pravnih akata nije bila regulirana odgovarajućim zakonskim aktima to je potaknulo osnivanje mnogih nacionalnih, regionalnih i međunarodnih institucionalnih i nevladinih organizacija čija je osnovna intencija bila što učinkovitija zaštita svjetske prirodne baštine i očuvanje čovjekova okoliša.

Stoga je 1948. godine osnovan Međunarodni savez za očuvanje prirode (engl. *The International Union for the Conservation of Nature* - IUCN) sa ciljem ujednačavanja propisa o zaštiti prirode i omogućavanja kretanja posjetioca u zaštićenim prirodnim područjima. Središnja misija IUCN-a je očuvanje biološke raznolikosti te izvanrednu pažnju pridaje očuvanju od saturacije i promoviranju prirodnih vrijednosti.

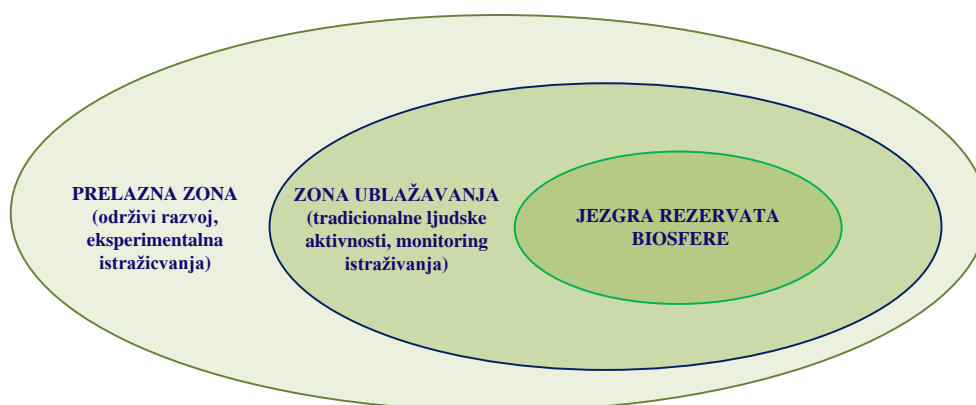
U očuvanje prirodne baštine uključila se i organizacija za prosvjetu, znanost i kulturu (engl. *United Nation Educational, Scientific and Cultural Organization* - UNESCO). UNESCO je 1972. godine na Konvenciji o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine u Parizu pokrenuo proglašavanje naročito vrijednih prirodnih područja svjetskom baštinom UNESCO-a.

¹⁵ Kosor, M.: op. cit., str. 83.

¹⁶ Geić, S.: op. cit., str. 117.

Da bi pomirio stavove u težnji korištenja resursa u zaštiti prirode, UNESCO je pokrenuo jedan novi pristup sa kreiranjem Programa Čovjek i biosfera (engl. *Man and Biosphere – MAB*). Program uključuje osnivanje brojnih rezervata biosfere diljem planete u težnji da se integriraju ljudske aktivnosti, istraživanje i zaštita prirodnih vrijednosti. Shematski se teritorijalni koncept zaštite rezervata biosfere predočava narednom slikom.

Slika 1. Prikaz rezervata biosfere po zonama

Izvor: Stojanović, V.: Turizam i održivi razvoj, Univerzitet u Novom Sadu, Prirodno-matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Novi Sad, 2011., str. 124. (obrađena autorice)

Teritorijalni koncept, kako je to predloženo slikom 1., uključuje jezgru u kojoj su biološke zajednice i ekosistemi strogo zaštićeni. Jezgru u potpunosti okružuje tampon zona u kojoj je moguće realizirati tradicionalne ljudske aktivnosti i istraživanja bez eventualne degradacije, dok je posljednji obroč prijelazna zona u kojoj su dozvoljeni održivi razvoj i eksperimentalna istraživanja.¹⁷

Nositelji međunarodne aktivnosti na zaštitu okoliša jesu mnoge međudržavne i nevladine međunarodne organizacije od kojih valja istaknuti:¹⁸

1. Program Ujedinjenih naroda za okoliš (engl. *United Nations Environment Program – UNEP*), je provedbena agencija Fonda za globalni okoliš (engl. *Global Environment Facility – GEF*) koja koordinira ekološke aktivnosti, pomaže državama u razvoju u

¹⁷Stojanović, V.: op.cit., str. 124.

¹⁸Črnjar, M., Črnjar, K.: op.cit., str. 404.

implementaciji ekološki prihvatljivih politika i prakse i promiče svijest o zaštiti okoliša. UNEP potiče donositelje odluka u tijelima vlade, industrije i poslovnog svijeta na razvoj i usvajanje ekološki prihvatljivih politika, strategija, praksi i tehnologija. Tako na primjer UNEP radi na razvoju političkih smjernica za rješavanje velikih ekoloških problema kao što su nestašica pitke vode, degradacija morskog okoliša i zagađenje atmosfere. Djelovanje UNEP-a također uključuje i:¹⁹ podizanje svijesti, izgradnju međunarodnog konsenzusa, razvoj kodeksa praksi i ekonomskih instrumenata, jačanje sposobnosti kapaciteta, razmjenu informacija i pokretanje demonstracijskih projekata.

2. Fond za globalni okoliš – GEF je osnovan u listopadu 1991. godine kao pilot program Svjetske banke vrijedan milijardu dolara, kako bi se pomoglo u zaštiti globalnog okoliša i promociji okolišno održivog razvoja. GEF bi osigurao nove i dodatne potpore te koncesijsko financiranje kako bi se pokrili dodatni troškovi nastali pretvorbom projekta s nacionalnim koristima u projekt s globalnim ekološkim benefitima. GEF pomaže zemljama u razvoju i zemljama s privredom u tranziciji kako bi ispunile dogovoreno povećanje troškova za mjere čiji je cilj ostvariti globalne ekološke koristi u šest žarišnih područja, a to su:²⁰ biološka raznolikost, promjena klime, međunarodne vode, smanjenje ozonskog omotača, degradacija zemljišta te postojeane organske onečišćujuće tvari (POP-s spojevi).
3. Svjetska banka za obnovu i razvoj je važna međunarodna financijska institucija koja nepovratnim i povratnim sredstvima, posebice u nerazvijenim zemljama i zemljama u razvoju podupire ostvarenje ekoloških programa i projekata.
4. Svjetski fond za zaštitu prirode (engl. *World Wildlife Fund* - WWF) je kao međunarodna udruga osnovana 1961. godine. WWF je tijekom godina od male grupe entuzijasta posvećenih divljim životinjama prerastao u globalnu mrežu koja ima podršku ljudi iz svih sfera života. Tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća WWF proširivao svoje aktivnosti u cilju očuvanja prirode i okoliša te je osamdesetih godina promijenio naziv u *World Wide Fund for Nature* ali je kratica ostala ista -WWF. S više od pet milijuna pristalica na svih pet kontinenata, WWF ima predstavništva u više od 90 zemalja i može slobodno tvrditi da je odigrao ključnu ulogu u razvoju međunarodnog pokreta za očuvanje prirode. Počevši od 1985. godine, WWF je uložio više od milijardu američkih dolara u više od 12.000 projekata i aktivnosti koji igraju važnu ulogu u kampanji čiji je

¹⁹ Biosafety GMO portal, Zakonodavni okvir o GMO-u, UNEP i GEF, dostupno na: <http://www.gmo.hr/cro/Zakonodavni-okvir-o-GMO-u/Ostali-med.-sporazumi-konvencije-i-organizacije/UNEP-i-GEF>, [pregledano 5.03.2016]

²⁰ Ibidem

cilj zaustaviti ubrzanu degradaciju okoliša na Zemlji kao i potaknuti njene stanovnike da žive u većoj harmoniji s prirodom.²¹

5. Greenpeace, svjetska nevladina organizacija o zaštiti okoliša kojoj je cilj, osigurati sposobnost Zemlje za unapređenje života u svojoj njegovoj raznolikosti. Greenpeace je prisutan u 40 zemalja diljem Europe, Amerike, Azije, Afrike i Pacifika. Da bi održao svoju neovisnost, Greenpeace ne prihvaća donacije vlada i korporacija nego se oslanja na priloge pojedinaca koji podržavaju njihov rad te na potpore zaklada. Aktivnosti uključuju:²²

- ubrzavanje energetske revolucije za rješavanje klimatskih promjena,
- obranu mora i oceana suprotstavljanjem rastrošnom i destruktivnom ribolovu i stvaranjem globalne mreže morskih rezervata,
- zaštitu svjetskih prašuma, životinja, biljaka i ljudi koji o njima ovise,
- rad na razoružanju i miru rješavanjem uzroka sukoba i pozivom na uklanjanje svog nuklearnog naoružanja,
- stvaranje budućnosti bez toksina sa sigurnijom alternativom opasnim kemikalijama u današnjim proizvodima i proizvodnji
- vođenje kampanja za održivu poljoprivredu odbacivanjem genetski modificiranih organizama, zaštitom biološke raznolikosti i poticanjem društveno odgovornog uzgoja hrane.

Temeljni zadatak tih organizacija je poduzimanje mjera za podizanje ekološke svijesti o zaštiti Zemlje, ali i pojedinih njenih dijelova, odnosno krajolika i okoliša te pojedinih prirodnih i kulturnih rijetkosti. Većina država u svijetu, kao i spomenute organizacije, klasificiraju pejzaže u više dijelova zaštićenih područja, pri čemu najviši stupanj zaštite imaju strogi prirodni i specijalni rezervati, nacionalni parkovi, parkovi prirode, spomenici prirode i hortikulturalni spomenici.

Navedena područja su zakonima pojedinih država proglašena zaštićenim prostorima s vlastitom upravom kojoj je osnovna zadaća zaštititi lokalnu prirodu određenog prostora, odnosno geološke, geomorfološke, pejsažne i biološke vrijednosti. To su dakle prostori ograničenih ljudskih aktivnosti, odnosno prostori organiziranog oblika zaštite prirode i njenih ekosustava koji se razlikuju prema stupnju strogoće zaštite.

²¹ WWF Croatia, Što znače inicijali WWF, dostupno na: http://croatia.panda.org/wwf/to_znae_inicijali_wwf/ [pregledano 2.3.2016].

²² Greenpeace Hrvatska, dostupno na: <http://www.greenpeace.org/croatia/hr/about-us/> [pregledano 5.03.2016]

2.2.3 *Politika zaštite okoliša*

Politika zaštite okoliša odnosno ekološka politika polazi od temeljnog poimanja odnosa čovjeka i prirode. Ti odnosi su, kako navode Črnjar i Črnjar, vrijednosno utemeljeni između orijentacije ka antropocentrizmu i ekocentrizmu kao dvjema krajnostima pri čemu prva orijentacija podređuje prirodu interesima čovjeka bez ozbiljnog utvrđivanja posljedica, dok se kod druge orijentacije najveće značenje daje prirodi i ekološkim sustavima ukazujući na potrebe usuglašavanja razvoja s tim sustavima.²³

Odnosi između antropocentrične i ekocentrične orijentacije društva ili pojedinih država znatno ovise o kulturološkom i povijesnom razvoju što bitno utječe na ekološku politiku društva pojedine države kao i na politiku razvoja i zaštite okoliša.

Politika zaštite okoliša se shvaća kao javno upravljanje okolišem koji je zajedničko dobro, a obuhvaća:²⁴

- Sprječavanje daljnjeg širenja degradacije okoliša i svih vrsta onečišćenja;
- Javni nadzor nad svim izvorima onečišćenja;
- Racionalno iskorištavanje postojećih prirodnih resursa;
- Usmjeravanje proizvodnih postupaka, prometa i raznih usluga na čiste i bezopasne tehnologije.

Europska politika zaštite okoliša datira od Stokholmske konferencije 1972. godine od kada je na snazi koherentan pristup politici zaštite okoliša kao rezultat javnog interesa i povećanja svijesti o pitanjima koja se odnose na uništavanje okoliša, kao i formiranja novog političkog pokreta koji je isticao pravo na život u zdravom okolišu.²⁵

Provedba europske politike zaštite okoliša temelji se na načelu prevencije i opreza, odnosno na načelima da se svaka šteta nanosena okolišu popravljiva prvenstveno na samom izvoru i da je plaća zagađivač. Jedna od glavnih prijetnji okolišu su svakako klimatske promjene te je borba protiv klimatskih promjena glavni izazov u području zaštite okoliša.

²³ Črnjar, M., Črnjar, K.: op.cit., str. 120.

²⁴ Jurković I.; Održivi turizam, Ugostiteljstvo i turizam - Stručna revija za turizam, UT Ugostiteljski i turistički marketing, Zagreb, 2012., br. 1, str. 22.

²⁵ Korošec, L., Smolčić Jurdana, D.: Politika zaštite okoliša - integralni dio koncepcije održivog razvitka Europske unije, Ekonomski pregled, Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb, 2013., vol. 64., br. 6., str. 606.

Europska unija je uspostavila sveobuhvatan sustav zaštite okoliša. Područja obuhvaćena sustavom kreću se od buke do otpada, od zaštite rijetkih vrsta do ograničenja za zagađenje zraka, te od standarda za vodu za kupanje do hitnih odgovora na prirodne katastrofe.

2.3 Instrumenti regulacije zaštićenih područja u svijetu

Zaštićeno područje je prema definiciji Međunarodne unije za očuvanje prirode (engl. *International Union for Conservation of Nature - IUCN*):²⁶ "Jasno definirano područje koje je priznato sa svrhom i kojim se upravlja sa ciljem trajnog očuvanja cjelokupne prirode, usluga ekosustava koje ono osigurava te pripadajućih kulturnih vrijednosti, na zakonski ili drugi učinkoviti način."

Za očekivati je da su prirodne vrijednosti u zaštićenim područjima dobro očuvane, ali nažalost stvarnost je često drugačija pa neki objekti pod sistemom zaštite gube svoje izvorne karakteristike. Ono što je potrebno je kvalitetan menadžment zaštićenih područja. Menadžment koji određuje granice raznih vrsta opterećenja, predlaže zakonske propise, uvodi preventivne i reparativne tehničke mjere za održavanje potrebne kvalitete zraka, tla, voda i prehrambenih proizvoda i utvrđuje pravila u odnosu na abiotičke i biotičke čimbenike životne sredine. U najboljem slučaju lokalno stanovništvo je uključeno u menadžment i planiranje, jer u suprotnom slučaju, ako postoji tradicionalno nerazumijevanje između vlade i lokalnog stanovništva, ili svrha zaštite nije dobro objašnjena, onda stanovništvo može ignorirati ili odbijati koncept zaštite.

Tijekom dvadesetog stoljeća diljem svijeta proglašen je velik broj zaštićenih područja, no kriteriji, terminologija i pristup upravljanju tim područjima uvelike su se razlikovali u pojedinim zemljama. Kako bi se zaštićena područja mogla uspoređivati i analizirati na globalnoj razini, pokazala se potreba za standardizacijom kategorija zaštite te je tako 2008. godine na svjetskom kongresu očuvanja prirode (World Conservation Congress) u Barceloni skupština Međunarodne unije za očuvanje prirode prihvatila je standardne definicije kategorija zaštićenih područja.²⁷ U narednoj tablici predočene su standardizirane kategorije i njihovi opisi.

²⁶ Državni zavod za zaštitu prirode, Što je zaštićeno područje?, dostupno na: <http://www.dzzp.hr/zasticena-podrucja/sto-je-zasticeno-podrucje/sto-je-zasticeno-podrucje-246.html>, [pregledano 5.03.216]

²⁷ Dudley, N.: Guidelines for Applying Protected Area Management Categories, IUCN, Gland, 2008.

Tablica 3. Kategorije zaštićenih područja

IUCN KATEGORIJA	DEFINICIJA
Ia - Strogi rezervat prirode	Kategorija Ia obuhvaća strogo zaštićena područja izdvojena zbog zaštite biološke raznolikosti, i/ili geoloških i geomorfoloških vrijednosti, gdje su posjećivanje, korištenje prostora i drugi utjecaji na prostor strogo kontrolirani i ograničeni. Ova područja mogu služiti kao nezamjenjiva referentna područja za znanstvena istraživanja i monitoring.
Ib - Područje divljine	Kategorija Ib obuhvaća velika neizmijenjena ili vrlo malo izmijenjena područja očuvane prirode, bez značajnijih i stalnih ljudskih naselja, koja su zaštićena i kojima se upravlja na način da se u potpunosti očuva njihovo izvorno stanje.
II - Nacionalni park	Kategorija II predstavlja velika prirodna ili gotovo prirodna područja izdvojena sa svrhom zaštite cjelokupnih ekosustava, procesa koji se u njima odvijaju i vrsta koje oni podupiru, na način da ona istovremeno pružaju osnovu za okolišno i kulturalno prihvatljive duhovne, znanstvene, edukacijske, rekreativne i posjetiteljske aktivnosti.
III - Prirodni spomenik ili obilježje	Kategorija III zaštićenih područja štiti određenu prirodnu vrijednost, koja može biti reljefni oblik, morska hrid ili špilja, geološka osobitost poput speleološkog objekta ili živa pojava poput primjerice stabla visoke starosti. Ova su područja površinom najčešće mala, no mogu imati velik značaj za posjećivanje.
IV- Područje upravljanja staništem ili vrstom	Kategorija IV zaštićenih područja namijenjena je zaštititi točno određene vrste ili staništa, i upravljanje njime je usmjereno prema tom cilju. Područja zaštićena u ovoj kategoriji često, iako ne nužno, zahtijevaju provođenje redovitih aktivnih upravljačkih aktivnosti usmjerenih očuvanju vrste ili održavanju staništa.
V- Zaštićeni kopneni/ morski krajobraz	Kategorija V zaštićenih područja obuhvaća ona područja gdje je dugotrajna interakcija čovjeka i prirode proizvela osebujne ekološke, biološke, kulturne i estetske vrijednosti, i gdje je održavanje tog odnosa nužno da bi se ove vrijednosti sačuvala.
VI - Zaštićeno područje s održivim korištenjem prirodnih resursa	Kategorija VI zaštićenih područja namijenjena je očuvanju ekosustava i staništa, a usporedno s tim i pratećih kulturnih vrijednosti i tradicionalnih načina upravljanja prirodnim resursima. Ta su područja površinom uglavnom velika, njihov veći dio nalazi se u prirodnom stanju, dok se dio koristi na održiv način. Ekstenzivno i ne-industrijalizirano korištenje prirodnih resursa odvija se u skladu s prioritetom zaštite prirode tog područja.

Izvor: prema: Dudley, N.: Guidelines for Applying Protected Area Management Categories, IUCN, Gland, 2008.

Prema posljednjem izdanju Liste zaštićenih područja Ujedinjenih naroda iz 2003. godine, u svijetu je zaštićeno 102.102 područja, koja pokrivaju 18.763.407 km². Ukupno je zaštićeno 11,5% kopnene i 0,5% morske površine Zemlje.²⁸

Potreba za aktivnim upravljanjem zaštićenim područjima postala je jasna nakon što se iskustveno pokazalo da se zaštita nekog područja ne može postići samim proglašenjem njegove zaštite (tzv. „papirnati parkovi“) nego da je za zaštitu prirode neophodno utjecati na aktivnosti koje se odvijaju u tom području.

²⁸ Državni zavod za zaštitu prirode, Zaštićena područja, dostupno na: <http://www.dzpz.hr/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja-u-svijetu/zasticena-podrucja-u-svijetu-735.html>, [pregledano 5.03.216]

Upravljanje zaštićenim područjima odnosi se na upravljanje ljudskim djelatnostima koje se odvijaju u tom području, pri čemu se neke djelatnosti mogu nastojati ograničiti ili prilagoditi, dok se druge nastoje poticati.

Među brojnim instrumentima koji reguliraju zaštićena područja u svijetu posebno se ističu Međunarodni sporazumi i konvencije od kojih su posebno značajni:²⁹

1. Registar Svjetske baštine UNESCO-a čine ona mjesta (prostori) koja se prepoznaju po svojim osobitim vrijednostima za čovječanstvo, a prema Konvenciji o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine, koja je međunarodni sporazum prihvaćen od Obrazovne, znanstvene i kulturne organizacije Ujedinjenih naroda 1972. godine. Konvencija kategorizira tri tipa baštine: 1) kulturna baština, 2) prirodna baština i 3) mješovita kulturno-prirodna baština. Osnovna svrha proglašenja nekog lokaliteta dijelom Svjetske baštine sastoji se u zaštiti vrijednih prirodnih i kulturnih znamenitosti.
2. Program Čovjek i biosfera kombinira prirodne i društvene znanosti, ekonomiju i obrazovanje, u cilju poboljšanja ljudskih života i zaštite prirodnih ekosistema, tako promovirajući inovativne pristupe privrednom razvoju, koji je društveno i kulturološki prikladan i ekološki održiv.
3. Ramsarska konvencija o vlažnim staništima donesena je 1971. godine u iranskom gradu Ramsaru kao međunarodni sporazum za očuvanje onih područja na Zemlji koja su od presudne važnosti za opstanak mnogih biljnih i životinjskih vrsta i njihovih zajednica od kojih mnoge čovjek koristi i u određenoj mjeri ovisi o njima. Ta područja se upisuje na popis vlažnih područja od međunarodnog značaja - Ramsarski popis, na kojem se danas nalazi 1929 područja pokrivajući ukupnu površinu od oko 185 milijuna hektara na svim kontinentima.
4. Natura 2000 je najveća koordinirana mreža područja očuvanja prirode u svijetu. To je ekološka mreža sastavljena od područja važnih za očuvanje ugroženih vrsta i stanišnih tipova Europske unije. Dosad je u ovu ekološku mrežu uključeno oko 30.000 područja na gotovo 20% teritorija EU što je čini najvećim sustavom očuvanih područja u svijetu. NATURA 2000 se temelji na EU direktivama, područja se biraju znanstvenim mjerilima, a kod upravljanja tim područjima u obzir se uzima i interes i dobrobit ljudi koji u njima žive.

²⁹ Zaštita prirode hr., Zaštićena priroda, dostupno na: <http://www.zastita-prirode.hr/Zasticena-priroda>, [pregledano 5.03.2016]

2.4 Tipologija upravljanja zaštićenim područjem u svijetu

Tipologija nacionalnih parkova razlikuje dva temeljna i kombinirani tip:³⁰

1. Američki tip nacionalnog parka – bez većih gospodarskih zahvata, služi za turističko posjećivanje i uživanje u prirodnim ljepotama;
2. Europski tip nacionalnog parka - strogo zabranjen čovjekov utjecaj na prirodu;
3. Kombinirani oblici nacionalnih parkova.

Zaštićena područja u Republici Hrvatskoj spadaju u kombinirani model koji je bliži američkom nego europskom tipu. Temeljno obilježje američkog modela je *National park Service* (NPS) kojom u SAD-u upravlja direktor na nacionalnoj razini, dok se organizacija sastoji od uprave, regionalnih ureda te parkova i pomoćnih jedinica.

Uprava NPS osigurava generalne smjernice i zakonodavstvo, definira politiku upravljanja, raspoređuje budžet, definira ciljeve i strateške smjernice za NPS. Regionalni uredi upravljaju zaštićenim područjima unutar regije, dok su parkovi temeljno upravljačko tijelo. Američki model upravljanja zaštićenim područjima ustrojen je 1916. godine, organizira rad 397 zaštićenih područja u koje nisu uključeni samo nacionalni parkovi već i bojna polja, spomenici, vojni i povijesni parkovi, te Bijela Kuća. Godišnje ih posjeti oko 281 milijun posjetitelja; NPS raspolaže s budžetom od 3,16 milijardi američkih dolara te ima više od 630 različitih koncesionara u 128 različitih jedinica kojima je ustupljena djelatnost transporta, ugostiteljstva, trgovina i ostalih usluga.³¹

2.5 Zaštita prirode i okoliša u Hrvatskoj

Republika Hrvatska raspolaže, razmjerno svojem teritoriju, s bogatom, raznolikom i očuvanom prirodnom baštinom. To je izuzetno značajan resurs budući da očuvana priroda osigurava sve funkcionalnosti neophodne za život i ekonomski razvoj.

U Republici Hrvatskoj trajno je zaštićeno 408 područja u jednoj od devet nacionalnih kategorija zaštite, odnosno 8,56% ukupne površine Republike Hrvatske, što čini 12,23%

³⁰ Ružić, V.: Prednosti i nedostaci primjene američkog modela upravljanja zaštićenim područjima na primjeru Nacionalnog parka Plitvička jezera, *Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu*, Čakovec, 2012., vol. 3., br. 2., str. 88.

³¹Ibidem

kopnenog teritorija i 1,94% teritorijalnog mora.³² Najveći dio zaštićene površine su parkovi prirode (4,56% ukupnog državnog teritorija). Službeni izvor podataka o zaštićenim područjima u Republici Hrvatskoj je Upisnik zaštićenih područja Uprave za zaštitu prirode Ministarstva zaštite okoliša i prirode.

Prema Upisniku zaštićenih područja Ministarstva zaštite okoliša i prirode (stanje 9. rujna 2015.) u Republici Hrvatskoj ukupno je zaštićeno 408 područja u različitim kategorijama kako je to predočeno narednom tablicom.

Tablica 4. Zaštićena područja u Republici Hrvatskoj

KATEGORIJA	Broj zaštićenih područja	Površina (km ²)	% površine RH
Strogi rezervat	2	24,25	0,03
Nacionalni park	8	966,65	1,10
Posebni rezervat	77	398,30	0,45
Park prirode	11	4020,90	4,56
Regionalni park	2	1020,12	1,16
Spomenik prirode	81	1,18	0,001
Značajni krajobraz	82	1072,58	1,22
Park-šuma	26	30,23	0,03
Spomenik parkovne arhitekture	119	7,78	0,01
Ukupno zaštićenih područja u RH	408	7541,99	8,56

Izvor: Državni zavod za zaštitu prirode, Zaštićena područja u Hrvatskoj - nacionalne kategorije dostupno na: <http://www.dzsp.hr/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja-u-hrvatskoj/zasticena-podrucja-u-hrvatskoj-nacionalne-kategorije-1137.html>, [pregledano 5.03.216].

Analizom mreže zaštićenih područja prema međunarodnom standardu IUCN upravljačkih kategorija, vidljiv je značajan udio IUCN V kategorije (kategorije park prirode, regionalni park, zaštićeni krajobraz), što je u skladu sa stanjem u Europi. No niti u jednoj drugoj europskoj zemlji ova dominacija nije tako izražena (u Republici Hrvatskoj iznad 80% zaštićene površine).³³

S obzirom da se radi o upravljački vrlo zahtjevnoj kategoriji, u kojem su ljudske djelatnosti dopuštene na način da ne narušavaju značajke zaštićenih područja, učinkovitost postojeće mreže zaštićenih područja u Republici Hrvatskoj uvelike ovisi o ljudskim i financijskim kapacitetima za upravljanje.

³² Državni zavod za zaštitu prirode, Zaštićena područja u Hrvatskoj - nacionalne kategorije dostupno na: <http://www.dzsp.hr/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja-u-hrvatskoj/zasticena-podrucja-u-hrvatskoj-nacionalne-kategorije-1137.html>, [pregledano 5.03.216].

³³ Štrbenac, A., i dr.: Analiza stanja prirode u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2008. - 2012., *Državni zavod za zaštitu prirode*, Zagreb, 2014., str. 5.

U Hrvatskoj se provodi i mehanizam ekološke mreže, čiji je cilj očuvanje određenih ugroženih vrsta i stanišnih tipova. Prva ekološka mreža uspostavljena je još 2007. godine donošenjem Uredbe o proglašenju ekološke mreže. To je bila priprema za uspostavu ekološke mreže Europske unije - NATURA 2000, kao temeljnog mehanizma očuvanja bioraznolikosti Europske unije.

Zaštita prirode i okoliša u Republici Hrvatskoj regulirana je međunarodnim ugovorima, Direktivama Europske komisije te Zakonima, propisima i uredbama. Za njihovu provedbu u smislu očuvanja prirode i okoliša odgovorno je Ministarstvo zaštite prirode i okoliša putem svojih agencija i ureda.

2.5.1 Zaštita prirode u Republici Hrvatskoj

Temeljni propisi iz područja zaštite prirode su Zakon o zaštiti prirode³⁴ i Strategija i akcijski plan zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti Republike Hrvatske³⁵ Narodne novine 143/2008.

Uprava za zaštitu prirode obavlja upravne i stručne poslove vezane uz očuvanje divljih vrsta i prirodnih staništa, održivo korištenje prirodnih dobara, zaštitu dijelova prirode, krajobraznu raznolikost i georaznolikost.

U sustavu zaštite prirode djeluje i Državni zavod za zaštitu prirode (DZZP) koji obavlja stručne poslove zaštite prirode za Republiku Hrvatsku i to posebno poslove koji se odnose na: inventarizaciju, praćenje i ocjenu stanja prirode; pripremanje stručnih podloga za zaštitu prirodnih vrijednosti, očuvanje dijelova prirode, utvrđivanje uvjeta zaštite prirode, upravljanje zaštićenim područjima i korištenje prirodnih dobara; izradu stručnih podloga u svezi izrade ocjene prihvatljivosti zahvata za prirodu; izvješćivanje o stanju prirode; sudjelovanje u provedbi međunarodnih ugovora o zaštiti prirode te organiziranje i provođenje odgojno - obrazovnih i promidžbenih aktivnosti u zaštiti prirode.

Nadalje, kao zasebne cjeline upravljanja zaštitom prirode djeluju i Nacionalni Parkovi (Brijuni, Kornati, Krka, Mljet, Paklenica, Plitvička jezera, Risnjak i Sjeverni Velebit) koji obuhvaćaju prostrana i pretežno neizmijenjena područja kopna i/ili mora s jednim ili više

³⁴ Zakon o zaštiti prirode, Narodne novine 2013., 80.

³⁵ Strategija i akcijski plan zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti Republike Hrvatske, Narodne novine 2008., 143.

očuvanih ekosustava. Prvenstvena namjena im je očuvanje prirodnih vrijednosti te je u skladu s time zabranjena gospodarska uporaba prirodnih dobara

2.5.2 Zaštita okoliša u Republici Hrvatskoj

Temeljni propisi iz područja zaštite okoliša su: Zakon o zaštiti okoliša³⁶, Zakon o zaštiti od svjetlosnog onečišćenja³⁷, Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske³⁸ te cijeli niz propisa kojima se reguliraju odnosi u zaštiti okoliša.

Uprava za klimatske aktivnosti, održivi razvoj i zaštitu zraka, tla i mora obavlja upravne i stručne poslove u vezi s ublažavanjem klimatskih promjena i prilagodbom klimatskim promjenama, zaštitom ozonskog sloja, očuvanjem kvalitete zraka, očuvanjem kakvoće mora i zaštitom tla te obavlja i druge poslove u vezi s poduzimanjem mjera radi smanjivanja i sprječavanja onečišćavanja okoliša.

U sustavu zaštite okoliša djeluje i Hrvatska agencija za okoliš i prirodu (HAOP) kao neovisna javna ustanova za prikupljanje i objedinjavanje podataka i informacija o okolišu i prirodi, radi osiguravanja i praćenja provedbe politike zaštite okoliša i prirode, održivog razvitka te obavljanje stručnih poslova u vezi sa zaštitom okoliša i prirode.

Zaključno valja još naglasiti i povezanost ljudskih prava i zaštite prirode i okoliša. Veza između okoliša i ljudskih prava na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće jedna od najživljih dijaloških tema međunarodnog, europskog i nacionalnog prava. Pa iako najveći broj država u svijetu u svojim konstitutivnim aktima ima ugrađene odredbe o okolišu, kako navodi Bačić³⁹, najveći dio ustavnih dokumenata uključujući i hrvatski ne predviđa neposrednu izvršivost prava na zdravi okoliš, već se to pravo isključivo označava kao poželjni državni cilj.

³⁶ Zakon o zaštiti okoliša Narodne novine, 2013., 80.

³⁷ Zakon o zaštiti od svjetlosnog onečišćenja, Narodne novine, 2011., 114.

³⁸ Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske, Narodne novine, 2009., 30.

³⁹Bačić, P.: O značaju prava na informaciju u upravljanju okolišem i zaštiti ljudskih prava, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, Split, 2008., vol. 45., br. 4., str. 815.

3. VAŽNOST KONCEPTUALIZACIJE ODRŽIVOG RAZVOJA

Koncept održivog razvoja svoje formalno izvorište ima u World Conservation Strategy iz 1980. godine, ali se njegova razrada i popularizacija veže uz 1987. godinu i izvješće Ujedinjenih naroda: "Naša zajednička budućnost", te uz osnivanje Svjetske komisije za okoliš i razvoj (eng. *World Commission on Environment and Development - WCED*).

Od deklarativne faze koncepcija održiva razvoja je početkom novog milenija prešla u fazu svekolikih aktivnosti. Akcije se provode na lokalnom, regionalnom i svjetskom planu, održavaju se peticije, stranačke i državne aktivnosti, te svjetski kongresi. Teme su raznolike, a imaju isti nazivnik i očuvanje okoline. Na razini država formiraju se ministarstva, pišu se izvještaji, knjige i publikacije, uključuju se mediji, institucije, pa i sam vrh svjetske politike.

Pojava spomenutih sve brojnijih znakova ukazuje da paradigma održiva razvoja postaje realnost. Više gotovo da i ne postoje proizvođači koji se ne usmjeravaju na proizvodnju koja ne zagađuje čovjekovu okolinu, a za sve tvrtke koje imalo drže do svog imidža, zaštita okoliša postoje dio poslovne strategije.

Sa svrhom ukazivanja na važnost konceptualizacije održivog razvoja, u nastavku rada se posebice analiziraju 1) *pojam održivog razvoja*, 2) *koncepti održivog razvoja*, 3) *održivi razvoj i gospodarska održivost*, (4) *održivi razvoj i urbanizacija* te 5) *upravljanje održivim razvojem*.

3.1 Pojam održivog razvoja

Od brojnih definicija i pojašnjenja pojma "održivog razvoja" u domaćoj i stranoj literaturi kao cjelovito pojašnjenje izdvojeno je određenje: "Održivim razvojem smatraju se mjere omogućavanja gospodarskog razvoja na način njegova nastavka u budućnosti, bez iscrpljivanja izvora i oštećenja bilo kojeg dijela društva. Potrebno je uspostaviti ravnotežu između gospodarskog razvoja i zahtjeva društva za kakvoćom i sigurnosti sa ciljem razvoja modernog, održivog društva. Budući napredak ovisi o pomirbi gospodarskih, socijalnih i ekoloških potreba te osiguranja da politika na različitim područjima podstiče iste ciljeve".⁴⁰

Smisao sintagme "održivi razvoj" definirala je konferencija UN-a o okolišu i održivom razvoju, održana 1992. godine u Rio de Janeiru, poznata pod nazivom "Earth Summit". Na

⁴⁰ Luttenberger, A.: Usklađivanje propisa Europske unije o održivom razvoju u Republici Hrvatskoj, *Pomorski zbornik*, Rijeka, 2003., vol. 41., br., 1., str. 301.

konferenciji je sudjelovalo 108 predsjednika država ili vlada, više od 2.400 predstavnika nevladinih organizacija, 17.000 sudionika paralelnih Foruma i više od 10.000 novinara a rezultati konferencije bili su sljedeći:⁴¹

- Agenda 21 (program za 21 stoljeće) – globalni plan kako razvoj učiniti ekološki, gospodarski i društveno održivim;
- Deklaracija o okolišu i razvoju – načela u vezi s pravima i obvezama država u nastojanju postizanja razvoja i dobrobiti čovječanstva;
- Deklaracija o šumama – načela o usmjeravanju upravljanja, očuvanja i održivog razvoja šuma;
- Okvirna konvencija UN-a o klimatskim promjenama – sa ciljem smanjenja emisija stakleničkih plinova u atmosferu;
- Konvencija o biološkoj raznolikosti – jedan od najvažnijih međunarodnih sporazuma u zaštiti prirode. Širi okvire zaštite prirode s posebno zaštićenih dijelova prirode (područja i/ili vrsta), na zaštitu i očuvanje sveukupne biološke i krajobrazne raznolikosti Zemlje.

Okvir sadržaja koncepcije održiva razvoja je sažet u postavci kako ekonomske aktivnosti treba podrediti socijalnim ciljevima i vrijednostima. Održivi razvoj je moguće definirati kao ograničeni rast unutar samoobnovljivih granica okoline, koji omogućava zadovoljenja ljudskih potreba i poboljšava kvalitetu ljudskih života.

Dakle, bitno je ne prekoračiti granice održivosti prirodnog eko-sustava i sirovinskih te energetske izvora. Održivi razvoj zadovoljava sadašnju generaciju, ali ne na uštrb budućih. Znači, uvažavaju se ne samo sadašnje potrebe za eksploatacijom resursa i za tehnološkim napretkom, već i buduće pretpostavljene potrebe.

U Strategiji održivog razvoja Republike Hrvatske posebno su istaknute sastavnice na kojima se temelji koncept održivog razvoja a to su ekonomska, socijalna i sastavnica okoliša kao prirodnog dobra te se ukazuje na važnost poštivanja načela demokracije, ravnopravnosti spolova, socijalne pravde i solidarnosti, zakonitosti, poštivanje prava čovjeka te očuvanje prirodnih dobara, kulturne baštine i čovjekova okoliša koje pridonose očuvanju Zemlje za održavanje života u svojoj svojoj raznolikosti.⁴²

⁴¹Frajman-Jakšić, A., Ham, M., Redek, T.: Sreća i ekološka svjesnost – čimbenici održivog razvoja, *Ekonomski vjesnik*, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku, 2010., vol. 23., br. 2., str. 469.

⁴² Strategija održivog razvoja Republike Hrvatske, 2009., 30.,

Na taj se način održivi razvoj ostvaruje kroz dinamično gospodarstvo s punom zaposlenošću, ekonomskom, socijalnom i teritorijalnom kohezijom, visokim stupnjem obrazovanosti građana, visokim stupnjem zaštite zdravlja i očuvanje okoliša.

Održivi razvoj se u tehničkim terminima može definirati kao razvojni put u kojem maksimalizacija današnjeg blagostanja čovječanstva ne ugrožava blagostanje čovječanstva u budućnosti.

Postizanje tog cilja zahtijeva eliminiranje negativnih eksternalija koje su odgovorne za trošenje prirodnih resursa i degradaciju okoliša. Također zahtijeva osiguravanje onih javnih dobara koji su esencijalni za trajni ekonomski razvoj, a koji su proizvod dobro usklađenog ekosustava, zdravog okruženja i zajedništva ljudi. Održivi razvoj također naglašava važnost zadržavanja fleksibilnosti kod odgovaranja na buduće šokove, iako se vjerojatnost, veličina i lokacija učinaka takvih šokova ne može sa sigurnošću procijeniti.

Održivi razvoj naglašava dugoročnu kompatibilnost ekonomske, socijalne i okolišne dimenzije ljudskog blagostanja, ali i potvrđuje njihovu možebitnu konkurenciju u kratkom roku. Razvoj bi trebao uravnotežiti različite ciljeve i iskoristiti njihovu sinergiju, jer napredak u određenom području može biti kratkoročan ako nije popraćen sa napretkom u drugim područjima. Isto tako razvoj bi trebalo ostvarivati uz sagledavanje njegovih dugoročnih implikacija.

Stoga sve razvojne mjere bi trebale biti takve da ne ugrožavaju mogućnosti budućih generacija, budući da neke ključne segmente okolišnog i društvenog sistema nije moguće lako popraviti nakon što su jednom oštećeni.⁴³

3.1.1 Povijesna pozadina

Ograničenja i implikacije ekonomskog rasta stalno su prisutne kao predmet rasprava kroz ekonomsku povijest. Sedamdesetih godina 20. stoljeća rasprave su se vodile o nedostatku fizičkih zaliha neobnovljivih izvora, i o tome hoće li ekonomski rast neizbježno dovesti do degradacije okoliša i društvenog sloma. U to vrijeme, ekonomski rast i kvaliteta okoliša smatrali su se međusobno suprotstavljenima. U osamdesetim godinama 20. stoljeća, prepoznata je obveza pomirenja ekonomskog rasta sa očuvanjem okoliša i nastojalo se

⁴³ OECD, Sustainable Development: Critical Issues, OECD Publishing, Paris, 2001., str. 35.

intelektualno poticati napore isticanja važnosti uključivanja ekoloških pitanja u donošenje odluka.

Većina intervencija da se poboljšaju ekološki uvjeti bile bi poduzete tek onda kad bi problem bio toliko akutan da bi njegovo ignoriranje bilo politički rizično. Stoga su se u 60-im i 70-im godinama prošlog stoljeća bavili problemima zagađenja, naročito vode i zraka, otrovnim kemikalijama i otpadom.

Pristup problematici očuvanja okoliša promijenio se kasnih 80-ih, kada su uočeni mnogo složeniji problemi, primjerice uništenje ozona i stvaranje kiselih kiša, zatim problemi ograničenog kapaciteta okoliša da se sam pročisti i vrati u prvobitno stanje, (npr. kod slučaja klimatskih promjena, te problemi narušavanja bioraznolikosti).⁴⁴

3.1.2 Interakcije između temeljnih dimenzija održivog razvoja

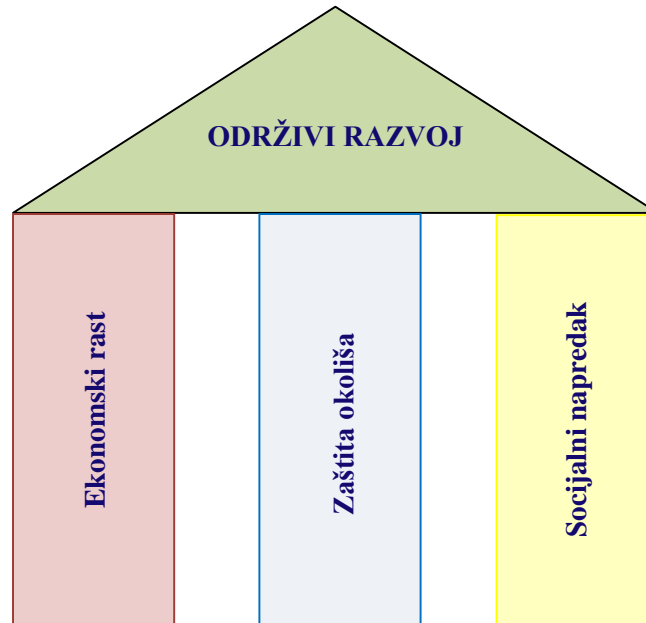
Ekonomska, društvena (socijalna) i okolišna održivost temeljne su dimenzije održivog razvoja.

- Ekonomska održivost podrazumijeva uvjete za snažni i trajni ekonomski rast, a to su očuvanje financijske stabilnosti, održavanje stabilne razine cijena, te stvaranje poticajnog okruženja za investiranje i inovacije.
- Okolišna održivost fokusira se na održavanje cjelovitosti, produktivnosti i obnovljivosti bioloških i fizičkih sistema, te na očuvanje zdravog okoliša.
- Društvena održivost naglašava važnost očuvanja visoke zaposlenosti, društvenih mreža koje su u stanju prilagoditi se većim demografskim i strukturalnim promjenama, te jednakosti i demokratske participacije pri donošenju odluka. Ovi uvjeti se razlikuju od ekonomske efikasnosti, ali su jednako važni.

Održivi razvoj naglašava povezanost ovih triju dimenzija, te njihovu komplementarnost u dugom roku, ali i potrebu njihovog uravnoteženja ako se pojave problemi u kratkom roku. Sinergija dimenzija omogućava ostvarivanje više ciljeva, no unatoč tome kompromisi su neizbježni, posebice u kratkom roku (npr. projekti koji se temelje na okolišnim poboljšanjima mogu dovesti do kratkoročnih gubitaka u poslovanju poduzeća). Stupovi održivog razvoja shematski se predočavaju narednom slikom.

⁴⁴ Pavić-Rogošić L.: Održivi razvoj, ODRAZ - Održivi razvoj zajednice, Zagreb, 2010., dostupno na: http://www.odraz.hr/media/21831/odrzivi_razvoj.pdf, [pregledano 5.03.2016].

Slika 2. Stupovi održivog razvoja

Izvor: Črnjar, M., Črnjar, K.: Menadžment održivog razvoja, Fakultet za menadžment u turizmu i u ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci, Rijeka 2009., str. 82.

Simbolički se koncept održivog razvoja predočava s tri stupa (slika 1.) čime se ujedno i predočava osnovni problem upravljanja razvojem, tj. sektorski pristup koji eventualno omogućuje multidisciplinarnu suradnju među strukama, ali ne i integralan pristup horizontalnog povezivanja razvojnih aktivnosti. Prikazom održivog razvoja na osnovi jednakostraničnog trokuta, gdje svaki krak ima jednaku važnost u razvojnom kontekstu, vizualizira se integralnost i omogućava interdisciplinarnost. Prema tome, ekonomija ne može biti važnija od okoliša, a okoliš ne može biti važniji od društva. Svaki segment je jednako važan u razvojnom kontekstu.⁴⁵

Interakcija između ekonomske i okolišne dimenzije obuhvaća, s jedne strane proizvodne usluge omogućene prirodnim izvorima, kao i ekonomske učinke mjera zaštite okoliša. S druge strane su utjecaji ekonomskih aktivnosti i politika na okoliš, kao rezultat ponašanja poduzeća ili intervencija vlade koje okolišu mogu naštetiti ili koristiti.

Interakcija između okolišne i socijalne dimenzije temelji se na količinama prirodnih bogatstava koja su važna za pojedinca, ali često na nemjerljive načine. Degradacija okoliša

⁴⁵ Kordej-De Villa, Ž., Stubbs, P., Sumpor, M.: *Participativno upravljanje za održivi razvoj*, Ekonomski institut, Zagreb, 2009., str. 95.

može rezultirati narušavanjem zdravlja izložene populacije, dok mjere ograničavanja narušavanja okoliša mogu poboljšati kvalitetu rada i življenja te spriječiti civilne i vojne sukobe. Obrnuto, socijalni uvjeti će utjecati na okoliš putem obrazaca potrošnje, dok obrazovanje i podizanje svijesti potiče zaštitu okoliša. Elementi društvene organizacije kao što su norme i povjerenje također mogu umanjiti ponašanja koja su štetna za okoliš.

Interakcija između ekonomske i socijalne dimenzije sadrži utjecaj ljudskih inputa (u obliku rada, vještina, znanja i kreativnosti) na ekonomske aktivnosti kao i način na koji društvene norme, stavovi i ponašanja utječu na funkcioniranje tržišta. S druge strane, većina ekonomskih procesa će se odraziti na društvo, osiguravajući sredstva za veći prosperitet i za trajne financijske programe te programe socijalne sigurnosti, ali isto tako utjecat će na raspodjelu ekonomskih koristi i katkad dovesti do pritisaka u društvenim i kulturološkim sistemima (npr. u vidu iseljavanja iz nerazvijenijih krajeva i razlika u standardu).

Upravljanje održivim razvojem pretpostavlja različita znanja i vještine stečenih izučavanjem društvenih znanosti (posebice ekonomije, ekonomike okoliša i strategijskog menadžmenta) i različitih područja prirodnih znanosti (ekologije, biologije, tehnologije, teorije sustava itd.).⁴⁶

3.2 Koncepti održivog razvoja

Dva široka pristupa koja pokušavaju naći rješenje za usklađivanja komponenti održivog razvoja jesu:⁴⁷ (1) koncept optimalnosti i (2) koncept postojanosti, koji se u nastavku detaljnije obrazlažu.

3.2.1 Koncept optimalnosti

Pristup temeljen na optimalnosti koristi se u ekonomskim analizama kao kriterij maksimalizacije blagostanja ili korisnosti, pod uvjetom da ukupno blagostanje dugoročno ne opada. U ekonomskim modelima korisnost je obično mjerena kao neto korist od ekonomskih aktivnosti, odnosno kao razlika između ukupnih koristi i troškova. Međutim, složeniji modeli

⁴⁶Črnjar, M., Črnjar, K.: Menadžment održivog razvoja, Fakultet za menadžment u turizmu i u ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci, Rijeka 2009., str. 82.

⁴⁷Munasinghe, M.: Sustainomics: A Trans-disciplinary Framework for Making Development More Sustainable, Munasinghe Institute for Development (MIND), 2004., str. 20.

u analizu uključuju okolišne i društvene varijable poput okolišnih eksternalija, održivosti ekosustava, utjecaja projekta na zdravlje ljudi itd. Ali, zbog teškoća koje se pojavljuju kod mjerenja i kvantificiranja neekonomskih varijabli, ekonomskim modelima optimuma dominiraju aktivnosti, tj. varijable, koje se ocjenjuju na tržištu, što tim modelima onemogućava prikaz realnog stanja.

Optimalna putanja rasta blagostanja jest ona koja maksimalizira ekonomski output, a da pritom prirodni i društveni resursi ostanu nepromijenjeni, što je u stvarnosti nemoguće zbog međusobne snažne korelacije među tim resursima. Stoga su razvijena dva koncepta.⁴⁸

1. **Koncept "jake održivosti"** koji bi bio koncentriran na očuvanje svakog oblika kapitala odnosno resursa (prirodnog, materijalnog, socijalno-kulturnog, ljudskog) i
2. **Koncept "slabe održivosti"** prema kojem treba poticati sva djelovanja koja dovode do povećanja ukupnog kapitala, što se lako može izraziti u novcu. Koncept slabe održivosti podrazumijeva da je gospodarski razvoj preduvjet zaštiti okoliša iako je očigledno da upravo gospodarski razvoj najviše degradira okoliš.

Koncept jake održivosti ima malo pristaša među političarima, jer bi on značio radikalne promjene odnosa čovjeka prema okolišu, odnosno smanjenje ekonomske aktivnosti uz pad profita.

Postojanje suprotnih mišljenja je razumljivo, jer nije lako klasični model optimalnosti uklopiti u ekološke ciljeve kao što je očuvanje bioraznolikosti ili socijalne kao što je smanjenje siromaštva, jednako kao što se i društvene i okolišne varijable ne mogu lako uklopiti u ekonomsku cost-benefit analizu. Dakle, potrebno je za ekološku i društvenu analizu koristiti neekonomske indikatore koji ukazuju na stupanj degradacije okoliša, broj siromašnih i druge neekonomske aspekte.⁴⁹

3.2.2 Koncept postojanosti

Pristup temeljen na postojanosti fokusiran je primarno na održavanje kvalitete života odnosno zadovoljavanje potreba okoliša, društva i ekonomije. On favorizira postojani rast, ali bez nužne ekonomske maksimalizacije. Postoji spremnost da se povećani ekonomski output žrtvuje u korist zdravlja ekosustava i kulturno-socioloških veza među ljudima, odnosno da se

⁴⁸ Ibidem, str. 25.

⁴⁹ Ibidem, str. 30.

djeluje mnogo ispod granica društvene i ekonomske održivosti, dakle u području manjeg rizika po društvo i okoliš. Ekonomska postojanost pak iziskuje da razina mogućnosti potrošnje pojedinca ne padne ispod granice minimuma odnosno da se uopće ne smanjuje.

Koncept postojanosti posvećuje veću pažnju klasičnim društvenim normama koje su kroz povijest pomogle održanju okoliša, naravno i društva. Dakle, prati se stanje sustava zbog prevencije štetnog djelovanja jednog na druge aspekte.⁵⁰

Kod ovog pristupa podržava se podjednako održavanje svih oblika kapitala, a ne samo ekonomskog, jer je to način da se smanji osjetljivost okoliša i čovjeka na eksterne šokove koje si međusobno priređuju, reduciraju nepovratne štete i održi obnovljivost zdravlja i organizacije prirodnih sustava.

3.3 Održivi razvoj i gospodarska održivost

Održivost kao mogući cjeloviti razvojni koncept unosi u područje gospodarskog razvoja etiku kao temelj njezina cjelovitog razvoja. Zahtijeva snažno otvaranje ekonomske znanosti i struke socijalnoj i prirodnoj okolini kao ravnopravnoj sastavnici gospodarskog života i razvoja.⁵¹

Koncept gospodarske održivosti nastao je iz cjelovite filozofije i koncepta održivog razvoja, postavlja razvojnu viziju koja izrasta iz etičnog odnosa prema životu osobe, ljudske zajednice i biosfere. Snažan je korektiv temeljnim tendencijama dosadašnjeg razvoja, uključujući i procese vladajuće globalizacije, koji nisu vodili dovoljno brige o socijalnoj i ekološkoj dimenziji razvoja. Iako je prvotni poticaj nastanka koncepta održivog razvoja bio kontekst etičko-ekološke disharmonije, danas ovaj razvojni okvir postavlja viziju i zahtijeva djelatni napor da se etičkim načelima pravednosti uspostavi i koordinira globalni razvoj.

Poslovna aktivnost usmjerena dugoročnim ciljevima održivosti razvija se u granicama ekonomskog, ekološkog i socijalnog kapaciteta određenog područja. Strategija održivog razvoja je i na razini poduzeća i na razini posla višedimenzionalno orijentirana, višekriterijski vrednovana. Proizvod koji je rezultat ostvarivanja izabranog koncepta održivosti čuva i razvija dostignutu ekonomsku razinu razvijenosti, biološku različitost, obnavlja i održava

⁵⁰ Karoglan Todorović, S., Skala, Z.: *Agenda 21- Program za 21. stoljeće*, Ekologika, Zagreb, 2000., str. 31.

⁵¹ Fućkan, Đ.: *Pojam održivog razvoja u ekologiji*, Ekologija, Centar za bioetiku, Zagreb, 2004., str. 75.

ekološki sustav i čuva, izgrađuje i osigurava razvoj kulturne i socijalne cjelovitosti određene širom i užom okolinom. Ostvaruje se ponajprije strategijom kvalitativne diferencijacije.⁵²

Kvalitativna diferenciranost strategije konkurentskih prednosti u održivom razvoju određena je etičkim načelom pravednosti koja određuje područja integracije ekonomske, ekološke i socijalne dimenzije razvoja i njihovih ciljeva. Tako multidisciplinarno orijentiran pristup traži supsidijarnost i višekriterijsko ocjenjivanje specifičnih ekoloških, kulturnih, ekonomskih i socijalnih svojstva lokalne zajednice (u koja uključujemo i njezina duhovna i kulturna svojstva) ili regije. Time se konsenzus pojavljuje kao sine qua non odlučivanja o specifičnoj strategiji.

Unutar toga je nužno postići konkurentnost kao središnje svojstvo sigurnoga ekonomskog razvoja, zaposlenost kao temeljno svojstvo socijalnog razvoja i redukciju transformacije resursa kao preduvjet održivosti okoliša. Poslovna aktivnost usmjerena dugoročnim ciljevima održivosti razvija se u granicama ekonomskog, ekološkog i socijalnog kapaciteta određenog područja vodeći, pri formiranju strategije i strateškoga plana, brigu o ekološkoj socijalnoj i ekonomskoj dimenziji.⁵³

3.4 Upravljanje održivim razvojem

Upravljanje održivim razvojem implicira problematiku institucionalizacije održivog razvoja u javnim politikama. Naime, upravljanje održivim razvojem obilježeno je interdisciplinarnošću, prostorom ili teritorijem te različitim sektorima.⁵⁴

Teritorijalni ili prostorni pristup razvoju zasniva se na prihvaćanju činjenice kako prostor ima i svoju razvojnu dimenziju. Sektorski pristup razvoju oslanja se na osnovne razvojne dimenzije ili aspekte – na ekonomiju, društvo i okoliš.

Upravljanje razvojem ima svoje vertikalno obilježje uz koje se vežu razine upravljanja u smislu vlasti, jurisdikcije ili teritorija te horizontalno obilježje upravljanja uz koje se vežu sektori kojima se upravlja.

Upravljanje održivim razvojem znači uložiti određene napore kako bi se postojeće stanje poboljšalo ili unaprijedilo u kvalitativnom smislu te kako bi u nekom budućem vremenu razvoj bio održiv. To podrazumijeva permanentno praćenje stanja u prirodi, okolišu, društvu i

⁵² Ibidem, str. 94.

⁵³ Ibidem, str. 94.

⁵⁴ Kordej-De Villa, Ž., Stubbs, P., Sumpor, M.: Participativno upravljanje za održivi razvoj, Ekonomski institut, Zagreb, 2009., str. 95.

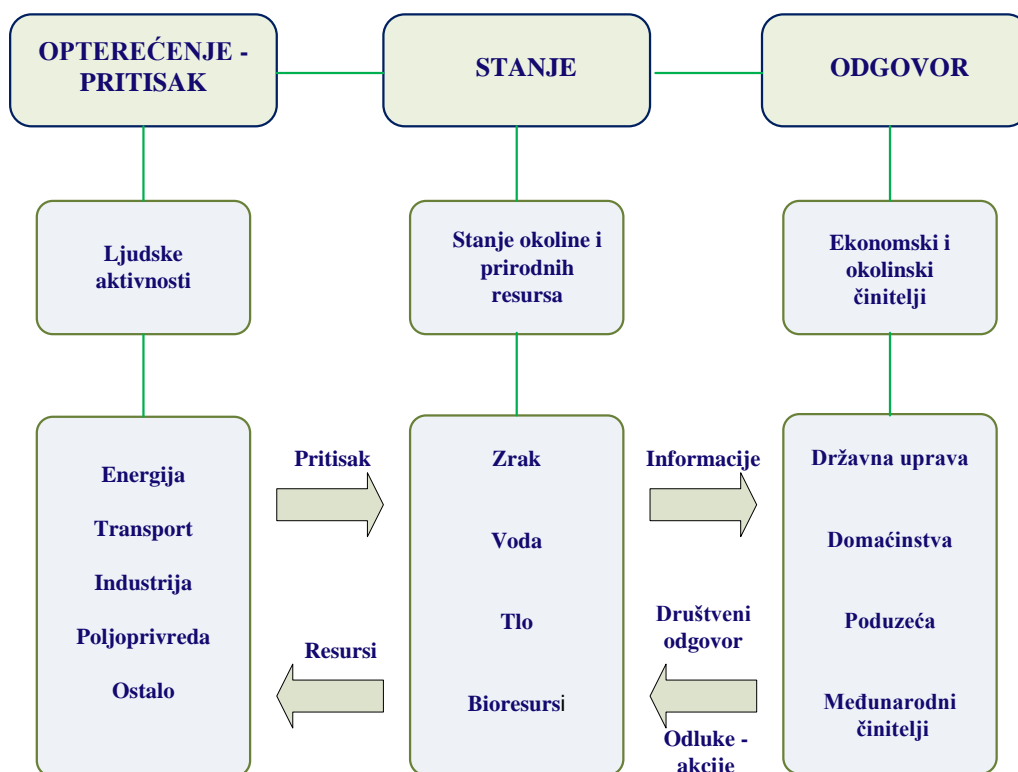
ekonomiji na temelju odabranih pokazatelja koji tada postaju indikatori upravljanja održivim razvojem.

3.4.1 Pokazatelji održivog razvoja

Da bi neki pokazatelj bio relevantan on mora biti:⁵⁵ specifičan, mjerljiv, upotrebljiv, fleksibilan, dostupan i rentabilan. Isto tako važno je odabrati pravilnu strukturu pokazatelja. Osnovna struktura pokazatelja je, kako navode Črnjar i Črnjar, ona koja predstavlja okvir pritiska – stanja – reakcije odnosno PSR pokazatelje (engl. Pressure – State – Response).⁵⁶

Pokazatelji pritiska su sile koje pokazuju potrebe za hranom, vodom i prihodom koje djeluju na postojeće stanje i izazivaju određene reakcije. Shematski prikaz strukture pokazatelja predočava se narednom slikom.

Slika 3. Struktura pokazatelja održivog razvoja

Izvor: Črnjar, M., Črnjar, K.: Menadžment održivog razvoja, Fakultet za menadžment u turizmu i u ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2009., str. 105.

⁵⁵ Črnjar, M., Črnjar, K.: op.cit., str. 105.

⁵⁶ Ibidem.

Iz slike 3. vidljivo je da ljudske aktivnosti, npr. energija, transport, industrija, poljoprivreda i ostalo, provode "pritisak", odnosno opterećuju okoliš i utječu na "stanje" okoliša (zrak, voda, tlo, bioresursi), pa će se temeljem dobivenih informacija u društvu dogovoriti određen ekonomski i ekološki činitelji koje će provesti država, domaćinstva, poduzeća ili međunarodne institucije i tako "odgovoriti" na negativno stanje u okolišu.

Prikupljanje i analizu pokazatelja obavljaju nacionalne ili nadnacionalne statističke organizacije. U Republici Hrvatskoj to je Državni zavod za statistiku, a na razini Europske unije to je Eurostat.

Eurostat je proizveo set pokazatelja održivog razvoja prilagođen situaciji u Europskoj Uniji, temeljen na novim prijedlozima UN-ove Komisije za održivi razvoj (UNCSD). Usvojeni pokazatelji održivog razvoja složeni su u:⁵⁷ (1) socijalnu dimenziju, (2) dimenziju okoliša, (3) ekonomsku dimenziju i (4) institucionalnu dimenziju.

1. Socijalna dimenzija obuhvaća sljedeće pokazatelje: stanovništvo koje živi na granici siromaštva (ono koje ima ispod 60% nacionalnog ekvivalenta godišnjih prihoda), nejednakost prihoda je ginijev indeks koji mjeri nejednakost prihoda izrazom individualne distribucije (per capita), stopa nezaposlenosti, stopa nezaposlenih mladih, socijalne beneficije per capita, odnos plaća žena prema muškarcima, dobrobit djeteta, stanje uhranjenosti stanovništva, smrtnost u odnosu na odabrane ključne bolesti, očekivano trajanje života, stanovništvo priključeno na javnu odvodnju, imunizacija protiv dječjih bolesti, razina dostignutog obrazovanja, broj soba per capita, sastav kućanstva, prijavljeni zločini, stopa rasta stanovništva, gustoća stanovništva i stopa neto migracije.
2. Dimenzija okoliša obuhvaća pokazatelja: emisije stakleničkih plinova, potrošnju tvari koje onečišćuju ozonski omotač, kakvoću zraka, poljoprivredu, šume, eutrofikaciju obalne zone, ribarstvo, kvantitetu i kakvoću vode, te biološku raznolikost ekosustava i vrsta.
3. Ekonomska dimenzija obuhvaća pokazatelje koji odražavaju održivi razvoj i poboljšanje standarda ljudi. Oni su podijeljeni u podteme i to: gospodarska kretanja, trgovina, financijsko stanje, potrošnja sirovina i materijala, korištenje energije, nakupljanje otpada i gospodarenje njime i prijevoz.
4. Institucionalna dimenzija obuhvaća pokazatelje i to: pristup Internetu, komunikacijsku infrastrukturu, izdatke za istraživanje i razvoj i rizik za ljude i prirodni kapital.

⁵⁷ Koletić, V.: Indikatori održivog razvoja, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2005., str. 7.

Na osnovi navedenih pokazatelja moguće je pratiti stanje i poboljšanje u određenim segmentima održivog razvoja i obavljati usporedbe s ostalim državama Europske Unije.

Pokazatelji su instrument za djelovanje zajednice prema zajedničkom cilju. Kada su pravilno izrađeni, pokazatelji mogu upozoriti zajednicu na potencijalni problem ili negativni trend prije nego što dođe do nepovratnih posljedica. Ukazuju na povezanost velikih društvenih, gospodarskih i ekoloških sustava, i pomažu u utvrđivanju uzroka složenih problema. Njima se mjeri djelotvornost usvojene politike i projekata.⁵⁸

Da bi se odabrala optimalna politika održivog razvoja, nužno je da pokazatelji (indikatori) održivog razvoja budu objektivni i stručno odabrani te da nadzor nad praćenjem i tumačenjem pokazatelja bude znanstveno i stručno utemeljeno.

3.4.2 Upravljanje čimbenicima opterećenja održivog razvoja

Pritisci na okoliš izazov na koji održivi razvoj može odgovoriti na način da institucije, poduzeća i domaćinstva prihvate i provode smjernice održivog razvoja što je za razvijene države s uređenom administracijom i razvijenom demokratskom svijesti jednostavni i provediv proces. Drugi je slučaj u državama kod kojih se ispred interesa očuvanja okoliša postavljaju neki drugi prioriteti što otvara prostor za neinstitucionalne, ali u demokratskim okvirima dopuštene aktivnosti pojedinaca, udruga i organizacija koje promoviraju zaštitu okoliša.

Najutjecajniji čimbenici koji sustavno djeluju na postojeće stanje u okolišu, a time i izazivaju odgovarajuću reakciju jesu: (1) stanovništvo, (2) napredak tehnologije, (3) globalizacija i industrijalizacija, te (4) urbanizacija (prekomjerna izgrađenost prostora).

1. Stanovništvo - održavanje blagostanja svakog stanovnika tokom vremena zahtijeva da se kapacitet zadovoljenja ljudskih potreba prilagodi broju stanovnika. Osim broja stanovnika, na (lokalnu) održivost će također utjecati koncentracija stanovništva na određenim područjima. Rizici koji se povezuju sa problemom održivosti uglavnom su vezani za rast stanovništva, no probleme bi moglo stvarati i starenje populacije koje se očekuje narednih desetljeća u mnogim zemljama OECD-a. Najčešće isticani problemi vezani za starenje populacije su oni kako izgraditi u tim uvjetima odgovarajuće mirovinske i zdravstvene sustave. Starenje stanovništva ima utjecaja i na ljudski i prirodni kapital. Manji prilivi radne snage na tržište rada impliciraju manji utjecaj obrazovanja, mijenjanja vještina i

⁵⁸ Črnjar, M., Črnjar, K.: op.cit., str. 117.

kompetencija koje su potrebne gospodarstvu. Starenje stanovništva ima implikacije i na prirodni kapital, u smislu promjena navika potrošnje i stanovanja.⁵⁹

2. Napredak tehnologije podupire održivi razvoj, ali predstavlja i izazov za projekcije evolucije u biološkom i općenitom smislu ovog pojma. Pod pojmom evolucije još se uvijek podrazumijevaju različiti procesi stvaranja. U vrlo skoroj budućnosti od iznimne važnosti će biti prihvaćanje pojma evolucije u svoj njegovoj širini kao i jasno isticanje činjenice da smo prije mnogo godina počeli intervenirati u evoluciju čovjeka kroz npr. modernu medicinu. Ukoliko se provodi i prezentira na etički prihvatljiv način, tehnologija u funkciji ima potencijal da unaprijedi ljudsku civilizaciju. Dinamika brojnih istraživanja iz različitih područja znanosti već je sad zavisna i o kapacitetu kompleksnih algoritama koji prikupljaju i obrađuju polivalentne podatke i obavljaju izračune. Sukladno tomu ukazala se potreba za korištenjem umjetne inteligencije. Održivi razvoj ima za cilj i unaprjeđenje procesa održivim principom gradnje. Za to je potrebna primjena novih tehnologija i razvoj tehnologija.⁶⁰
3. Utjecaj globalizacije i industrijalizacije proizveo je dodatne zahtjeve za čistim okolišem koje je moguće ispuniti unapređenjem tehnologija pretvarajući ih u održive i ekološki osviještene. To se posebice odnosi na građevinarstvo kao djelatnost koja troši najveću količinu prirodnih resursa, stoga je jedan od glavnih ciljeva pronaći alternativne izvore sirovina za gradnju u budućnosti prema kriterijima održivosti.
4. Urbanizacija u koncepciji održivog razvoja zahtjeva da svi korisnici prostora moraju postati svjesni ekološke odgovornosti. Ne može se očekivati da će se svi problemi okoliša moći riješiti tehnologijom. Međunarodne povelje o gradu usmjerene su k poboljšanju uvjeta života u gradovima, a posebice – stvaranju povoljnoga društvenog i kulturnog ozračja u gradovima, sudjelovanju javnosti u planiranju razvoja, poboljšanju kvalitete gradskog okoliša, uvjeta življenja i osobito uvjeta stanovanja. Urbanizam ima vodeću ulogu u istraživanju promjena strukture grada, funkcionalnih i oblikovnih osobitosti njegova razvoja. Zato se treba usmjeriti na probleme održivoga razvoja gradova, ostvarivanje ljudskih prava, uspostavu kontinuiranoga procesa planiranja, jednostavniju provedbu urbanističkih planova s detaljno istraženim i utvrđenim gospodarskim učincima.

Navedeni čimbenici nezaobilazno su nazočni u svim razvijenim državama i svojim utjecajem jačim ili slabijim intenzitetom djeluju na okoliš.

⁵⁹ OECD: Sustainable Development - Critical Issues, 2001., str. 44.

⁶⁰ Azzone G.F.: The biological foundations of culture and morality, Rendiconti Lincei, Springer International Publishing, Cham, 2008., vol.19., br., 2., str. 192.

Održivi razvoj podrazumijeva izbjegavanje slomova koji bi ugrozili temelje za razvoj u budućnosti. Kako je budućnost nesigurna, imperativ je sustavno praćenje i upravljanje svim čimbenicima kako bi ekonomski, socijalni i okolišni sustavi bili sposobni prilagoditi se nepredviđenim situacijama.

Operacionalizacija koncepta održivog razvoja i njegova primjena u praksi rezultat su kako teorijskih tako i političkih težnji usmjerenih k osiguravanju dugoročnog razvoja ljudskog društva i očuvanju okoliša.

4. ULOGA I VAŽNOST NEVLADINIH ORGANIZACIJA U POTICANJU SVIJESTI O ODRŽIVOM RAZVOJU

Za uspješno funkcioniranje demokratski ustrojene države nužno je i postojanje državnih institucija koje čine javni sektor, privatnog poslovnog sektora na kojem se temelji gospodarske aktivnosti civilno društvo kao korektiv i savjest demokratskog društva. Upravo je civilno društvo, svojim aktivnim djelovanjem u izražavanju stavova o ugroženosti Zemlje od neselektivnog iskorištavanja njenih resursa i sustavnog onečišćenja okoliša, potaknulo nacionalne i međunarodne institucije na pokretanje procesa za očuvanje okoliša.

Svoju utjecajnu snagu, pregovaračku moć i jasnoću podastiranja dokaza o pogubnom djelovanju čovjeka na svoju okolinu, civilno je društvo ostvarilo zahvaljujući aktivistima nevladinih udruga koji su nerijetko koristili i nekonvencionalne metode da skrenu pozornost na alarmantno stanje pojedinih ugroženih vrsta ili cijelih regija.

Međutim, pravo uvažavanje udruge civilnog društva dobile su tek nastupom sve značajnijih klimatskih promjena (globalno zatopljenje, pojava ekstremnih vremenskih anomalija, poplava, tropskih oluja...) kada su institucije uvažile znanstvena stajališta uzroka tih promjena.

Sukladno navedenom o ovom dijelu rada se razmatra uloga i važnost nevladinih organizacija u poticanju svijesti o održivom razvoju analiziranjem: *1) civilnog društva, 2) zastupljenosti nevladinih udruga u nacionalnoj zaštiti okoliša, 3) subjekti promicanja ekološke svijesti i 4) djelovanje međunarodnih nevladinih organizacija u zaštiti prirode i okoliša.*

4.1 Civilno društvo

Pri uspostavi funkcionalnih država s boljim uvjetima za cjelokupno društvo, neprofitni sektor dobiva posebno značajnu ulogu. Djeluje kao svojevrsan servis između vladinog i privatnog sektora. Razvijeno civilno društvo želja je svih demokratskih država. Ono uspostavlja i skrbi se o ostvarivanju slobode pojedinca, njegovog sudjelovanja u vršenju javnih poslova na principima jednakosti, ravnopravnosti, vladavini prava, što je deklarativno zagantirano i u konstitutivnim aktima svih demokratskih i manje demokratskih država.

Prema vrsti organizacije se pojavljuju u dva osnovna oblika i to kao:⁶¹ (1) državne (javne) i nedržavne (privatne). Javne organizacije su osnovane od strane države, koja njima i upravlja, dok privatne organizacije osnivaju i vode građani na osnovu svoje volje i postavljenih ciljeva.

Organizacije civilnog društva dijele se na profitne i neprofitne. Profitne pripadaju poslovnom sektoru koje u skladu s nazivom imaju za cilj stjecanje profita i uvećanje kapitala, dok su neprofitne nedržavne organizacije one koje ne ostvaruju profit ili, ako ostvaruju, ulažu ga u društveno korisne aktivnosti u skladu sa misijom i svrhom postojanja.

4.1.1 Definicije civilnog društva

Civilno društvo se počinje spominjati u 18. stoljeću kada, zahvaljujući građanskim revolucijama, dolazi do odvajanja sfere političke vlasti od sfere građanskog društva. Jedan od glavnih zahtjeva koje je postavila tadašnja građanska klasa jest radikalno ograničenje intervencije države u područje građanskog društva, tržišta i poduzetništva.⁶²

Postoje različite definicije civilnog društva. Svjetski savez za građansku participaciju – CIVICUS definira civilno društvo kao arenu, izvan obitelji, države i tržišta gdje se ljudi udružuju kako bi ostvarili neki svoj zajednički interes. Civilno društvo je cjelokupni javni prostor između obitelji i države u kojem građani nastoje ostvariti svoje društvene interese kroz samoorganiziranje bez posredništva države.⁶³

Važno je naglasiti da se pojam neprofitnih organizacija razlikuje od pojma civilnog društva. Osim nevladinih organizacija ono uključuje i vjerske zajednice, političke stranke, sindikate, različite neformalne skupine unutar društva. Osnovne karakteristike civilnog društva su:⁶⁴

- Ima vlastitu organizacijsku formu i strukturu;
- Institucionalno je odvojeno od države;
- Ne dijeli profit među svojim osnivačima, odnosno vlasnicima;
- Fundamentalno je pod kontrolom svojih osnivača;
- Članstvo u njima je dobrovoljno odnosno nije pravno obvezatno.

⁶¹ Pavičić, J.: Strategija marketinga neprofitnih organizacija, Masmedia, Zagreb, 2003., str. 89.

⁶² Smith, A.: *Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda*, Zagreb, Masmedia, 2007., str. 27.

⁶³ Vlada Republike Hrvatske: Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva od 2012. Do 2016. godine, Zagreb, 2012., str. 6.

⁶⁴ Smith, A.: op.cit., str. 27.

Ustavne demokracije zasigurno su nezamislive u suvremenim demokratskim društvima bez djelovanja mehanizama civilnog društva, a interakcija s predstavnicima političke vlasti značajno je obilježena političkom kulturom.

Prisutnost demokratske političke kulture ima presudan značaj za razvoj civilnog društva, kao što je nedemokratska politička kultura jedna od najznačajnijih prepreka za njegov razvoj pa je stoga legitimno propitivanje vrijednosnih orijentacija ekoloških nevladinih udruga kao prominentnih predstavnika civilnog društva.⁶⁵

Organizacije civilnoga društva svoj su ugled i snagu u Hrvatskoj stekle u razdoblju neposredno prije, za vrijeme i nakon Domovinskog rata, kada se prvenstveno razvija djelovanje humanitarnih i mirovnih organizacija. Vodeći se načelom da ljudska prava pripadaju svim osobama neovisno o njihovoj etničkoj, rasnoj, vjerskoj ili drugoj pripadnosti, u ovom se razdoblju osnivaju nevladine organizacije za zaštitu i promicanje ljudskih prava u Hrvatskoj. Isto tako, u spomenutom se razdoblju ističu i organizacije za ženska prava, organizacije koje se bave pitanjima očuvanja okoliša, itd.⁶⁶

4.1.2 Značaj civilnog društva

Civilno društvo je isključivo u službi učinkovitosti tijela državne uprave u interesu svih građana, a nije zamjena za tijela državne uprave. Civilno društvo nije korektiv vlasti, a država nije nadređena civilnom društvu. Država nije obavezna osigurati prostor i sredstva za rad svakoj registriranoj organizaciji civilnog društva. Svako razvijeno društvo ima razvijen neprofitni sektor i organizacije civilnog društva.

U visoko razvijenim državama praksa je da se nevladine organizacije uključuju u rješavanja svih problema u društvu, ukoliko se tiču njihovog polja djelovanja. Organizacije poput UN-a i Europske unije iniciraju uspostavljanje partnerstva između nevladinih organizacija i institucija vlasti u rukovođenju procesom razvoja. Nevladine organizacije na tim konferencijama imaju ulogu partnera, pa takve konferencije obično teku paralelno, jednu čine vladine organizacije, a drugu nevladine.

⁶⁵Vujadinović, D.: Civilno društvo i politička kultura, Filozofska istraživanja, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2007., vol. 28., br. 1., str. 31.

⁶⁶Barić, S., Dobrić, D.: Europeizacija civilnog društva u RH: Shvaćanje socijalnog kapitala ozbiljno?, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, Rijeka, 2012., vol. 33., br. 2., str. 905.

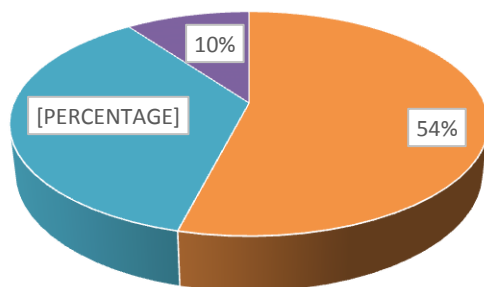
Jedne od najznačajnijih konferencija takvog tipa su bile: Bečka konferencija o ljudskim pravima (1993), Kairska konferencija o stanovništvu i demografskom razvoju (1994), Konferencija u Kopenhagenu o društvenom razvoju (1995), Pekinška konferencija o položaju žena (1995) i mnoge druge.⁶⁷

U SAD-u postoji više od 1,6 milijuna neprofitnih organizacija, čiji godišnji budžet iznosi preko 700 milijardi dolara, te čini oko 8% BDP-a. Čak 93 milijuna ljudi u SAD -u volontira u neprofitnim organizacijama, a 10,2 milijuna ih je u radnom odnosu u neprofitnim organizacijama.⁶⁸

U SAD-u on predstavlja takozvani "treći sektor" ("not for profit") i vrlo je razvijen. Najvažnije pravne norme koje se odnose na rad neprofitnih organizacija u SAD-u smještene su u odredbama poreznog zakona. Više od 1,5 milijuna organizacija je 2000. godine bilo oslobođeno plaćanja poreza. Te organizacije su klasificirane u 27 kategorija. Svake godine pojavi se oko 35.000 novih neprofitnih organizacija podobnih za porezne olakšice.⁶⁹ Izvori financiranja neprofitnih organizacija u SAD-u predočavaju se narednim grafikonom.

Grafikon 1. Izvori financiranja neprofitnih organizacija u SAD-u

- Financiranje iz naknada za pružanje vlastitih usluga i drugih aktivnosti
- Prihodi koji se ostvaruju iz pružanja vlastitih usluga i drugih aktivnosti
- Prihodi od donacija pojedinaca, korporacija i fondacija

Izvor: Keating, M., i dr.: *Nevladin sektor u SAD*, Centar za promociju civilnog društva, Sarajevo, 2002., str. 18. (obrađeno autorice)

⁶⁷ Pavičić, J.: op. cit., str. 89.

⁶⁸ Keating, M., i dr.: *Nevladin sektor u SAD*, Centar za promociju civilnog društva, Sarajevo, 2002., str. 21.

⁶⁹ Ibidem.

Dokumentacija koja se odnosi na financiranje cjelokupnog "trećeg sektora", kako je to predočeno grafikonom 1., pokazuje da se najveći dio neprofitnih organizacija, njih 54%, financira iz naknada za pružanje vlastitih usluga i drugih aktivnosti. Oko 36% prihoda se financira iz naknada za pružanje vlastitih usluga i drugih aktivnosti, dok se oko 10% prihoda odnosi na darove pojedinaca, korporacija i fondacija.⁷⁰ Iz ovih podataka je vidljivo koliko je velik stupanj samoodrživosti neprofitnih organizacija u SAD-u. "Treći sektor" upošljava oko 10% radno sposobnih osoba u SAD-u.

4.1.3 Participacija građana

Participacija građana je osnova funkcioniranja civilnog društva. U Republici Hrvatskoj još uvijek nije na dostatno visokom nivou. Participacija građana je način sudjelovanja građana u odlukama koje se tiču njihovog života. To se odnosi na odluke vlasti. Kada građani aktivno sudjeluju u donošenju ili promjeni odluka, surađuju s predstavnicima vlasti, daju prijedloge ili izražavaju protivljenje, a nadasve, svjesni su svojih prava, riječ je o aktivnoj participaciji građana. Pasivna participacija je slučaj koji se svodi na šturo primanje informacija, ali ne i sudjelovanje u odlukama.

Participacija građana je bitna za razvoj cijele zajednice i postoji u svakom visokorazvijenom društvu te donosi mnoštvo prednosti:⁷¹

- Pomaže u procesu donošenja odluka (da vlasti donose kvalitetnije odluke, u skladu sa potrebama),
- Reducira konflikte i podiže nivo konsenzusa,
- Povećava razumijevanje, suradnju i poštovanje napora koje vlast čini za zajednicu,
- Podrška razvojnim programima zajednice,
- Povećava transparentnost vlasti prema potrebama građana,
- Pomaže u boljoj informiranosti građana o radu vlasti, ali i drugih sektora.

Iako je demokracija najhumaniji oblik vladavine, ipak nije savršena. Njeni korijeni sežu još u vrijeme stare Grčke, ali to je bio tzv. direktni oblik demokracije gdje su građani izravno birali svoje predstavnike. Međutim, demokratska praksa je zapravo mlada i svoje početke dobiva nakon Francuske revolucije, a ekspanziju nakon Drugog svjetskog rata (posebno padom

⁷⁰ Ibidem

⁷¹ Pavičić, J.: op. cit., str. 92.

Berlinskog zida kada se u gotovo svim Europskim zemljama urušava i komunistički režim). U današnje vrijeme stvaraju se tzv. među uprave odnosno situacije kada građani ne biraju izvršnu vlast već to rade stranke nakon izbora (Npr. izbor ministara, direktora javnih poduzeća i sl.). To često dovodi do nesklada između želja građana i stvarne situacije. Upravo zbog toga, aktivna participacija građana je nužna kao korektiv, kao sredstvo kontrole kojim se moraju korigirati moguće nepravilnosti.

4.2 Zastupljenost nevladinih organizacija u nacionalnoj zaštiti okoliša

Civilno društvo se općenito definira kao područje institucija, organizacija, mreža pojedinaca i njihovih vrednota smještenih između obitelji, države i tržišta, povezanih nizom civilnih pravila koja zajedno dijele, a u koje se ljudi dobrovoljno udružuju radi zagovaranja općih interesa. Prostor za razvoj civilnog društva u Hrvatskoj se od 1990. godine konstituirao u nepovoljnim prilikama, imao je izuzetno dinamičan razvoj, no partnerski odnos vlasti i organizacija civilnog društva još uvijek ne daje zadovoljavajuće rezultate.

Udruženja građana, udruge, nevladine organizacije - civilno društvo na području zaštite okoliša kao oblik organiziranog djelovanja (aktivizam odozdo) su suvremeni te znanstveno i politički aktualni oblici izražavanja motivacije, energije i interesa za obranom i uređenjem ekoloških elemenata kvalitete življenja i pitanja održivog razvoja koji će to trajno osiguravati.⁷²

Tijekom provedbe pretpristupnih i pristupnih procesa, koje je Hrvatska morala zadovoljiti sa ciljem ulaska u Europsku uniju, ekološka problematika je na nacionalnom nivou poprimila znatno veću važnost, potičući mnoge konkretne aktivnosti, posebice one koje su vezane za usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa pravnom stečevinom Europske unije. Zadnjih godina primjetan je također trend porasta broja institucija i organizacija, kako državnih tako i nevladinih (tablica 5.), kao posljedica povećanja opće društvene svijesti o važnosti očuvanja okoliša.⁷³

⁷²Lay, V., Puđak, J.: Civilno društvo i udruge na području zaštite okoliša u Hrvatskoj 1989. - 2014., *Ekonomika i ekohistorija*, Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju, Zagreb, 2014., vol.10., br.10., str. 27.

⁷³Gudelj, I., Pavičić, M.: Zastupljenost i značaj nevladinih udruga u nacionalnoj zaštiti okoliša, *Hrvatske vode*, 2013., vol. 21. br. 86., str. 339.

Tablica 5. Porast broja udruga za zaštitu okoliša u razdoblju 2005.-2010.

Udruge koje se bave zaštitom okoliša	Godina					
	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.
Udruge za zaštitu prirode	278	310	336	363	391	399
Udruge za ostale djelatnosti u zaštiti okoliša	140	168	195	220	255	267
Ukupno	418	478	531	583	646	666

Izvor: Gudelj, I., Pavičić, M.: Zastupljenost i značaj nevladinih udruga u nacionalnoj zaštiti okoliša, *Hrvatske vode*, 2013., vol. 21. br. 86., str. 337.

Od osamostaljenja Republike Hrvatske broj udruga za zaštitu okoliša rastao je konstantno. Povećanju broja udruga pogodovalo je donošenje novog Zakona o udrugama iz 2001. godine⁷⁴ u kojem se omogućava osnivanje udruge sa tri osobe, a ne više deset kako je to bilo u starom Zakonu. Tako je 2014. godine u Hrvatskoj bila registrirana 937 udruga za zaštitu okoliša.⁷⁵

Od njih, nešto manje od polovice udruga se kategoriziraju kao udruge za zaštitu okoliša, a druga polovica kao ostale ekološke udruge. Ostale ekološke udruge obuhvaćaju one udruge čije djelovanje nije direktno vezano za zaštitu lokalnih ili regionalnih ekosustava, već se odnosi na vezane djelatnosti/teme poput energetike, održivog razvoja, kvalitete života, edukacije i sl.

4.2.1 Načini financiranja nevladinih organizacija u Republici Hrvatskoj

Financijski aspekt rada udruga je čimbenik o kojem uvelike ovisi njihova zastupljenost i intenzitet djelovanja u društvenoj zajednici. Mali broj udruga se oslanja na samo jedan izvor financiranja. Većina ih se oslanja na više izvora financiranja, a mogući izvori financiranja su:

- članarine,
- donacije domaćih i inozemnih donatorskih organizacija,
- putem natječaja iz sredstava: državnog proračuna, proračuna jedinica lokalne i regionalne samouprave, Nacionalne zaklade za razvoj civilnoga društva, Ministarstva zaštite okoliša i prirode, Fonda za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost, EU fondova.

⁷⁴ Zakon o udrugama, Narodne novine 2001., 88.

⁷⁵ Lay, V., Puđak, J.: op. cit., str. 27.

Posljedica opće svjetske krize, koja je prisutna i u svim segmentima života u Hrvatskoj, se odražava i na civilno društvo, te unatoč svim raspoloživim mogućnostima financiranja uvjetuje lošiju opću financijsku situaciju u udrugama.

Najčešći problemi u nevladinom, neprofitnom sektoru, su vezani uz financijsku situaciju, odnosno male fondove državne (tablica 6.) i lokalne samouprave, te mali broj donatora. Sljedeću skupinu problema čine sufinanciranje projekata s nedovoljnim iznosima ili prestanak doniranja uslijed trajanja projekta.

Tablica 6. Pregled bespovratnih financijskih sredstava Vlade Republike Hrvatske dodijeljenih programima i projektima organizacija civilnog društva iz područja zaštite okoliša i održivog razvoja u 2011. godini.

Specifično područje financiranja	Iznos	%
Institucionalna potpora udrugama za zaštitu okoliša i udrugama za održivi razvoj	751.592,22	23,8
Zaštita okoliša i prostora	721.828,88	22,9
Promicanje obrazovanja za zaštitu okoliša i održivi razvoj	543.596,09	17,2
Projekti zaštite okoliša i prostora zasnovani na suradnji različitih partnera	490.490,57	15,6
Očuvanje posebno vrijednih prostora	247.613,72	7,9
Gospodarenje otpadom	154.000,00	4,9
Unapređivanje kakvoće okoliša i prostora urbanih i ruralnih sredina	149.576,24	4,7
Sprječavanje bespravne gradnje, očuvanje obalnog prostora, otoka i drugih posebno vrijednih prostora	50.000,00	1,6
Održivi razvoj seoskog prostora	30.000,00	1,0
Potpora planinarskim, gljivarskim i ostalim društvima ljubitelja prirode	15.000,00	0,5
Ukupno:	3.153.697,72	100,0

Izvor: Gudelj, I., Pavičić, M.: Zastupljenost i značaj nevladinih udruga u nacionalnoj zaštiti okoliša, *Hrvatske vode*, 2013., vol. 21. br. 86., str. 337.

Iz tablice 6. je vidljivo kako najznačajniji do bespovratnih sredstava Vlada Republike Hrvatske dodjeljuje udrugama za zaštitu okoliša i održivi razvoj (23,8%) te zaštitu okoliša i prostora (22,9%) dok su praktično zanemarene potpore za održivi razvoj seoskog gospodarstva sa svega 1%.

4.2.2 Funkcije nevladinih organizacija

Osim osiromašenih izvora financiranja, stanje u sektoru nevladinih udruga čini se stabilnim i kontinuiranim. Udruge za zaštitu okoliša su među onim rijetkima koje uspijevaju konstruktivno odgovoriti na stvarne probleme u lokalnim zajednicama, uspješno predstaviti javnosti svoje aktivnosti i njihove učinke te steći znatno povjerenje građana u svoje kapacitete

za rješavanje problema vezanih za okoliš. Rijetka je to sinteza prepoznavanja društvenog problema, te prepoznavanja udruga kao kompetentnog i odgovornog društvenog aktera za njegovo rješavanje.

Nekolicina izuzetno dobro strukovno ekipiranih udruga je putem javnih rasprava i/ili internet savjetovanja aktivno uključena u postupke donošenja nacionalnih zakona i pravilnika na koje uvelike utječu svojim primjedbama i prijedlozima od prvog do konačnog nacрта. Tako je u donošenje aktualnog Zakona o zaštiti okoliša prije odlaska na Vladu ugrađeno preko 90% primjedbi od svih onih koje su imale udruge. Dio primjedbi, koji ne biva uvažen, obično se odnosi na protivljenje nekim drugim zakonskim propisima Republike Hrvatske ili nekoj od relevantnih EU odredbi.

Suradnja između udruga dosta je zastupljena, tako da većina udruga ostvaruje neki oblik suradnje sa drugim udrugama. Kao najčešći motiv za suradnju s drugim udrugama su zajednički interesi. Najčešći način suradnje udruga je sudjelovanje u zajedničkim projektima. Drugi vidovi suradnje se realiziraju putem zajedničkih zahtjeva donatorima, treninga, lobiranja, te suradnje u mreži nevladinih organizacija. Koaliranje je najrjeđi oblik zajedničke suradnje. Što se tiče obrazovne strukture udruga za zaštitu okoliša ona je srednjeg ili visokog stupnja obrazovanja.

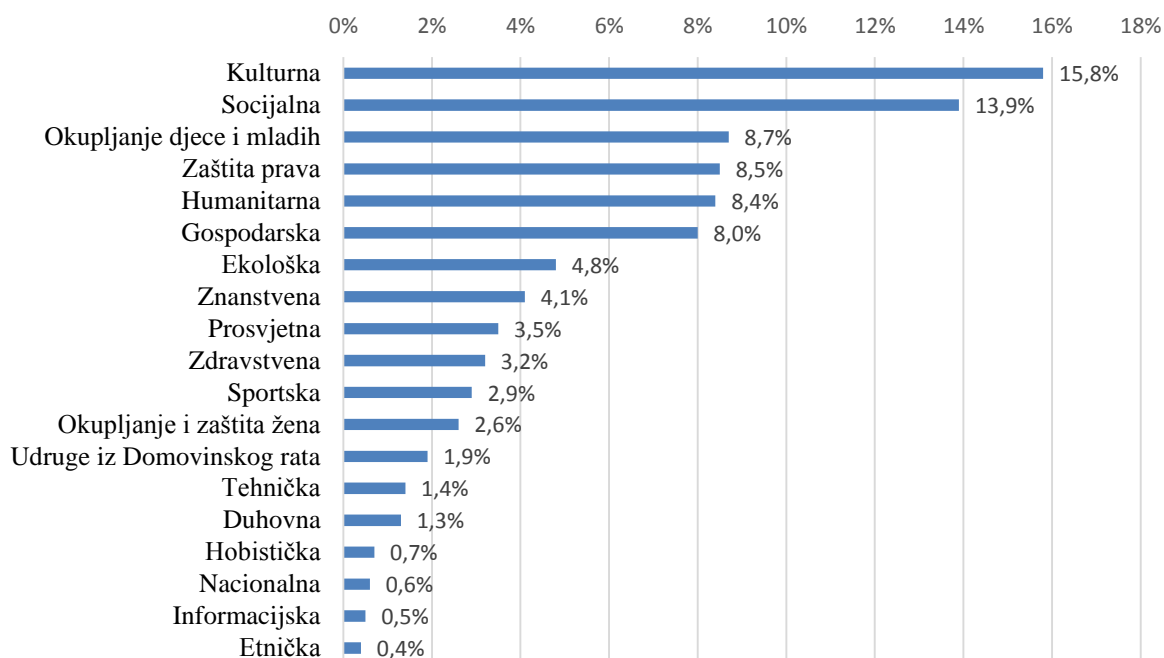
4.2.3 Programska područja djelovanja nevladinih organizacija

Unatoč vidnom porastu broja nevladinih udruga za zaštitu okoliša one su još uvijek nedostatno zastupljene u svom, ekološkom, programskom području (grafikon 2.). Ocjena programskog područja u kojem djelovanje nevladinog, neprofitnog sektora nije dovoljno zastupljeno.

Unatoč vidnom porastu broja nevladinih udruga za zaštitu okoliša one su još uvijek nedostatno zastupljene u svom, ekološkom, programskom području. Ova tvrdnja proizlazi iz rezultata istraživanja Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društava iz 2011. godine.⁷⁶ Ocjena programskog područja u kojem djelovanje nevladinog, neprofitnog sektora nije dovoljno zastupljeno predočavaju se narednim grafikonom.

⁷⁶ Plavša-Matić, C. (ur): Procjena stanja razvoja organizacija civilnoga društva u Republici Hrvatskoj, Izvještaj istraživanja u 2011. godini, Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društava, Zagreb, 2012.

Grafikon 2. Ocjena programskog područja u kojem djelovanje nevladinog, neprofitnog sektora nije dovoljno zastupljeno.

Izvor: Plavša-Matić, C. (ur): Procjena stanja razvoja organizacija civilnoga društva u Republici Hrvatskoj, Izvještaj istraživanja u 2011. godini, Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društava, Zagreb, 2012., str. 30 (obrada autorice)

Kako je to vidljivo iz predočenog grafičkog prikaza, najčešće područje djelovanja za koje su udruge upisane u Registru udruga Republike Hrvatske jest kulturno, nakon čega slijedi socijalno područje djelovanja. Područje koje je upisano u Registar smatra se ujedno i prioritetnim područjem djelovanja udruge.

Mali broj udruga smatra kako država prepoznaje ovaj sektor kao partnera. Veći je broj onih koji smatraju kako država podupire nevladin, neprofitni sektor, ali samo formalno, proporcionalno pritisku izvana. Za stvaranje poticajnijeg okruženja za rad udruga od strane države, osim osiguranja većih sredstava za financiranje projekata, poželjne su porezne olakšice, nepotcjenjivanje njihovih kapaciteta, partnersko uvažavanje, intenzivnija razmjena iskustava i informacija te zajednička provedba projekata.

4.2.4 Razvoj civilnog društva u Europskoj uniji

Razvoj civilnog društva na europskoj razini posljednjih je deset godina impresivno progresivan. Ta činjenica je rezultat sve većeg interesa europskih institucija za socijalne probleme i pritiska neprofitnih organizacija da učine Europsku uniju osjetljivijom na društvene probleme. Postoje brojne organizacije koje zastupaju interese trećeg/neprofitnoga sektora na razini Europske unije. Sve vrste organizacija civilnog društva, europskih, državnih i međunarodnih udruga predstavljaju gospodarsku, društvenu i humanitarnu različitost europskog života.

Civilno društvo, odnosno organizacije koje u sklopu njega djeluju evoluirale su u Europskoj uniji od amaterskih udruga do profesionalnih organizacija s menadžerskim načinom upravljanja i razvijenim marketingom. Tako se u nevladinim ekološkim organizacijama, naročito onim snažnijim i djelotvornijim, sve češće otvara pitanje uspješnosti aktualnog društvenog i političkog djelovanja u kontekstu menadžerskih koncepata kao i pitanja o ugrožavanju pa i gubljenju temeljnih ideala.⁷⁷

Međunarodna suradnja, a posebice ona na području europskih integracija, predstavlja veliki potencijal i mogućnosti razvoja nevladinog sektora u Republici Hrvatskoj, jer je do sada malo udruga radilo na međunarodnim projektima, a još manje ih je provodilo projekte financirane iz europskih fondova.

Za očekivati je da će nadolazeće vrijeme pogodovati daljnjem intenzivnom razvoju i dostatnoj afirmaciji nevladinih udruga za zaštitu okoliša, kako bi mogle manifestirati svoj maksimalni društveni doprinos.

4.3 Subjekti promicanja ekološke svijesti

Kada je krajem 20. stoljeća postalo razvidno da se u problematiku zaštite okoliša moraju aktivno uključiti svi politički, gospodarstveni, znanstveni i civilni subjekti ukoliko ne žele biti suodgovorni za očigledno narušavanje čovjekova okoliša, došlo je do "buđenja" ekološke svijesti u međunarodnoj politici, gospodarstvu i u civilnom sektoru. Od tada svoju ulogu

⁷⁷ Cifrić, I.: Viola Köster: Umwelt-NGOs: Über Wirkungen und Nebenwirkungen ihrer Professionalisierung, *Socijalna ekologija, Hrvatsko sociološko društvo, Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013., vol. 22., br. 3., str. 247*

odnosno doprinos očuvanju okoliša i promicanju koncepta održivog razvoja javno iskazuju svi relevantni subjekti i u svoje temeljne dokument ugrađuju načela održivog razvoja.

4.3.1 Uloga nevladinih udruga u podizanju razine ekološke svijesti

Ekološka svijest, kao dio društvene svijesti, povijesna je i dinamična kategorija, određena povijesnim stanjem i stupnjem razvitka društva. Javlja se istodobno s industrijskim razvitkom, s težnjom usklađivanja industrijskog razvitka s mogućnostima okoliša i ukazuje na stanje i odnos društva prema okolišu.⁷⁸

Očuvanje okoliša zahtijeva sustavan pristup i koordiniranu akciju svih uključenih: međunarodnih organizacija, nacionalnih, regionalnih i lokalnih vlasti, gospodarstva, nevladinog sektora i pojedinaca.

S obzirom na brojnost, utjecaj i način djelovanja, potrebna je načelna klasifikacija ekoloških udruga. Istraživački radovi bave se ekološkim udrugama i organizacijama ovisno o tome jesu li orijentirane na globalno djelovanje ili su isključivo dio lokalne sredine, zatim je li riječ o aktivističkim pokretima ili profesionalnim organizacijama s jasnom strukturom, hijerarhijom i proračunom. Međutim može se uspostaviti i generalna podjela na takozvane:⁷⁹

1. "Odvjetničke ekološke organizacije", koje nastoje djelovati na politički proces i formiranje političke agende, nastoje informirati javnost o određenim planovima političkih institucija, skupljaju informacije raznih znanstvenih institucija, međunarodnih organizacija ili državnih agencija i u javnom prostoru djeluju kao posrednici ili tumači znanstvene zajednice. One u pravilu brzo reagiraju na svaku incidentnu situaciju kako bi skrenuli pozornost javnosti i ubrzali političko djelovanje prema postizanju rješenja;
2. "Servisne ekološke organizacije", koje surađuju s institucijama i nude volonterske savjetničke usluge ili su plaćene za rad u međunarodnim organizacijama ili nacionalnim vladama.

Kada je riječ o pitanjima ugrožavanja okoliša, civilno se društvo afirmiralo kao vjerodostojan korektiv državnim institucijama. Međutim i nevladine organizacije koje se bave pitanjima okoliša nisu jedinstvene kada je riječ o strategijama djelovanja i načinu postizanja određenih

⁷⁸ Črnjar, M.: *Ekonomika i politika zaštite okoliša*, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci i Glosa, Rijeka, 2002., str. 44

⁷⁹ Malnar, D.: *Sigurnost okoliša - između aktivizma i sekuritizacije*, Sociologija i prostor, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb, 2015., vol. 53., br. 1., str. 71

političkih ciljeva, bilo da je riječ o onima koje su aktivne na nacionalnoj bilo na globalnoj razini.⁸⁰

4.3.2 Uloga razvijenih država u podizanju razine ekološke svijesti

Veliki broj međunarodnih ustanova i organizacija koje se, neposredno ili posredno, usmjeravaju na uspostavljanje ravnoteže između čovjeka i njegova okoliša indikator su sve razvijenije ekološke svijesti na međunarodnoj razini.

Iako je utjecaj razvijenih država na okoliš znatno veći od utjecaja država u razvoju, trajno održivi razvitak moguće je postići samo zajedničkom suradnjom svih država svijeta. Ključnu ulogu u smanjivanju jaza između razvijenih i država u razvoju i u smanjivanju pritiska na okoliš, mogla bi imati skupina velikih razvijenih država i velikih država u razvoju zvanih E-9. Prema Flavinu radi se o ključnim, kako ekološkim, tako i ekonomskim "igračima".⁸¹

Tu skupinu čine:⁸² Kina, Indija, EU, SAD, Indonezija, Brazil, Rusija, Japan i Južnoafrička Republika. Naime, u tim državama živi 59,9% svjetskog stanovništva i ostvaruju 72,9% svjetskog društvenog proizvoda, imaju pretežit udio u emisiji ugljika, u šumskim površinama i biljnim vrstama. Među tim državama, ali i unutar onih manje razvijenih, veoma su velike razlike u razini razvijenosti, veliki je zdravstveni jaz, kao i jaz u obrazovanju, itd.

4.3.3 Uloga poslovne zajednice u podizanju razine ekološke svijesti

Gospodarstvenici su uočili potrebu odgovora na onečišćenje okoliša krajem 80-ih godina prošlog stoljeća. Poslovni savjet za održivi razvitak (engl. Business Council for Sustainable Development – BCSD) osnovan je godine 1990. Iz Deklaracije savjeta, koju je potpisalo pedesetak gospodarstvenika, osnivača Savjeta, proizlazi da "kretanje ka održivom razvoju

⁸⁰Ibidem

⁸¹ Flavin, C.: Rich Planet, Poor Planet, State of the World 2001, Worldwatch Institute (WWI), USA, 2001., str 16

⁸² Afrić, K.: Ekološka svijest - pretpostavka rješavanja ekoloških problema, Ekonomski pregled, Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb, 2002., vol. 53., br. 5-6. str. 583.

poslovnom svijetu može donijeti konkurentne prednosti i nove mogućnosti" u svim gospodarskim djelatnostima i u svim zemljama, kako razvijenima, tako i onima u razvoju.⁸³

Godine 1995. Savjet se spojio sa Svjetskim industrijskim savjetom o okolišu čime je osnovan Svjetski poslovni savjet za održivi razvitak (engl. World Business Council for Sustainable Development – WBCSD), koji danas ima više od 150 članica.⁸⁴

Slijedeći svjetske trendove i hrvatski gospodarstvenici su 1997. godine osnovali Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj – HR PSOR, sa ciljem poticanja promjena i sudjelovanja u procesima koji pridonose održivom razvitku, zastupanja zajedničkih interesa poslovnog svijeta u pitanjima održivog razvitka i suradnje sa drugim društvenim skupinama na putu prema trajnom razvitku i općoj dobrobiti. Savjet godine 2016. ima 34 članova – osnivača.⁸⁵

4.3.4 Uloga Međunarodne organizacije za standardizaciju

Sredinom 90-ih godina Međunarodna organizacija za standardizaciju, a na poticaj gospodarstvenika, uvodi standard ISO 14000, namjera kojeg je da poduzećima pruži elemente efektivnog sustava upravljanja okolišem koji se mogu integrirati s ostalim poslovnim funkcijama u svrhu postizanja kompleksnog cilja: očuvanja okoliša uz istovremeno profitabilno poslovanje.

Norme niza ISO 14000 ne bave se stručnim pitanjima fiziološke, populacijske, biocenozne, krajobrazne ili globalne ekologije, već pitanjima zaštite okoliša (engl. *Environmental Protection*). To je zapravo strukovno područje kojem je zadaća očuvanje zdravog životnog okruženja.

Norma ISO 14001 specificira zahtjeve za sustav upravljanja zaštitom okoliša. Time se organizaciji omogućava definiranje politike i ciljeva, koji istodobno usklađuju zakonske zahtjeve i značajne aspekte okoliša konkretnog poduzeća. Normu ISO 14001 mogu

⁸³ Schmidheiny, S., Poslovni savjet za održivi razvoj: Novim smjerom, Društvo za unaprijeđenje kvalitete življenja, Zagreb, 1995. str. 28.

⁸⁴ World Business Council for Sustainable Development – WBCSD, dostupno na: <http://www.wbcsd.org/about/organization.aspx>, [pregledano 08.03.2016].

⁸⁵ Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj, dostupno na: <http://www.hrpsor.hr/clanovi-1-99.html>, [pregledano 08.03.2016].

učinkovito primijeniti svi tipovi poduzeća, bez obzira na veličinu, zemljopisni položaj, kulturu i društveni ustroj.⁸⁶

Uspješnost implementacije norme ovisi o opredijeljenosti svih razina i funkcija u poduzeću, a posebno najvišeg vodstva. Glavni cilj norme je pomoći u zaštiti okoliša i spriječiti onečišćenje, primjereno društveno–ekonomskim potrebama.

Norma ISO 14001 ne postavlja zahtjeve u vezi sa stanjem okoliša, već zahtjeve vezanih uz politiku okoliša (definiranje, objava, primjena, analiza i dr.), uz usklađenost s primjenjivim zakonima i odredbama (internacionalni, nacionalni i regionalni zakoni vezani za zaštitu okoliša), kao i zahtjeve za kontinuiranim poboljšanjem zaštite okoliša.

4.3.5 Uloga obrazovnog sustava za podizanje razine ekološke svijesti

Odgovorno ponašanje prema okolišu moguće je samo ako se svakom pojedincu omogućiti stjecanje znanja o međuovisnosti razvitka i okoliša što je izvedivo kroz sustav odgojno-obrazovnog procesa. Pored toga, potrebno je svima ponuditi informacije o održivom razvitku, načinu njegove implementacije i ostvarenim rezultatima. Tim se načinima može utjecati na podizanje svijesti stanovništva o utjecaju na okoliš, pa se povećava motivacija i osobna odgovornost za okoliš.

Međutim, unatoč jasnom izraženom stavu u Zakonu o zaštiti okoliša da:⁸⁷ "Država osigurava provedbu odgoja i obrazovanja za zaštitu okoliša i održivi razvitak u odgojno-obrazovnom sustavu te potiče razvoj sustava zaštite okoliša i unapređenje zaštite okoliša", obrazovanje o zaštiti okoliša i održivom razvoju ne postoji u redovitom obrazovanju, već se u osnovnim i srednjim školama većinom pojavljuje kroz prirodoslovne predmete, kao izvannastavna aktivnost, izborna, fakultativna ili dodatna nastava preko koje se radi na nekom projektu koji je vezan za zaštitu prirode i okoliša.

Stoga, kada se promišlja uloga obrazovnog sustava u edukaciji mladih valja izdvojiti projekt međunarodne Zaklade za odgoj i obrazovanje za okoliš (engl. *Foundation for Environmental Education* – FEE) pod nazivom Eko škole koji se provodi sa ciljem pružanja znanja o održivom razvitku i konkretnog angažiranja mladih u njegovoj implementaciji.⁸⁸ Program se

⁸⁶ Kondić, V., Piškorić M.: op.cit., str. 113.

⁸⁷ Zakon o zaštiti okoliša, op. cit., čl. 178.

⁸⁸ Afrić, K.: op. cit., str. 585.

službeno počeo provoditi od 1994. godine u Danskoj, Njemačkoj, Grčkoj i Velikoj Britaniji. Eko-škole se provode u više od 59 država svijeta koje povezuju više od 46.000 škola. U Hrvatskoj je projekt Eko-škole započeo školske godine 1998/99. Od 2000. do 2015. godine je prema podacima Eko-škole Hrvatska kroz program ekološke edukacije djece predškolskog i osmoškolskog uzrasta prošlo 311 vrtića i škola.⁸⁹

Međunarodni program Eko-škola upotpunjuje i povezuje sadržaje redovnog nastavnog plana i programa s izvannastavnim, a dijelom i izvanškolskim aktivnostima. Škole postaju centri informiranja o problematici okoliša (uspostavlja se trajna suradnja na relacijama učenici-roditelji-lokalna zajednica i obrnuto) i doprinose smanjivanju i postupnom rješavanju učenih nepravilnosti

4.3.6 Važnost dostupnosti informacija za podizanje razine ekološke svijesti

Među čimbenicima koji utječu na podizanje razine ekološke svijesti posebno mjesto zauzima informiranje, koje ima iznimni značaj u obrani ljudskih prava. Pitanje informiranja nalazi se u samom središtu izazova zaštite okoliša. Neadekvatna informacija i prateći transakcijski troškovi povezani s pravima okoliša velika su poteškoća suvremenog društva.

Zbog svega toga pitanje informacije postaje ključno pitanje u raspravi s koje se osnove bolje štite prava okoliša - vlasničkopravne ili one koja se povezuje s odgovornošću. Zbog informacijskih praznina, pa i neizvjesnosti koja je povezana s problemima upravljanja prirodnim resursima i različitim zagađenjima, promjene koje se događaju na tom planu predstavljaju posebnu šansu u području zaštite okoliša i povezanih ljudskih prava.⁹⁰

Slobodan pristup informacijama o okolišu u Europskoj uniji postavila je Aarhuska konvencija (1998. godine). U sklopu Konvencije pristup informacijama je uz javno sudjelovanje u odlučivanju u pitanjima okoliša i pristup pravosuđu u istim pitanjima sastavni dio upravljanja okolišem (engl. *Environmental Governance*).

Od država članica traži se da njena tijela obznane informaciju o okolišu i bez potrebe da tražitelj izjavi svoj interes te da država članica oformi registar i popis informacija o okolišu kako bi se olakšao pristup takvim informacijama. Međutim, pristup informacijama o okolišu

⁸⁹ Eko-škola Hrvatska, dostupno na: http://www.eko.lijepa-nasa.hr/users/all_user, [pregledano 9.03.2016].

⁹⁰ Bačić, P.: O značaju prava na informaciju u upravljanju okolišem i zaštiti ljudskih prava, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, Split, 2008., vol. 45., br. 4., str. 820.

ipak je podvrgnut izuzecima koji se prije svega odnose na unutarnji rad nadležnog državnog tijela ili tajnost komercijalne informacije. No, kad su u pitanju štetne emisije, informacije koje se odnose na takve emisije obavezno se objavljuju javnosti.

Iako svi navedeni subjekti, svaki iz svojeg djelokruga imaju deklarativno zacrtan isti cilj, a to je očuvanje okoliša i prihvaćanje koncepta održivog razvoja, njihove uloge nisu jednakog značaja i utjecaja. Institucije sustava imaju daleko veći utjecaj na onečišćivače nego što se tome mogu suprotstaviti djeca iz Eko-škole. Međutim državne institucije se vrlo često nalaze u sukobu interesa kada odobravaju ili čak i potiču onečišćavanje zbog očuvanja socijalnog mira ili zbog drugih političkih razloga.

Kao potvrda takvih poteza rezultira i osnivanje i aktivan rad sve brojnijih ekoloških udruga u svijetu što dodatno ukazuje na sve višu razinu ekološke svijesti civilnoga sektora.⁹¹

Znakovito je i to kako tek mali dio nevladinih udruga djeluje na međunarodnom planu, nešto veći na nacionalnom, a najveći dio provodi aktivnosti na lokalnoj i regionalnoj razini odnosno na samom izvoru problema koji djeluju na okoliš.

4.4 Djelovanje međunarodnih nevladinih organizacija u zaštiti okoliša

Iako se najveće devastacije u prirodi i onečišćenja okoliša u pravilu zbivaju na prostorno ograničenim područjima njihov učinak najčešće ima, pored lokalnog, regionalni i globalni značaj. To se posebice odnosi na onečišćenja koja se događaju u pograničnim prostorima ili na vangraničnim prostorima (mora i oceani) gdje ne postoji ingerencija jedne nacionalne institucije za sprečavanje onečišćenja i zaštitu prirode već je ta problematika riješena međunarodnim pravom. U takvim slučajevima izostaje sustav ranog upozorenja već se sve svodi na saniranje posljedica koje zbog kumulativnog djelovanja prerastaju nacionalne okvire odnosno nisu pod ingerencijom propisa jedne države.

U tom prostoru svoje su djelovanje, kao jedini relevantni subjekt zaštite okoliša, pronašle međunarodne nevladine organizacije za zaštitu okoliša od kojih se najutjecajnije detaljnije predstavljaju u nastavku rada.

⁹¹ Matutinović, I.: *Ekološka efikasnost i poslovne strategije*, Društvo za unapređenje kvalitete življenja, Zagreb, 2001. str. 54.

Pojavnost i razvoj međunarodnih nevladinih organizacija za zaštitu okoliša kroz noviju povijest obilježavali su ekološki problemi koji su bili aktualni u pojedinom trenutku. Tako, Branilović i Šimleša, izdvajaju tri generacije ekoloških pokreta:⁹²

- I. generaciju (do '60-ih godina prošlog stoljeća): zaštita divljeg života i prirodnih staništa, erozija tla i lokalno zagađenje
- II. generacija (od '60-ih godina do kraja '70-ih): rast stanovništva, tehnologija, širenje pustinje, pesticidi, smanjenje prirodnih resursa i smanjenje zagađenja
- III. generacija (od '80-ih do danas – globalni pokret): kisele kiše, oštećenje ozonskog omotača, povlačenje prašuma, promjena klime, gubitak biološke raznolikosti te GMO-i.

U svakoj generaciji pojavile su se brojne nevladine organizacije od kojih se u prvoj generaciji svojim djelovanjem istaknule:⁹³ Sierra Club i National Audubon Society iz SAD-a, National Trust i Royal Society for the Protection of Birds iz Velike Britanije te Naturschutzbund Deutschland (NABU) i BUND iz Njemačke. Iako su nešto kasnije osnovani i globalnog usmjerenja, ovdje se mogu ubrojiti i World Conservation Union (IUCN), kao i World Wide Fund for Nature (WWF). U drugoj generaciji posebice se ističu organizacije poput Greenpeace i Friend of the Earth (FoEI).

Treću generaciju karakterizira izražena svijest o globalnim problemima kao i opća globalna suradnja i solidarnost. Međutim, sa sve snažnijim i sveobuhvatnijim djelovanjem institucija država na zaštiti okoliša nevladine udruge sve više gube na važnosti u uređenim razvijenim državama, ali snaže svoj utjecaj u državama u razvoju i nerazvijenim državama.

4.4.1 Aktivnosti nevladine organizacije WWF u zaštiti okoliša

Motiv za djelovanje WWF sadržan je u činjenici da su odluke, aktivnosti ili neaktivnosti ljudske vrste tijekom sljedećeg desetljeća determinirajući po pitanje sudbine cjelokupnog živog svijeta planeta Zemlje.

⁹² Branilović, J., Šimleša, D.: Položaj i utjecaj ekoloških udruga u Hrvatskoj, u Razvoj sposoban za budućnost – prinosi promišljanju održivog razvoja Hrvatske, ur. Lay, V., Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, str: 229.

⁹³ Ibidem str. 230.

Kako se navodi na web stranicama WWF-a:⁹⁴ biološka raznolikost i prirodna staništa u cijelom svijetu nestaju brže nego ikad, jer ljudi koriste vodu, šume, divlje životinje i druge prirodne resurse brže nego što se oni mogu obnoviti; zagađuju i mijenjaju prirodna staništa, kao i klimu čitavog planeta, a to uništava ekosustave koji čovječanstvo i cjelokupan živi svijet opskrbljuju pitkom vodom, hranom, čistim zrakom; pružaju utočište. Milijuni ljudi, kako u bogatim tako i u siromašnim zemljama, već osjećaju posljedice – nesigurnost zbog osigurane hrane i vode, češću pojavu prirodnih katastrofa i bolesti.

Početak 21. stoljeća WWF je znatno razvio svoje ambicije ciljajući na transformacijske promjene koje vode dugotrajnoj zaštiti, održivom razvoju i održivim životnim stilovima. Kao najvažnija aktivnost koja ima svoju znanstvenu podlogu su izvještaji.⁹⁵

- 1. Izvještaj o šumama.** Tijekom 2011. godine, koja je proglašena Međunarodnom godinom šuma, WWF je objavio Izvještaj o živućim šumama kao dio jednogodišnjih razgovora s partnerima, donosiocima odluka i poslovnim sektorom o tome kako zaštititi, očuvati, održivo koristiti i upravljati svjetskim šumama u 21. stoljeću. WWF predlaže novu metodu krčenja šuma kojom bi razlika između količine šuma koje se iskrče ili degradiraju i pošumljenih područja bila jednaka nuli (engl. zero net deforestation and forest degradation – ZNDD). To bi bila osnovna svjetska referentna točka za izbjegavanje opasnih klimatskih promjena te zaustavljanje gubitka biološke raznolikosti. WWF je u suradnji s Međunarodnim institutom za analize primjenjenih sustava (IIASA) razvio Model živućih šuma. Taj model dozvoljava omogućuje istraživanje različitih scenarija uporabe zemljišta u svijetu. Ono računa efekt raznih faktora poput porasta stanovništva ili potrošačku potražnju te opisuje moguće posljedice na ključna područja poput proizvodnje hrane, klimatske promjene, biološku raznolikost, cijene roba ili gospodarski razvoj.
- 2. Izvještaj o stanju planeta** (engl. *Living Planet Report*) znanstveno je utemeljena analiza o zdravlju planeta i o utjecaju ljudskih aktivnosti na planet. Kao ključne nalaze izvještaja o stanju Planeta (2014. godine) navodi se zaključak kako zahtjevi čovječanstva premašuju sposobnost održivog razvoja na planetu. Svjetska biološka raznolikost u velikom je padu. Populacije divljih životinja se u posljednjih 40 godina smanjile za više od polovice. Izvještaj također otkriva da i Hrvatska troši više prirodnih resursa negoli joj je dostupno.

⁹⁴ WWF Croatia, dostupno na: http://croatia.panda.org/wwf/izvetaj_o_umama/prvo_poglavlje/, [pregledano 9.03.2016].

⁹⁵ Ibidem

3. **Izvještaj o energiji** predstavlja provokativnu viziju svijeta koji bi se do 2050. godine potpuno zasnivao na korištenju obnovljive energije. Izvještaj o energiji, izrađen u suradnji WWF-a i Ecofysa, otvara novi prostor za energetske debatu: mogući sustav u kojem bi do sredine ovog stoljeća sva svjetska energija dolazila iz obnovljivih i održivih izvora. Do 2050. godine moguće je dobivati svu potrebnu energiju iz obnovljivih izvora. To bi riješilo većinu problema vezanih uz klimatske promjene i sve rjeđe izvore fosilnih goriva. Najvažnije bi bilo znatno povećanje mjera za očuvanje energije u svim sektorima. Moguće je pokazati da je takav prijelaz ne samo moguć već i isplativ te da osigurava energiju koju si svatko može priuštiti i koja je proizvedena na održiv način za globalnu ekonomiju i planet.

Pored Izvještaja WWF provodi i naredne akcije:⁹⁶

1. **Neka priroda živi** (engl. *Keep Nature Alive*) sastoji se u prikupljanju potpisa sa ciljem djelovanja na Europsku komisiju da zadrži europske propise za zaštitu prirode (Direktiva o staništima i Direktiva o pticama) koji su predmet razmatranja Europske komisije. Ti propisi štite više od 1.000 ključnih vrsta i preko 27.000 prirodnih staništa u Europi. Njima se pripisuju zasluge za očuvanje brojnih najprepoznatljivijih europskih vrsta kao što su sivi vuk, orao štekavac i obični tuljan. U kampanji je prikupljeno više od 520.000 potpisa za njihov spas tijekom javnog savjetovanja Europske komisije, što je najveći odaziv u povijesti Europske unije. Konačna odluka o budućnosti europske prirode bit će donesene u Bruxellesu u lipnju 2016. Do tada WWF nastavlja kampanju.
2. **Sat za planet Zemlju** (engl. *Earth Hour*) je akcija nastala 2007. godine u australskom Sydneyu kada je 2,2 milijuna ljudi i više od 2.000 poslovnih subjekata ugasilo svjetla u svojim domovima i tvrtkama kako bi dali svoj glas protiv klimatskih promjena. U ožujku 2009. godine milijuni ljudi sudjelovali su u trećem Satu za planet Zemlju, a tada se akciji pridružila i Hrvatska. Više od 4.000 gradova u 88 država ugasilo je svjetla i pružilo potporu planetu čineći tako Earth Hour najvećom svjetskom globalnom inicijativom protiv klimatskih promjena. Godine 2010. Sat za planet Zemlju srušio je nov rekord – 128 država pridružilo se globalnom prosvjedu protiv klimatskih promjena. Earth Hour nastavlja rasti. Dana 26. ožujka 2011. godine čak 135 država je sudjelovalo, s time da su mnoge zemlje, poput Libanona, Jamajke, Irana, Ugande, Palestine ili Trinidad i Tobaga sudjelovale prvi put. Godine 2015. u ovoj globalnoj akciji sudjelovale su 172 zemlje, a u mrak je utonulo više od 10.000 znamenitosti,

⁹⁶ WWF Croatia, dostupno na: <http://croatia.panda.org/kampanje/>, [pregledano 9.03.2016].

među kojima i 42 svjetske baštine. Dvije su u Hrvatskoj - stara jezgra Dubrovnika i južno pročelje Dioklecijanove palače.

4.4.2 Aktivnosti nevladine organizacije Greenpace u zaštiti okoliša

Greenpeace je, kako se navodi na službenim web stranicama Greenpeace Hrvatska:⁹⁷ neovisna globalna organizacija koja putem kampanja nastoji mijenjati stavove i ponašanje, sa ciljem zaštite i očuvanja okoliša te promicanja mira. Aktivnosti organizacije uključuju:⁹⁸

- ubrzavanje energetske revolucije za rješavanje najveće prijetnje s kojom je planet suočen: klimatskim promjenama,
- obranu mora i oceana suprotstavljanjem rastrošnom i destruktivnom ribolovu i stvaranjem globalne mreže morskih rezervata,
- zaštitu svjetskih prašuma, životinja, biljaka i ljudi koji o njima ovise,
- rad na razoružanju i miru rješavanjem uzroka sukoba i pozivom na uklanjanje svog nuklearnog naoružanja,
- stvaranje budućnosti bez toksina sa sigurnijom alternativom opasnim kemikalijama u današnjim proizvodima i proizvodnji te
- vođenje kampanja za održivu poljoprivredu odbacivanjem genetski modificiranih organizama, zaštitom biološke raznolikosti i poticanjem društveno odgovornog uzgoja hrane.

Greenpeace je prisutan u 40 zemalja diljem Europe, Amerike, Azije, Afrike i Pacifika, a vodi kampanje protiv uništavanja okoliša od 1971. godine. Kao dio općeg globalnog ekološkog pokreta razvio se tijekom 70-tih godina 20-og stoljeća i to kao odgovor na pretjeranu potrošnju, odnosno probleme koji proizlaze iz samog destruktivno-proizvođačkog i potrošačkog mentaliteta tadašnjeg društava. Ekološke aktivnosti tog vremena karakteriziralo je veliko zanimanje i uključivanje javnosti što je pogodovalo tome da one počinje poprimati oblike masovnog i organiziranog aktivističkog pokreta.

Greenpeace je od samih početaka gradio imidž "ekoloških ratnika" koji su u svojim akcijama dolazili u direktan sukob s kitolovcima, nuklearnim podmornicama ili naftnim platformama. Takav vid aktivnosti, povezan s često vrlo atraktivnim pothvatima, osigurao im je medijsku

⁹⁷ Greenpeace Hrvatska, dostupno na: <http://www.greenpeace.org/croatia/hr/about-us/>, [pregledano 9.03.2016.].

⁹⁸ Ibidem

pozornost čime su skretali pažnju javnosti na probleme zaštite okoliša. Ali s druge strane, upravo zbog toga Greenpeace je dobivao i kritike kako više sliči profesionalnoj vojsci plaćenika, nego ekološkoj udruzi. Zamjeralo im se na krutoj i hijerarhijski čvrstoj strukturi, gdje postoji jasna kontrola ljudi s vrha organizacije, koji imaju puno radno vrijeme.⁹⁹

Greenpeace, poput drugih nevladinih organizacija u 21. stoljeću mijenja svoju retoriku i od aktivizma i često nasilnih sukoba prelazi u znanstvenu sferu gdje s relevantnim znanstvenim institucijama u svijetu prikuplja, analizira i podastire dokaze o ugroženosti pojedinih vrsta, staništa i čitavih regija.

Jedna od, za Hrvatsku važnijih istraživanja poduzeo je Greenpeace u suradnji s Fakultetom strojarstva i brodogradnje te Zelenom energetsom zadrugom, je studija Prelazak Hrvatske na 100% obnovljivih izvora energije u kojoj je iznesen prijedlog scenarija prema energetske neovisnosti Hrvatske te prelasku na 100% obnovljive izvore energije. Rezultati studije pokazuje na koji način Hrvatska može iskoristiti vlastite potencijale sunca, vjetra, vode i ostalih obnovljivih izvora energije. Uz zaključke koji prikazuju prednosti energetske tranzicije za razvoj Hrvatske, u analizi su obrađeni prikazi slučaja za pojedine sektore od posebnog interesa za Hrvatsku:¹⁰⁰ kampove, apartmane, hotele, škole, otoke i OPG-ove. Analiza po sektorima pokazuje kako je lako ostvariti pozitivan multiplikacijski učinak primjenom malih distribuiranih izvora energije u kombinaciji s mjerama povećanja energetske učinkovitosti.

⁹⁹ Branilović, J., Šimleša, D.: Položaj i utjecaj ekoloških udruga u Hrvatskoj, u Razvoj sposoban za budućnost – prinosi promišljanju održivog razvoja Hrvatske, ur. Lay, V., Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, str: 229.

¹⁰⁰ Jerkić, E., za naručitelja: Greenpeace in Zentral- und Osteuropa: Prelazak Hrvatske na 100% obnovljivih izvora energije, Analiza mogućnosti korištenja obnovljivih izvora energije u Republici Hrvatskoj, Zelena energetska zajednica za usluge, Zagreb, 2015., str. 7.

5. STRATEGIJA DJELOVANJA MEĐUNARODNIH NEVLADINIH ORGANIZACIJA NA PODRUČJU REPUBLIKE HRVATSKE

Republika Hrvatska je jedna od rijetkih država svijeta koja je uspjela očuvati svoj prirodni okoliš od većih onečišćenja. Proces deindustrijalizacije koji je nastupio 90-tih godina dvadesetog stoljeća gotovo je u cijelosti odstranio tešku industriju iz Hrvatske. Najveći onečišćivači poput koksare i željezara su pogašeni, kapaciteti prerađivačke industrije su znatno smanjeni (gašenje rafinerije Rijeka, brodograđevna industrija, promet), smanjila se i poljoprivredna proizvodnja, a šume su ostale očuvane. Osim ratnih djelovanja, koja su bila usmjerena na urbane sredine nije bilo većih narušavanja biosfere. Jedino je gradnja autocesta donekle izmijenila krajobraz kao i povećana izgradnja u turističke svrhe (apartmanizacija). Međutim, takvi su trendovi doveli do smanjenja zaposlenosti stanovništava te energetske i industrijske ovisnosti, što je pokrenulo razmišljanja o reindustrijalizaciji, i istraživanju vlastitih izvora energije. Najznačajniji projekti koji su u tom smjeru pokrenuti su termoelektrana Plomin C, hidroelektrana Ombla, istraživanje i iskorištavanje ugljikohidrata na Jadranu.

Reakcija civilnog društva u Hrvatskoj na takav pritisak je bila nedovoljno artikulirana i tek se uključivanjem međunarodnih nevladinih organizacija ta problematika izdigla na političku razinu. Razlog tome je u činjenici kako nacionalne nevladine organizacije za zaštitu okoliša odnosno ekološke udruge disperzirane na manje lokacije i uglavnom aktivne na posljedične događaje uz jasan nedostatak strateškog promišljanja i preventivnog djelovanja kroz institucije sustava te vaninstitucionalno djelovanje.

Stoga se u nastavku rada analiziraju teme: *1) općenito o strategiji i strateškom planiranju nevladinih organizacija, 2) aktivnosti međunarodnih nevladinih organizacija na području Republike Hrvatske i 3) perspektiva nevladinih organizacija za zaštitu prirode i okoliša.*

5.1 Općenito o strategiji i strateškom planiranju nevladinih organizacija

Osnovna je svrha strateškog planiranja da sve aktivnosti organizacije, istraži i oblikuje te da na osnovi toga odluči o kombinacijama tržišta i pripadajućim strategijama nastupa koje će nekoj organizaciji omogućiti realizaciju postavljenih ciljeva.

Svaka neprofitna odnosno nevladina organizacija treba u svom poslovanju uzeti u obzir djelovanje čimbenika vanjskog okruženja i unutarnje okoline, jer je to jedini način kojim se može izgraditi uspješan koncept nastupa i ostvarivanja vjerodostojnosti svojeg poslanja. U tom smislu nevladina organizacija mora formulirati jasnu dugoročnu strategiju te izraditi strateške planove kako bi mogla provesti svoju misiju i zadovoljiti očekivanja svojih korisnika. Korisnici usluga nevladinih organizacija za zaštitu okoliša su svi posredno ili neposredno uključeni sudionici narušavanja ili očuvanja prirodnog okoliša.

Proces strateškog planiranja definira se kao upravljački proces razvijanja i održavanja životne sposobnosti ciljeva i sredstava organizacije u odnosu prema mogućnostima njezine okoline.¹⁰¹

Važnije koristi od primjene strateškog planiranja u neprofitnom sektoru jesu:¹⁰²

- Prva i važna korist je promocija strateškog razmišljanja i djelovanja;
- Druga veoma važna korist je poboljšano donošenje odluka;
- Treća korist je bitno unapređenje organizacije i poboljšanje ukupne efikasnosti rada i rezultata unutar organizacije;
- Strateško planiranje može direktno koristiti svim zaposlenima unutar organizacije.

Iako strateško planiranje može realizirati sve te koristi, nije uvijek u potpunosti sigurno da zaista i hoće. Za strateško planiranje može se reći da ono nije supstitut za upravljanje, a također nije niti supstitut za strateško razmišljanje i djelovanje. Strateško planiranje nije niti sinonim za kreiranje strategije.

Strategija nastaje i planiranim i neplaniranim aktivnostima. Iako neka nevladina organizacija primjenjuje strateško planiranje, ona mora uvijek biti spremna i otvorena za nova saznanja i nepredviđene događaje kako bi implementirala strategiju na najbolji mogući način u skladu s promjenama u okolini. Dakle, strateško planiranje dio je strateškog upravljanja, a zajedno s implementacijom i kontrolom ukupan sustav čini efikasnijim, vjerodostojnijim, funkcionalnim i ostvarivim, bez obzira u kojem sektoru se primjenjuje.

Strateško planiranje u stvari privilegira analize budućnosti i moguće scenarije događanja, uzima u obzir lokalnu kompleksnost i lokalne specifičnosti važne za pojedine organizacije, promovira široke konzultacije i široku participaciju stručnjaka svih domena, promovira

¹⁰¹ Kotler, P.: Upravljanje marketingom, Informator, Zagreb, 1998., str. 44.

¹⁰² Bryson, J: Strategic Planning for public and nonprofit organizations, Josse Bass Publishers, San Francisco, 1995., str. 5.

procesu učenja i povrh svega shvaća postavljene ciljeve dinamično i fleksibilno jer je konačni cilj stalno mijenjanje i prilagođavanje prema zahtjevima okoline.

Nevladina organizacija će funkcionirati uspješnije ukoliko su određeni vizija, misija i ciljevi djelovanja, kao i osnovne aktivnosti. Definiranje vizije, misije i ciljeva jasno vodi i definiranju osnovnih aktivnosti u čijim okvirima nevladina organizacija djeluje. Vizija odražava gdje organizacija želi doći u dugoročnom periodu, dok je misija razlog postojanja i djelovanja nevladine organizacije. Iz misije proizlaze ciljevi, koji su smjernice i motivator za njeno ostvarivanje.

Strateško planiranje se obično vrši za razdoblje 3-5 godina. Prikladno je provesti analizu vlastitih prednosti i nedostataka (unutrašnja okolina) kao i prijetnji i mogućnosti koje proizlaze iz vanjskog okruženja (SWOT-analiza). Narednom tablicom predočava se primjer mogućih elemenata SWOT analize nevladine organizacije.

Tablica 7. Mogući elementi SWOT analiza nevladine organizacije

S-snage	O-Prilike
- profesionalno vodstvo nevladinih organizacija	- novonastale okolnosti u okruženju
- poštovanost i predanost zaposlenih i volontera	- poboljšanje ukupne ekonomske situacije u okruženju
- dobra organizacija rada	- poboljšanje imidža u javnosti
- prilagodljivost promjenama	- suradnja i povezivanje s drugim organizacijama
- zatvorena financijska konstrukcija	- novi kontakti s donatorima
- inovativnost u kreiranju programa	- novi korisnici
- prepoznatljivost za korisnike	- pokretanje novih aktivnosti i programa
- dobri odnosi s donatorima	- kadrovske i organizacijske promjene
- dobar imidž u javnosti i široka podrška	- mogućnost usavršavanja zaposlenika
- djelovanje poznatih osoba u aktivnostima	
W-slabosti	T-Prijetnje
- neodgovarajuća kadrovska struktura	- pogoršavanje ukupne ekonomske situacije u okolini
- neadekvatnost vještina zaposlenih	- demografske promjene u okolini
- nezadovoljstvo volontera i zaposlenika	- političke promjene u okolini
- neusklađenost pojedinih aktivnosti	- prestanak potrebe za djelovanjem
- neodgovarajuća primjena planova	- negativan imidž donatora
- loš imidž u javnosti	- nenaklonost vlade i drugih važnih institucija
- neuvažavanje trendova i promjena u okruženju	- povećanje broja sličnih organizacija
- nedovoljna upoznatost korisnika s aktivnostima	

Izvor: Nuković, A., (ur): Kako funkcionišu nevladine organizacije, Centar za unapređenje Brčkog, Tuzla, 2006., str. 18. (obrada autorice)

Problemi koji dolaze do izražaja pri upravljanju lokalnim nevladinim organizacijama za zaštitu okoliša u Republici Hrvatskoj odnose se na nedostatak ljudskih resursa (kako po kvaliteti tako i brojčano) što je odraz nedostatak financijskih sredstava. Da bi mogle

učinkovito djelovati nevladine organizacije za zaštitu okoliša trebale bi u svoje aktivnosti uključivati veći broj volontera posebice medijski eksponiranih osoba, čime bi s manje uloženi sredstava postizali veći učinak.

Obzirom da se radi o organizacijama koje imaju mali broj zaposlenika (2-3), potrebno je sve zaposlene uključiti u donošenje odluka, te definiranje misije, ciljeva i aktivnosti, kako bi bolje razumjeli njeno funkcioniranje u zajednici i bili više motivirani za rad na ostvarivanju njene misije i ciljeva.¹⁰³

Za uspješnost izrade strategije nevladine organizacije za zaštitu okoliša važno je permanentno provoditi analizu svojih snaga i slabosti, te mogućnosti i prijetnji iz okoline, kroz SWOT analizu.

Dobra strategija organizacije zasnovana je na dobrom razumijevanju stvarnih potreba, svih interesnih strana, potencijala i mogućnosti, ograničenja i slabosti, problema i prijetnji itd. Potrebno je u okviru analize sagledati koji su prioriteti od posebne važnosti, kao i prepoznati osnovne probleme te sagledati da li će određene mogućnosti dovesti do rješavanja problema.

5.2 Aktivnosti međunarodnih nevladinih organizacija na području Republike Hrvatske

Strategije međunarodnih nevladinih organizacija za zaštitu prirode i zaštitu okoliša ne razlikuju se bitno u svojoj viziji, misiji i ciljevima kojima teže. S obzirom na njihov ustroj i profesionalno vodstvo, odnosno upravljanje u skladu s menadžmentom neprofitnih organizacija, koje se ustalilo, one djeluju kao korektiv prema i vladama, organizacijama i korporacijama s iste platforme – zaštite prirode i okoliša. Jedina bitna razlika ogleda se u metodama ostvarenja njihovih strateških ciljeva.

5.2.1 Aktivnosti WWF u Hrvatskoj

WWF u Hrvatskoj djeluje od 2000. godine, a kroz suradnju s lokalnim nevladinim organizacijama i jedinicama lokalne samouprave djeluje na:¹⁰⁴ (1) zaštitu zaštićenih područja i (2) zaštitu slatkovodnih ekosustava.

¹⁰³ Nuković, A., (ur): Kako funkcionišu nevladine organizacije, Centar za unapređenje Brčkog, Tuzla, 2006., str. 19.

¹⁰⁴ WWF, Hrvatska, dostupno na: http://croatia.panda.org/wwf_adria/hrvatska/, pregledano [10.03.2016.].

1. **Zaštita zaštićenih područja.** Ciljevi aktivnosti WWF-a koje se odnose na zaštitu zaštićenih područja na području Republike Hrvatske (započeto 2008. godine) temelje se na činjenici da Hrvatska ima osam nacionalnih parkova i jedanaest parkova prirode kojima je potrebna i adekvatna zaštita. WWF ih je zajedno s Pećinskim parkom Grabovača povezoao u asocijaciju "Parkovi Dinarida – mreža zaštićenih područja Dinarida". U gotovo svim parkovima provedena je procjena vrijednosti i dobrobiti u zaštićenim područjima, u dvama parkovima ishodovan je Europski certifikat za održivi turizam (park prirode Lonjsko polje i park prirode Medvednica), a nacionalni park Kornati su u nominaciji za spomenuti certifikat. Podržano je osnivanje parka prirode Lastovsko otočje, kao i osnivanje nacionalnog parka Sjeverni Velebit, koji je prepoznat kao "Dar Zemlji" (engl. *Gift to the Earth*).
2. **Zaštita slatkovodnih ekosustava.** Ciljevi aktivnosti WWF-a koje se odnose na zaštitu slatkovodnih ekosustava na području Republike Hrvatske jest osigurati zdrav ekosustav u riječnim slivovima, štititi i na održiv način upravljati reprezentativnim močvarama te promovirati strategije i tehnike kojima se čuva život u rijekama, a istovremeno smanjuje siromaštvo u zajednicama koje ovise o tim rijekama. Kao najznačajnije aktivnosti valja izdvojiti:¹⁰⁵
 - Projekt stvaranja prekograničnog rezervata biosfere Mura-Drava-Dunav (započet 2011. godine), koji je prepoznat i od strane UNESCO-a. Brigom o rijekama, nastoji se spriječiti njihova regulaciju i očuvati sav biljni i životinjski svijet te se želi osigurati zaštita i dobro upravljanje prekograničnim riječnim ekosustavom Mure, Drave i Dunava, kao i bolji život za stanovnike ovog područja;
 - Inicijativu za održivu hidroenergiju u Dinarskom luku – DASHI (započet 2011. godine). Ovaj projekt je od iznimne važnosti za dugoročno osiguranje slatkovodnih ekosustava u Dinarskom luku. Dugoročno se nastoje ublažiti posljedice mogućeg razvoja hidroenergije kao moguće prijetnje slatkovodnim ekosustavima Dinarskog luka, zaštititi i očuvati najvažnija staništa u prioritetnim slivovima te osigurati da održiva hidroenergija postane prepoznata kao normalna praksa u razvoju hidroenergije u regiji.

WWF svoje metode provođenja aktivnosti temelji na poštivanjima i suradnji s institucijama sustava i suradnji s lokalnim udrugama za zaštitu prirode. Tako svoje aktivnosti na zaštićenim područjima temelji na sporazumu s Vladom Republike Hrvatske pod nazivom "Velika

¹⁰⁵ Ibidem

pobjeda za Dinarski luk (2008. godine) te "Velike pobjede za Dinarski luk 2" (2013. godine), kojom se Vlada obvezala na nove ciljeve u zaštiti prirode.

5.2.2 *Aktivnosti Geenpeace-a u Hrvatskoj*

Greenpeace je postao najrespektabilnija međunarodna organizacija na području zaštite okoliša. U Republici Hrvatskoj svoje aktivnost je prilagodio mentalitetu hrvatskog stanovništava koje isključuje svake nasilne i nekonvencionalne aktivnosti i svoju strategiju djelovanja usmjerio prema medijima kao kreatorima javnog mijenja. Od aktivnosti valja izdvojiti:¹⁰⁶ (1) Plomin C, (2) održivo ribarstvo i 3) SOS za Jadran.

1. **Plomin C**) naziv je za planirani 500-megavatni blok koji bi trebao zamijeniti postojeću termoelektranu na ugljen na lokaciji TE Plomin na istočnoj obali Istarskog poluotoka. Aktivnost Greenpeace-a je koja je potaknuta najavom Vlade Republike Hrvatske (2012. godine) kako Javno poduzeće HEP namjerava izgraditi ovaj novi blok u partnerstvu sa stranim "strateškim ulagačem", koji još nije izabran.¹⁰⁷ Takvo je stajalište naišlo na širok otpor županijskih i lokalnih vlasti u Istri, a odgovarajuće su pravne korake poduzele i hrvatske udruge za zaštitu okoliša. Greenpeace tim povodom izdaje izvještaj "Skriveni troškovi ugljena, Posljedice izgaranja ugljena na zdravlje ljudi i gospodarstvo, Prikaz slučaja – planirana termoelektrana Plomin C u Hrvatskoj" u kojem detaljno obrazlaže utjecaje izgaranja fosilnih goriva na zdravlje stanovništva. Pored toga ukazuje se i na upitnu gospodarsku opravdanost takvog projekta. S obzirom na zaustavljanje navedenog projekta može se zaključiti kako je Greenpeace u sinergiji s nevladinim organizacijama i lokalnom samoupravom uspješno realizirao ovu aktivnost.
2. **Održivo ribarstvo** je permanentna aktivnost koju Greenpace provodi u cilju zaštite morskog okoliša Sredozemlja. Osnovna zamisao je poticanje malog ribarstva nauštrb velikih ribarskih flota koje vrše nekontrolirani izlov ribljeg fonda Mediterana. Navodi se kako u Europskoj uniji velike industrijske ribarice love neselektivno i destruktivno i čiji ulov čini oko 80 posto ukupnog izlova.¹⁰⁸ Greenpeace vjeruje da je budućnost europskog i svjetskog ribarstva u floti malih ribara jer oni mahom love na održiv način, bez

¹⁰⁶ Greenpeace Croatia, dostupno na: <http://www.greenpeace.org/croatia/hr/>, [pregledano 10.03.2016.].

¹⁰⁷ Tomić, Z., Jerabek J., Myllyvirta, L.: Skriveni troškovi ugljena, Posljedice izgaranja ugljena na zdravlje ljudi i gospodarstvo, Prikaz slučaja – planirana termoelektrana Plomin C u Hrvatskoj, Greenpeace CEE/Hrvatska, Zagreb, 2013., str. 7.

¹⁰⁸ Greenpeace Croatia, Održivo ribarstvo, dostupno na: http://www.greenpeace.org/croatia/hr/about-us1/odrzivo_ribarstvo/, [pregledano 10.03.2016.].

značajnijeg nepovoljnog utjecaja na more i riblji fond, na njih otpada najveći broj radnih mjesta u ribarstvu, a neizostavan su dio tradicije i kulturnog identiteta svoje sredine.

3. **SOS za Jadran** je koalicija okolišnih udruga, pod pokroviteljstvom Greenpeace-a, čiji je cilj očuvati cijeli Jadran od naftnog zagađenja. Tijekom aktivnosti 2014. i 2015. godine održano je više od 20 akcija, 3.750 građanki i građana poslalo je primjedbe na projekt, a mnogi su se uključili u aktivnosti protiv bušenja Jadrana u više od 20 gradova i otoka. Kao djelomični uspjeh provedene akcije može se smatrati što među smjernicama iz energetike koje će Vlada Republike Hrvatske provesti stoji "moratorij na dosadašnji projekt istraživanja i eksploatacije ugljikovodika na području Jadranskog mora."

Aktivnosti Greenpeace –a u Hrvatskoj su medijski dobro popraćene i imaju snažan utjecaj na lokalnu upravu ali i na vladine institucije.

5.3 Perspektiva nevladinih organizacija za zaštitu prirode i okoliša

Promatrano sa stajališta prostora Europske unije, u kojoj su institucionalno prihvaćeni visoki standardi zaštite prirode i očuvanja okoliša od onečišćenja, budućnost nevladinim organizacijama za zaštitu okoliša predviđa ulogu promatrača i svojevrsnog nadzornog tijela u provođenju Direktiva, Zakona, propisa i uredbi i njihovu implementiranju na lokalnoj razini.

Naime, zaštita okoliša je jedan od važnih prioriteta unutar instrumenata kohezijske politike. Kohezijski fond financira velike infrastrukturne projekte od nacionalnog i regionalnog značaja, a Europski fond za regionalni razvoj manje, one od lokalnog značaja.¹⁰⁹ Europska unija uspostavila je sveobuhvatan sustav zaštite okoliša. Područja obuhvaćena sustavom zaštite okoliša kreću se od buke do otpada, od zaštite rijetkih vrsta do ograničenja za zagađenje zraka, te od standarda za vodu za kupanje do hitnih odgovora na prirodne katastrofe. Provedba europske politike zaštite okoliša temelji se na načelu prevencije i opreza, odnosno na načelima da se svaka šteta nanosena okolišu popravljiva prvenstveno na samom izvoru i da je plaća zagađivač.

Republika Hrvatska kao uređena europska država u svoje zakonske propise ugradila je sve standarde koje propisuje Europska komisija i u mnogo čemu prednjači u njihovoj implementaciji i moglo bi se zaključiti kako su nevladine organizacije ispunile svoju misiju i time postale nepotrebne.

¹⁰⁹ EU šalabahter br. 8, Zaštita okoliša, 2013., dostupno na: www.erstebank.hr, [pregledano 10.3.2016.].

Međutim, kada je riječ o održivom razvoju, tada je uloga nevladinih organizacija i dalje od velikog značaja budući da je koncept održivog razvoja, kako je to u ovom radu naglašavano, podložan širokom tumačenju. Održivi razvoj pretpostavlja moguće zahvate u prirodi u onoj mjeri koja je samoobnovljiva i djelovanje u okolišu u onoj mjeri koja je ona popravljiva. Takav koncept ostavlja previše prostora i otvara dilemu između razvoja i održivosti.

Kada se zaštita okoliša pak promatra s globalnog aspekta tada postaje jasno da još uvijek nije ni izbliza završena misija međunarodnih nevladinih organizacija za zaštitu okoliša. Opiranja i neprihvatanje dogovora iz Kyota i Pariza od strane velikih industrijskih država i snažnih međunarodnih korporacija jasno ukazuju na potrebu njihova djelovanja kako bi i u svim dijelovima svijeta svi dostigli i prihvatili standarde zaštite okoliša.

Temeljem navedenih spoznaja razvidno je kako i WWF i Greenpeace imaju još dugi put do ostvarenja svojih ciljeva.

6. ZAKLJUČAK

Ubrzani razvoj civilizacije i uspon industrijalizacije preobrazio Zemlju na način koji bi za to prirodnim procesima i prijašnjim civilizacijama trebalo mnogo više vremena nego li je čovječanstvo to uspjelo učiniti u 20. stoljeću. Zaštita prirode i očuvanje okoliša složen je proces, a jedan od ključnih problema proizlazi iz činjenice što stanovništvo koje najviše osjeća posljedice onečišćenja živi u jednom, a stanovništvo koje zagađuje živi i djeluje na drugom kraju svijeta.

Velike klimatske promjene i ekološke krize samo potvrđuju neminovnost prelaska na održive oblike razvoja koji će odrediti smjer budućega razvoja čovječanstva. Konceptija održivog razvoja sve više od teoretskih rasprava biva prihvaćana kao način življenja.

U poslovnom svijetu veliki problem predstavlja što još uvijek prevladava shvaćanje po kojem su zaštita okoliša i profitabilnost dvije suprotne kategorije, smatra se da zaštita okoliša smanjuje profitabilnost i povećava troškove, dok se s druge strane smatra da profitabilnost uvjetuje smanjenje troškova i degradaciju okoliša. Potrebno je da gospodarski subjekti pronađu ravnotežu i da odluke donose imajući na umu obje kategorije. Cilj postaje upravljati promjenama u korporacijama na način da one istodobno doprinose gospodarskom razvoju i održivom razvoju.

Odgovor na uočljive promjene koje su napravljene na okolišu, a koje su često tijekom 20. stoljeća zanemarivane od strane državnih institucija unatoč brojnim znanstvenim dokazima, potaknule su brojne rasprave i otvorila mnoga pitanja o načinima prevladavanja takvog stanja.

Održivi razvoj je koncept je nastao kao svojevrsan kompromis trajnog ljudskog nastojanja da očuva svoj okoliš i zaštiti prirodu i neminovnosti kojom znanost i tehnologija omogućavaju čovjeku da iskorištava prirodne resurse sa ciljem gospodarskog razvoja. Čovjek je u svom nastojanju da sebi i svojem potomstvu osigura ugodan i lagodan život posegnuo za prirodnim resursima, a u želji za što većom dobiti, u tome često i pretjerao. Njegova savjest i svijest zaustavljaju ga u tome tek kada je rezultat takvog djelovanja postao toliko razvidan kroz klimatske promjene, gubitke pojedinih biljnih i životinjskih vrsta, gubitke izvora pitke vode, nestajanje šuma, onečišćenja mora i oceana.

Tome je uvelike pogodovala i politika "ne u mojem dvorištu" koje su tijekom 20. stoljeća provodile velike multinacionalne korporacije, a koja se temeljila na postavkama čiste industrije i ograničenog iskorištavanja prirodnih resursa na svom području, ali uz istovremeno

bezobzirno devastiranje okoliša u područjima eksploatacije i pribavljanja dobara. Time su izbjegnute konsekvence s kojima bi bile suočene u nacionalnim državama zbog rigoroznih propisa očuvanja okoliša uz istovremeno narušavanje istih u manje razvijenim sredinama.

Kao odgovor takvoj politici potaknulo je izražavanje stavova, o potrebi zaštite prirode i očuvanja okoliša, brojnih utjecajnih pojedinaca, udruga i organizacija koje su svojim djelovanjem formirale kolektivnu svijest o potrebi glasnog izražavanja takvih stavova.

To je potom rezultiralo deklarativnim stavovima međunarodnih institucija od kojih su najznačajnije bile konferencije Ujedinjenih naroda. Međutim, provođenje zaključaka o potrebi zaštite prirodne baštine, očuvanju okoliša i prihvaćanje koncepata održivog razvoja, ostalo je na razini preporuka, mišljenja i neobvezujućih akata za sve subjekte međunarodne zajednice.

Kao reakcija na sve očitije narušavanje čovjekova prirodnog staništa i ugrožavanje cijele Zemlje, kao savjest čovječanstva pojavile su se i međunarodne nevladine udruge za zaštitu prirode i zaštitu čovjekova okoliša. Njihovo osnivanje i djelovanje na međunarodnom planu te aktivno problematiziranje pitanja zaštite prirode i onečišćenja okoliša, vezano je uz osnovanu sumnju da upravo aktivnost čovjeka uzrokuje promjene klime.

Svoju pojavnost nevladine organizacije zahvaljuju i činjenici da je tijekom 20. stoljeća u većini država zaživjelo civilno društvo kao doseg demokratizacije društva, da je time omogućeno slobodno i nesmetano izražavanje stavova o neodgovornim postupcima velikih korporacija i državnih institucija, da je su potaknuta mnoga znanstvena istraživanja o klimatskim promjenama, da je dobivena podrška šire znanstvene zajednice te da su time omogućena i pribavljanja financijskih sredstva za financiranje njihovih aktivnosti.

Iako je najveća uloga nevladinih organizacija za zaštitu prirode i očuvanje okoliša, onih koji djeluju u lokalnoj zajednici i čija zapažanja su primarni izvor informacija o zahvatima u okolišu narušavanju prirodnog sklada, njihov utjecaj je lokalnog karaktera i često prevladan interesima lokalnog razvoja.

Stoga je bitna uspostava mreža nevladinih organizacija koja lokalne probleme može izdignuti na nacionalnu, a po potrebi i međunarodnu razinu, čime se sprječava da lokalni problem dugoročno proizvede negativni učinak na širu zajednicu.

U tom kontekstu, u radu je ukazano na komplementarnu ulogu i značaj svekolikog djelovanja na održivi razvoj, a posebice na indikatore održivog razvoja, djelovanjem nevladinih organizacija.

Proces strateškog planiranja definira se kao upravljački proces razvijanja i održavanja životne sposobnosti ciljeva i sredstava organizacije u odnosu prema mogućnostima njezine okoline. Održivi razvoj i strateško upravljanje, odnosno strateško planiranje u velikoj su mjeri povezani te bi idealno trebali djelovati sinergijski, što kada je u pitanju djelovanje nevladinih organizacija WWF i Greenpeace u svom praktičnom izvršenju planova i jest slučaj.

Na globalnoj razini, nevladine organizacije su zbog svoje cjelokupne politike samostalnog djelovanja, te zbog financijske neovisnosti, zapravo jedini relevantni čimbenik koje valja uvažavati i kada djeluju kao korektivi nacionalnih ili europskih politika, ali i onda kada djeluju aktivno na zaštiti prirode i očuvanju okoliša te kada djeluju preventivno prilikom priprema ekološki upitnih i možebitno štetnih projekata, kao što su primjerice u Hrvatskoj aktualni Plomin C i istraživanje i iskorištavanje ugljikohidrata u jadranskom podmorju.

Kao generalni zaključak nameće se postavka kako je za uspješno prihvaćanje koncepta održivog rasta i razvoja nužno krenuti od pojedinca, pokrenuti promjene u razmišljanju i poimanju snage svakog čovjeka, čovjek mora shvatiti kolika je njegova snaga da pokrene promjene. Za uspješan održivi rast i razvoj potrebno je provesti reforme, podići obrazovnu razinu svih građana i graditi društvo utemeljeno na znanju, podupirati i poticati kulturu istraživanja i ulaganja u razvitak te se prilagoditi klimatskim promjenama. Isto tako potrebno će biti potaknuti veću učinkovitost države koja će svojim pravnim sustavom, državnim institucijama, osigurati i poticati izgradnju budućnosti utemeljenu na gospodarskom razvoju s jedne, i očuvanju okoliša s druge strane.

Kao posebni zaključak koji proizlazi iz razmatranja teme ovog završnog rada može se iznijeti teza kako je postojanje nevladinog sektora značajan doprinos za pluralizaciju stavova od važnosti za zaštitu prirode i očuvanje okoliša svakog demokratskog društva.

LITERATURA

Knjige:

1. Branilović, J., Šimleša, D.: Položaj i utjecaj ekoloških udruga u Hrvatskoj, u *Razvoj sposoban za budućnost – prinosi promišljanju održivog razvoja Hrvatske*, ur. Lay, V., Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2014.
2. Bryson, J: *Strategic Planning for public and nonprofit organizations*, Josse Bass Publishers, San Francisco, 1995.
3. Črnjar, M., Črnjar, K.: *Menadžment održivog razvoja*, Fakultet za menadžment u turizmu i u ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci, Rijeka 2009.
4. Črnjar, M.: *Ekonomika i politika zaštite okoliša*, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci i Glosa, Rijeka, 2002.
5. Dudley, N.: *Guidelines for Applying Protected Area Management Categories*, IUCN, Gland, 2008.
6. Đikić, D., Glavač, H., i dr.: *Ekološki leksikon*, Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja RH i Barbat, Zagreb, 2001.
7. Flavin, C.: *Rich Planet, Poor Planet, State of the World 2001*, Worldwatch Institute (WWI), USA, 2001.
8. Franc, R. i dr.: *Udruge u očima javnosti*, Academy of Educational and Development, Zagreb, 2006.
9. Fučkan, Đ.: *Pojam održivog razvoja u ekologiji*, Ekologija, Centar za bioetiku, Zagreb, 2004.
10. Geić, S.: *Menadžment selektivnih oblika turizma*, Sveučilište u Splitu, Split, 2011.
11. Goodstein, E.S.: *Ekonomika i okoliš*, MATE, Zagreb, 2003.
12. Jerkić, E., za naručitelja: Greenpeace in Zentral- und Osteuropa: *Prelazak Hrvatske na 100% obnovljivih izvora energije*, Analiza mogućnosti korištenja obnovljivih izvora energije u Republici Hrvatskoj, Zelena energetska zajednica za usluge, Zagreb, 2015.
13. Karoglan Todorović, S., Skala, Z.: *Agenda 21- Program za 21. stoljeće*, Ekologika, Zagreb, 2000.
14. Keating, M., i dr.: *Nevladin sektor u SAD*, Centar za promociju civilnog društva, Sarajevo, 2002.
15. Klepac, R.: *Osnove ekologije*, Jumena, Zagreb, 1998.

16. Koletić, V.: *Indikatori održivog razvoja*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2005.
17. Kordej-De Villa, Ž., Stubbs, P., Sumpor, M.: *Participativno upravljanje za održivi razvoj*, Ekonomski institut, Zagreb, 2009.
18. Kotler, P.: *Upravljanje marketingom*, Informator, Zagreb, 1998.
19. Markus, T.: *Ekologija i antiekoologija: kasna tehnička civilizacija i mogućnosti radikalnog ekologizma*, Hrvatsko sociološko društvo, Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 2004.
20. Matutinović, I.: *Ekološka efikasnost i poslovne strategije*, Društvo za unapređenje kvalitete življenja, Zagreb, 2001.
21. Munasinghe, M.: *Sustainomics: A Trans-disciplinary Framework for Making Development More Sustainable*, Munasinghe Institute for Development (MIND), 2004.
22. Nuković, A., (ur): *Kako funkcionišu nevladine organizacije*, Centar za unapređenje Brčkog, Tuzla, 2006.
23. OECD, Sustainable Development: Critical Issues, OECD Publishing, Paris, 2001.
24. Pavičić, J.: *Strategija marketinga neprofitnih organizacija*, Masmedia, Zagreb, 2003.
25. Plavša-Matić, C. (ur): *Procjena stanja razvoja organizacija civilnoga društva u Republici Hrvatskoj*, Izvještaj istraživanja u 2011. godini, Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društava, Zagreb, 2012.
26. Schmidheiny, S., *Poslovni savjet za održivi razvoj: Novim smjerom*, Društvo za unaprijeđenje kvalitete življenja, Zagreb, 1995.
27. Smith, A.: *Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda*, Zagreb, Masmedia, 2007.
28. Stojanović, V.: *Turizam i održivi razvoj*, Univerzitet u Novom Sadu, Prirodno-matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Novi Sad, 2011.
29. Štrbenac, A., i dr.: *Analiza stanja prirode u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2008. - 2012.*, Državni zavod za zaštitu prirode, Zagreb, 2014.
30. Tomić, Z., Jerabek J., Myllyvirta, L.: *Skriveni troškovi ugljena*, Posljedice izgaranja ugljena na zdravlje ljudi i gospodarstvo, Prikaz slučaja – planirana termoelektrana Plomin C u Hrvatskoj, Greenpeace CEE/Hrvatska, Zagreb, 2013.

Članci:

1. Afrić, K.: Ekološka svijest - pretpostavka rješavanja ekoloških problema, *Ekonomski pregled*, Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb, 2002., vol. 53., br. 5-6. str. 578-594.
2. Azzone G.F.: The biological foundations of culture and morality, *Rendiconti Lincei*, Springer International Publishing, Cham, 2008., vol.19., br., 2., str. 189-204.
3. Bačić, P.: O značaju prava na informaciju u upravljanju okolišem i zaštiti ljudskih prava, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, Split, 2008., vol. 45., br. 4., str. 811.-823.
4. Barić, S., Dobrić, D.: Europeizacija civilnog društva u RH: Shvaćanje socijalnog kapitala ozbiljno?, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, Rijeka, 2012., vol. 33., br. 2., str. 883-916.
5. Cifrić, I.: Viola Köster: Umwelt-NGOs: Über Wirkungenund Nebenwirkungenihrer Professionalisierung, *Socijalna ekologija*, Hrvatsko sociološko društvo, Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, vol. 22., br. 3., 2013., str. 247-251.
6. Čorić, D., Bulat, Ž.: Institucionalni okvir zaštite prirode u Republici Hrvatskoj, *Pravni vjesnik*, Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, 2012., vol. 28., br. 2., str. 94- 128.
7. Erz,W.: Zaštita prirode i shvaćanja prirode kao osnova obrazovanja za zaštitu prirode, *Socijalna ekologija*, Hrvatsko sociološko društvo, Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1993., vol. 2., br. 2., str. 161-169.
8. Frajman-Jakšić, A., Ham, M., Redek, T.: Sreća i ekološka svjesnost – čimbenici održivog razvoja, *Ekonomski vjesnik*, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku, 2010., vol. 23., br. 2., str. 467 – 481.
9. Gudelj, I., Pavičić, M.: Zastupljenost i značaj nevladinih udruga u nacionalnoj zaštiti okoliša, *Hrvatske vode*, 2013., vol. 21. br. 86., str. 337-339.
10. Jurković I.; Održivi turizam, *Ugostiteljstvo i turizam - Stručna revija za turizam*, UT Ugostiteljski i turistički marketing, Zagreb 2012., br. 1.
11. Kelemen-Pepeonik, V.: Europska kampanja za održive gradove i mjesta, *Okoliš*, AKD, Zagreb, 1998., vol. 8., br. 85.
12. Kobeović, Ž., Milošević-Pujo, B., Kurtela, Ž.: Održivi razvoj i integrirano upravljanje obalnim područjem – procesi uspješne zaštite obalnog mora, *Naše more*, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2012., vol. 59., br. 3-4., str. 176-188.

13. Kondić, V., Piškorić M.: Sustav upravljanja zaštitom okoliša prema normi ISO 14001 i razvoj metodologije za njenu implementaciju, *Tehnički glasnik, Sveučilište Sjever, Sveučilišni centar Varaždin*, 2010., vol. 4., br. 1-2., str. 111-118.
14. Kosor, M.: Kyotski Protokol s posebnim osvrtom na pregovore Republike Hrvatske o "baznoj" godini, *Pravnik, Udruga Pravnika, Zagreb*, 2012., vol. 46., br. 91., str. 79-88.
15. Korošec, L., Smolčić Jurdana, D.: Politika zaštite okoliša - integralni dio koncepcije održivog razvitka Europske unije, *Ekonomski pregled, Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb*, 2013., vol. 64., br. 6., str. 605-629.
16. Kosor, M.: Kyotski Protokol s posebnim osvrtom na pregovore Republike Hrvatske o "baznoj" godini, *Pravnik, Udruga Pravnika*, vol. 46., br. 91., 2012. str. 81-103.
17. Lay, V., Puđak, J.: Civilno društvo i udruge na području zaštite okoliša u Hrvatskoj 1989. - 2014., *Ekonomika i ekohistorija, Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju, Zagreb*, 2014., vol. 10., br. 10., str. 26 – 40.
18. Luttenberger, A.: Usklađivanje propisa Europske unije o održivom razvoju u Republici Hrvatskoj, *Pomorski zbornik, Rijeka*, 2003., vol. 41., br. 1.
19. Malnar, D.: Sigurnost okoliša - između aktivizma i sekuritizacije, *Sociologija i prostor, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb*, 2015., vol. 53., Br. 1., str. 59-76.
20. Proso, M.: Građanskopravna odgovornost u području zaštite okoliša, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Split* 2015., vol. 52., br. 3., str. 705.- 719.
21. Ružić, V.: Prednosti i nedostaci primjene američkog modela upravljanja zaštićenim područjima na primjeru Nacionalnog parka Plitvička jezera, *Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu, Čakovec*, 2012., vol. 3., br. 2. str. 85-89.
22. Vujadinović, D.: Civilno društvo i politička kultura, *Filozofska istraživanja, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb*, 2007., vol. 28., br. 1., str. 21-33.

Zakoni i propisi:

1. Strategija i akcijski plan zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti Republike Hrvatske, Narodne novine 2008., 143.
2. Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva od 2012. do 2016. godine, Vlada Republike Hrvatske, Zagreb, 2012.
3. Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske, Narodne novine, 2009., 30.
4. Zakon o udrugama, Narodne novine 2001., 88.

5. Zakon o zaštiti od svjetlosnog onečišćenja, Narodne novine, 2011., 114.
6. Zakon o zaštiti okoliša, Narodne novine, 2015., 78.,
7. Zakon o zaštiti prirode, Narodne novine 2013., 80.

Internet:

1. BiosafetyGMO portal, Zakonodavni okvir o GMO-u, UNEP i GEF, dostupno na: <http://www.gmo.hr/cro/Zakonodavni-okvir-o-GMO-u/Ostali-med.-sporazumi-konvencije-i-organizacije/UNEP-i-GEF>, [pregledano 5.03.2016]
2. Državni zavod za zaštitu prirode, Što je zaštićeno područje?, dostupno na: <http://www.dzsp.hr/zasticena-podrucja/sto-je-zasticeno-podrucje/sto-je-zasticeno-podrucje-246.html>, [pregledano 5.03.2016].
3. Državni zavod za zaštitu prirode, Zaštićena područja u Hrvatskoj - nacionalne kategorije, dostupno na: <http://www.dzsp.hr/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja-u-hrvatskoj/zasticena-podrucja-u-hrvatskoj-nacionalne-kategorije-1137.html>, [pregledano 5.03.2016].
4. Earthjustice, dostupno na: http://www.earthjustice.org/our_work/issues/international/human_rights/humanrights-report/, [pregledano 2.3.2016].
5. Eko-škola Hrvatska, dostupno na: http://www.eko.lijepa-nasa.hr/users/all_user, [pregledano 9.03.2016].
6. Enciklopedijski članak: konvencije o zaštiti okoliša, on-line izdanje Hrvatske enciklopedije Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=32973> [pregledano 5.3.2016].
7. EU šalabahter br. 8, Zaštita okoliša, 2013., dostupno na: www.erstebank.hr, [pregledano 10.3.2016.].
8. Greenpeace Hrvatska, dostupno na: <http://www.greenpeace.org/croatia/hr/about-us/> [pregledano 5.03.2016].
9. Greenpeace Hrvatska, dostupno na: <http://www.greenpeace.org/croatia/hr/about-us/>, [pregledano 9.03.2016.].
10. Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj, dostupno na: <http://www.hrpsor.hr/clanovi-1-99.html>, [pregledano 08.03.2016].

11. Mrežna Hrvatska enciklopedija, Natuknica: konvencije o zaštiti okoliša, on-line izdanje Hrvatske enciklopedije Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=32973> [pregledano 5.3.2016].
12. Pavić-Rogošić L.: Održivi razvoj, ODRAZ - Održivi razvoj zajednice, Zagreb, 2010., dostupno na: http://www.odraz.hr/media/21831/odrzivi_razvoj.pdf, [pregledano 5.03.2016].
13. World Business Council for Sustainable Development – WBCSD, dostupno na: <http://www.wbcsd.org/about/organization.aspx>, [pregledano 08.03.2016].
14. WWF Croatia, dostupno na: http://croatia.panda.org/wwf/izvetaj_o_umama/prvo_poglavlje/, [pregledano 9.03.2016].
15. WWF Croatia, Što znače inicijali WWF, dostupno na: http://croatia.panda.org/wwf/to_znae_inicijali_wwf/ [pregledano 2.3.2016].
16. Zaštita prirode hr., Zaštićena priroda, dostupno na: <http://www.zastita-prirode.hr/Zasticena-priroda>, [pregledano 5.03.2016].

POPIS ILUSTRACIJA

Popis tablica

Tablica 1. Razlika između ekologije i zaštite prirode	9
Tablica 2. Razlike između zaštite prirode i zaštite okoliša	11
Tablica 3. Kategorije zaštićenih područja	21
Tablica 4. Zaštićena područja u Republici Hrvatskoj	24
Tablica 5. Porast broja udruga za zaštitu okoliša u razdoblju 2005.-2010.....	47
Tablica 6. Pregled bespovratnih financijskih sredstava Vlade Republike Hrvatske dodijeljenih programima i projektima organizacija civilnog društva iz područja zaštite okoliša i održivog razvoja u 2011. godini.	48
Tablica 7. Mogući elementi SWOT analiza nevladine organizacije	65

Popis slika

Slika 1. Prikaz rezervata biosfere po zonama.....	16
Slika 2. Stupovi održivog razvoja	31
Slika 3. Struktura pokazatelja održivog razvoja.....	36

Popis grafikona

Grafikon 1. Izvori financiranja neprofitnih organizacija u SAD-u	44
Grafikon 2. Ocjena programskog područja u kojem djelovanje nevladinog, neprofitnog sektora nije dovoljno zastupljeno.....	50